ભગવાનશ્રીકુંદકુંદ-કહાનજૈનશાસ્ત્રમાળા પુષ્પ-૧૬

ॐ

श्री वीतरागाय नम

શ્રી ક્ષુલ્લક બ્રહ્મચારી ધર્મદાસ વિરચિતા

સમ્યગ્જ્ઞાન દીપિકા

અનુવાદક

શાહ સોમચંદ અમથાલાલ

કલોલ—ગુજરાત

વીર સં ૨૪૭૩ વિ સં ૨૦૦૩ ઈ સ ૧૯૪૭

પ્રકાશક

શ્રી જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ

સોનગઢ—(કાઠિયાવાડ)

કિંમત રૂા. ૧-૪-૦

ઉપોદ્ઘાત

૧ આ સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા ગ્રથ ક્ષુલ્લક બ્રહ્મચારી શ્રી ધર્મદાસજીએ હિંદીમા રચીને વિક્રમ સ ૧૯૪૬ ના મહા સુદ ૧૫ ના રોજ છપાવી પ્રકાશીત કર્યો હતો આ ગ્રથની પ્રસ્તાવના તથા ભૂમિકા ગ્રથકારે પોતે લખેલ છે તેથી અહીં લખવાની જરૂર નથી

૨ આ ગ્રથમા આત્માના શુદ્ધસ્વભાવનુ વિવરણ કરવામા આવ્યુ છે સમ્યગ્જ્ઞાન પ્રગટ કરવા માટે આ દીપિકા સમાન છે તેથી આ ગ્રથનુ નામ સમ્યગ્જ્ઞાન–દીપિકા રાખવામાં આવ્યુ છે સમ્યગ્જ્ઞાનને ભેદવિજ્ઞાન પણ કહેવામા આવે છે તે ભે વિજ્ઞાન થતા આત્મા પોતે પોતાનો સ્વ પ્રકાશક થાય છે અને સ્વપ્રકાશક થતા પરપ્રકાશક પણ સહેજે થાય છે સ્વપ્રકાશકપણા વિના પરપ્રકાશકપણુ મિથ્યા જ હોય છે

૩ આ ગ્રથમા ચિત્રો આપ્યા છે તે સમજવા માટે ગ્રથમાં કયે પાને તેનુ સ્વરૂપ છે તે ચિત્રો નીચે આપ્યુ છે માટે તે વાચી ચિત્રોના ભાવ સમજવા

૪ આ ગ્રથમાં, આત્માનુ સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યજ્યોતિ સ્વાનુભવગમ્ય છે એમ અનેક સ્થળે દલીલો અને દૃષ્ટાંતો આપી સમજાવ્યુ છે, તથા સદ્ગુરુના યથાર્થ ઉપદેશનો આશ્રય લેવા અનેક સ્થળે સુચવ્યુ છે

૫ હવે આ ગ્રથની વિશિષ્ટતા ઉપર ધ્યાન ખેચવામા આવે છે—

(૧) કર્મવિવરણ

કર્મવિવરણનો વિષય પા ૩૫ થી ૫૪ સુધી આપવામા આવ્યો છે તેમા જ્ઞાનાવરણી કર્મનુ સ્વરૂપ પા ૩૭–૩૮ મે દર્શનાવરણીયકર્મનુ સ્વરૂપ પા ૩૯ મે, નામ-કર્મનુ સ્વરૂપ પા ૪૯ મે, ગોત્રકર્મનુ સ્વરૂપ પા ૫૧–૫૨ મે તથા અતરાયકર્મનુ સ્વરૂપ પા ૫૩ મે આપ્યુ છે તે ખાસ વાચવા જેવુ છે તે એમ બતાવે છે કે—

જીવ અને કર્મ જુદા જુદા દ્રવ્યો હોવાથી કોઈ એક બીજાનુ કાંઈ કરી શકતાં નથી જીવ તેનો જ્ઞાતા છે પણ તેનો કર્તા ભોક્તા નથી, જીવ વિકાર કરે ત્યારે કર્મના ઉદય ઉપર આરોપ કરીને એમ બોલાય છે કે કર્મના ઉદયથી વિકાર થયો, પણ તે કથન ઉપચારમાત્ર છે–એમ સમજવુ ખરુ તત્ત્વ એ છે કે જીવ પોતે સ્વતત્રપણે કર્મને વશ થાય છે અને તેથી દુઃખી થાય છે

(૨) શાસ્ત્રોના અર્થ સબધી

શાસ્ત્રોમાં ઉપચાર કથનો કેવા પ્રકારના હોય છે તેના ત્રણ સુદર દષ્ટાંતો આ ગ્રથમા આપવામા આવ્યા છે તે નીચે પ્રમાણે છે—

૧ " જેમ હાથીના દાત બહાર જોવાના જુદા છે તથા અદર ચાવવાના ખાવાના જુદા છે, એ જ પ્રમાણે જૈન, ઋષિ, મુનિ, આચાર્યના રચેલ સિદ્ધાંત શાસ્ત્ર સૂત્ર

પુરાણાદિક છે તે તો હાથીના બહારના દાંત જેવા સમજવા તથા અંદરનો ખરો આશય જેનો જે તે જાણે છે "

આ દૃષ્ટાંત એમ સૂચવે છે કે શાસ્ત્રોમાં ઘણાં ઉપચાર કથનો છે તેનો આશય પકડીને પરમાર્થ અર્થ સમજવો જો શબ્દોની પકડ કરવામાં આવશે તો શાસ્ત્રનો આશય સમજાશે નહિ

૨ ' એક શાહુકારે પોતાના પુત્રને પરદેશ મોકલ્યો કેટલાક દિવસ પછી દીકરાની વહુ બોલી કે હું તો વિધવા થઈ ગઈ ત્યારે તે શેઠે પોતાના પુત્રના નામપર પત્ર મોકલ્યો તેમાં આ પ્રમાણે લખ્યું કે ' હે દીકરા ! તારી વહુ તો વિધવા થઈ ગઈ છે ' એટલે તે શેઠનો પુત્ર આ પત્ર વાંચીને શોક કરવા લાગ્યો ત્યાં કોઈએ પૂછ્યું કે તું શા માટે શોક કરે છે ? ' ત્યારે તેણે કહ્યું કે ' મારી સ્ત્રી વિધવા થઈ ગઈ ' એ સાંભળીને પેલો માણસ કહે છે કે તું તો પ્રત્યક્ષ જીવતો મોજુદ છો છતાં તારી સ્ત્રી વિધવા કેવી રીતે થઈ ! ત્યારે તે શેઠનો પુત્ર બોલ્યો કે તમે કહો છો તે તો સત્ય છે પરંતુ મારા દાદાજીની લખેલી ચીઠ્ઠી આવી છે તેને જૂઠી કેમ માનું ? '

આ દૃષ્ટાંત એમ સૂચવે છે કે અજ્ઞાનીઓ શાસ્ત્રનો આશય જાણતા નથી અને આશય સમજ્યા વગર કહે છે કે ' શાસ્ત્રમાં કર્મના ઉદયથી, નિમિત્તથી થાય છે તેમ લખ્યું છે, તે શું ખોટું છે ? ' જ્ઞાનીઓ કહે છે કે ' ભાઈ ! શાસ્ત્રકારનો આશય તો એ છે કે—આત્મા પોતે હયાત છે

અને તેની પરિણતિ કર્મના ઉદયથી કે નિમિત્તથી થાય એમ માનવુ તે તો તારી હૈયાતિમાં તારી સ્ત્રી ગાડે અને 'મારી સ્ત્રી વિધવા થઈ ગઈ' એમ બોલીને પોક મુકવા જેવુ છે શાસ્ત્રના એ કથન તો ઉપચાર માત્ર કર્મની અવસ્થાનુ અને નિમિત્તનુ જ્ઞાન કરાવવા માટે છે

૩ "શાસ્ત્રમા લખે છે કે-મુનિ બાવીસ પરિષહ સહન કરે છે તેર પ્રકારના ચારિત્રને પાળે છે, દશલક્ષણ ધર્મને પાળે છે બાર ભાવનાને ચિંતવે છે બાર પ્રકારના તપ કરે છે, ઇત્યાદિ મુનિ કરે છે, હવે અહીં આવો વિચાર આવે છે કે-મુનિ તો એક અને પરિસહ બાવીસ, ચારિત્ર તેર પ્રકારનુ, દસલક્ષણ ધર્મ વા એક ધર્મના દસ લક્ષણ, બાર તપ અને બાર ભાવના ઇત્યાદિક બીજી ઘણી ભૂમિકા કોઇ અન્ય છે અને બાવીસ પરિષહ કોઇ અન્ય છે બાવીસ પરિષહને તથા મુનિને અગ્નિ-ઉષ્ણતાવત્ વા સૂર્ય-પ્રકાશ વત્ મેળ નથી એ જ પ્રમાણે તેર પ્રકારના ચારિત્રને તથા મુનિને અગ્નિ-ઉષ્ણતાવત્ વા સૂર્ય-પ્રકાશવત્ મેળ નથી એ જ પ્રમાણે દશલક્ષણધર્મ બાર તપ, બાર ભાવનાને અને મુનિને અગ્નિ-ઉષ્ણતાવત્ વા સૂર્ય-પ્રકાશવત્ મેળ નથી" (૧૫૧-૧૫૨)

આ કથન એમ સૂચવે છે કે મુનિને તો એક વીત રાગભાવ અને તેની વૃદ્ધિ થાય છે બાવીશ પરિષહ[૧], તેર પ્રકારનાચારિત્ર[૨], દશલક્ષણધર્મ[૩], બાર પ્રકારના તપ[૪], બાર

ભાવના એ તો વિકલ્પ અને નિમિત્તના ભેદો છે વીતરાગ
ભાવમા ભેદ પડતા નથી જેટલી શુદ્ધતા તેટલી વીતરાગતા અને તે ધર્મ છે એમ કહેવાનો જ્ઞાનીઓનો આશય છે વિકલ્પ અને નિમિત્તના ભેદો બતાવવા માટે બધા ભેદો છે અતર પરિણતીના તે ભેદો નથી

(૩) ગ્રંથકારે કરેલી ભલામણો

૧ કોઇને જન્મમરણાદિક સસારથી-દુખથી અલગ થવાની ઇચ્છા હોય તથા સદાકાળ એ જાગતિ જ્યોતિથી મળી જવાની ઈચ્છા હોય તો તે પ્રથમ સદ્ગુરુ આજ્ઞા પ્રમાણે આ સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા નામના પુસ્તકને આદિથી અતસુધી ભણો-મનન કરો (ગ્રથકર્તાની સૂચના પા ૧૧)

૨ સમજે સમજે સમજમા સમજે નિશ્ચયસાર
ધર્મદાસ ક્ષુલ્લક કહે, તબ પાવો ભવપાર
(પા ૧૨)

(૪) ઉપાદાન-નિમિત્ત સબધ

આ ગ્રથમા જે ચિત્રો આપ્યા છે તેમા એક ચિત્રમાં સુદર મરેલી સ્ત્રી છે અને તે સ્ત્રીનુ મડદુ જોઈને જુદા જુદા જોનારા જુદા જુદા પ્રકારના ભાવો ઉત્પન્ન કરે છે-એમ દર્શાવ્યુ છે તે ચિત્ર સિદ્ધ કરે છે કે નિમિત્ત જીવને કંઈ કરતુ નથી પણ જીવ (-ઉપાદાન) પોતે તે તરફ લક્ષ કરીને પોતાને રુચે તેવા ભાવો કરે છે કેમ કે નિમિત્ત તો બધા જોનારાને સમાન હતુ માટે તે ચિત્ર ઉપરથી

ઉપાદાન અને નિમિત્ત બન્નેનુ સ્વતંત્રપણુ જેમ છે તેમ સમજવુ

૬ મુમુક્ષુઓને ભલામણ

પાઠકોએ આ પુસ્તકનો સૂક્ષ્મદૃષ્ટિથી અભ્યાસ કરવો કેમકે સત્શાસ્ત્રનો ધર્મબુદ્ધિ વડે અભ્યાસ તે સમ્યગ્દર્શનનુ કારણ છે, આ ઉપરાંત શાસ્ત્રાભ્યાસમા નીચેની બાબતો ખાસ લક્ષમા રાખવી —

(૧) સમ્યગ્દર્શનથી જ ધર્મની શરુઆત થાય છે

(૨) સમ્યગ્દર્શન પામ્યા સિવાય કોઈપણ જીવને સાચા વ્રત, સામાયિક, પ્રતિક્રમણ, તપ પ્રત્યાખ્યાન વગેરે હોય નહીં કેમકે તે ક્રિયા, પ્રથમ પાચમે ગુણસ્થાને શુભ ભાવરૂપે હોય છે

(૩) શુભભાવ જ્ઞાની અને અજ્ઞાનીને બન્નેને થાય છે પણ અજ્ઞાની તેનાથી ધર્મ થશે એમ માને છે અને જ્ઞાની (તે હેય બુદ્ધિએ હોવાથી) તેનાથી કદી ધર્મ થાય નહી એમ માને છે

(૪) આ ઉપરથી શુભભાવ કરવાની ના પાડવામા આવે છે એમ સમજવુ નહી પણ તેને ધર્મ માનવો નહી કે તેથી ક્રમે ક્રમે ધર્મ થશે એમ માનવુ નહી કેમકે અનંત વીતરાગોએ તેને બંધનુ કારણ કહ્યું છે

(૫) એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યનુ કાંઈ કરી શકે નહી, પરિણમાવી શકે નહીં, પ્રેરણા કરી શકે નહીં, અસર, મદદ કે ઉપકાર કરી શકે નહીં, લાભ નુકશાન કરી શકે નહીં,

મારી જીવાડી શકે નહીં, સુખ દુ ખ આપી શકે નહીં–એવી દરેક દ્રવ્ય–ગુણ પર્યાયની સ પૂર્ણ સ્વત ત્રતા અન ત જ્ઞાની ઓએ પોકારી પોકારીને કહી છે

(૬) જિનમતમા તો એવી પરિપાટી છે કે પહેલા સમ્યકૃત્વ હોય પછી વ્રત હોય હવે સમ્યકૃત્વ તો સ્વ–પરનું શ્રદ્ધાન થતાં થાય છે તથા તે શ્રદ્ધાન દ્રવ્યાનુયોગનો અભ્યાસ કરતા થાય છે માટે પહેલાં દ્રવ્યાનુયોગ અનુસાર શ્રદ્ધાન કરી સમ્યગ્દષ્ટિ થવુ

(૭) પહેલે ગુણસ્થાને જિજ્ઞાસુ જીવોને શાસ્ત્રનો અભ્યાસ વાચન–મનન, જ્ઞાની પુરુષનો ધર્મોપદેશ સાંભળવો, નિર તર તેમના સમાગમમા રહેવુ, દેવ દર્શન, પૂજા ભક્તિ, દાન વગેરે શુભ ભાવો હોય છે પર તુ પહેલે ગુણસ્થાને સાચા વ્રત, તપ વગેરે હોતા નથી

(૮) ઉપરોક્ત દૃષ્ટિએ જોનારને નીચેની બે શકા થવાનો સ ભવ છે —

૧–આવા કથન સાભળવાથી કે વાચવાથી લોકોને ઘણુ નુકશાન થવા સ ભવ છે ર–હાલ લોકો જે કાઇ વ્રત, પચ્ચખાણુ પ્રતિક્રમણાદિ ક્રિયા કરે છે તે છોડી દેશે

તેનો ખુલાસો નીચે પ્રમાણે છે —

૧–સત્યથી કોઇપણ જીવને નુકશાન થાય એમ કહેવુ તે ભૂલભરેલુ છે અર્થાત્ અસત્ કથનથી લોકોને લાભ થાય એમ માનવા બરાબર થાય છે સત્ સાંભળવાથી કે વાંચવાથી જીવોને કદી નુકશાન થાય જ નહિ અને ર–વ્રત–પચ્ચખાણુ

કરનારાઓ જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની છે તે જાણવાની જરૂર છે જો તેઓ અજ્ઞાની હોય તો તેને આત્મા મતાદિ હોતા જ નથી તેથી તે છોડવાનો પ્રશ્ન જ નથી જો વ્રત કરનાર જ્ઞાની હશે તો છદ્મસ્થ દશામા તે વ્રત છોડી અશુભમા જશે તેમ માનવુ ન્યાય વિરુદ્ધ છે પરતુ એમ બને કે તે ક્રમેક્રમે શુભભાવને ટાળી શુદ્ધને વધારે પણ તે તો લાભનુ કારણ છે, નુકશાનનુ કારણ નથી માટે સત્ય કથનથી કોઇને નુકશાન થાય નહિ

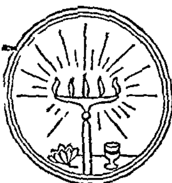
૭ આ ગ્રથમા ૨૩ મા પાને અમૂર્ત પદાર્થોને નિરાકાર' કહ્યા છે, તેનો અર્થ 'મૂર્ત પદાર્થોનો આકાર તેમને હોતો નથી' એટલો કરવો અમૂર્ત પદાર્થોને પણ પોતાનો અમૂર્ત આકાર તો હોય છે—એમ સમજવુ

૮ આ ગ્રથનુ ગુજરાતી ભાષાતર સ્વધર્મીબધુ કનોનનિવાસી ભાઇ સોમચદ અમથાલાલે ધર્મબુદ્ધિએ કરી આપ્યુ છે, તથા ભાઇ હરિલાલ જીવરાજ ભાયાણીએ આ ગ્રથના ચિત્રો તૈયાર કરાવી આપવામા તથા બીજા જે ભાઇઓએ ધર્મબુદ્ધિથી આ ગ્રથ તૈયાર કરવામા જે મદદ આપી છે તે બદલ ટ્રસ્ટ તરફથી તેમનો ઉપકાર માનવાની રજા લઉ છુ

વીર ૨૪૭૩ ફાગણ સુદ ૨ સોનગઢ	રામજી માણેકચદ દોશી પ્રમુખ, શ્રી જૈન સ્વાધ્યાય મદિર ટ્રસ્ટ સોનગઢ

અનુક્રમણિકા

— ગ્રંથકર્તાની સૂચના —

સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા, દૃષ્ટાત–જેમ દીપકજ્યોતિના પ્રકાશમા કોઈ ઈચ્છાનુસાર પાપ અપરાધ કામ કુશીલ વા દાન પૂજા વ્રત શીલાદિક કરે, અર્થાત્ જેટલા સંસાર અને સસારથી જ તન્મય આ સસારના શુભાશુભ કામ ક્રિયા કર્મ અને એ સર્વનુ ફલ છે તે આ દીપકજ્યોતિને પણ લાગતા નથી તથા દીપકજ્યોતિથી દીપ-જ્યોતિનો પ્રકાશ તન્મયી છે તેને પણ જન્મમરણાદિક પુણ્ય-પાપરૂપ (સસાર) લાગતો નથી, તે જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ પરમબ્રહ્મ પરમાત્મા સદાકાળ જાગતી જ્યોતિ છે તે મરતી નથી, જનમતી નથી, નાની નથી, મોટી નથી, નાસ્તી નથી, અસ્તિ નથી, અહીં નથી કે ત્યા નથી તથા તેને ન પાપ લાગે છે, ન તેને પુણ્ય લાગે છે, ન તે જ્યોતિ બોલે છે કે ન તે (જ્યોતિ) હાલે-ચાલે છે એ જ્યોતિના અદર બહાર કે મધ્યમા સસાર નથી, વળી તેવી જ રીતે તે જ્યોતિ છે તે સસારની અદર બહાર કે મધ્યમા નથી, જેમ

લવણનો કટકો પાણીમા મળી જાય છે તેમ કોઈને જન્મ મરણાદિક સંસારથી–દુ:ખથી અળગ થવાની ઇચ્છા હોય તથા સદાકાળ એ જાગતિજ્યોતિથી મળી જવાની ઇચ્છા હોય તો તે પ્રથમ સદ્‌ગુરૂઆજ્ઞાપ્રમાણે આ સમ્યગ્જ્ઞાન દીપિકા નામના પુસ્તકને આદિથી અંતસુધી ભણો-મનન કરો.

ગ્રંથકર્તાની પ્રસ્તાવના

આ પુસ્તકમા પ્રથમ આ પ્રસ્તાવના, ત્યાર પછી આ પુસ્તકની ભૂમિકા, પછી આ પુસ્તકનો પ્રારભ, ચિનદ્વાર, નિર્વિકલ્પ શુકલધ્યાનનુ સૂચક ચિત્રહસ્તાગુલીચક્ર, જ્ઞાનાવર્ણીકર્મચિત્ર, દર્શનાવર્ણીચિત્ર, વેદની, મોહની, આયુ, નામ, ગોત્ર અને અતરાયકર્મ, ત્યાર પછી દૃષ્ટાત-સમાધાન છે તેમા એ- પ્રશ્ન-આત્મા કેવો છે? કેવી રીતે પામીએ? તેના ઉપર દૃષ્ટાત સગ્રહ છે તે પછી દૃષ્ટાત ચિત્ર, આકિંચનભાવના અને ભેદજ્ઞાન (વર્ણન) કરીને આ ગ્રથ સમાપ્ત કર્યો છે આ ગ્રથમા કેવલ સ્વસ્વભાવ-સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ સૂચક શબ્દનિરણ છે, કોઈ દૃષ્ટાતમા તર્ક કરશો કે-'સૂર્યમા પ્રકાશ ક્યાથી આવ્યો?' તેને સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ કે જે આ ગ્રથનો સાર છે તેનો લાભ થશે નહિ, જેમ જૈન, વિષ્ણુ અને શિવાદિકમતવાળા પરસ્પર લડે છે-વૈરવિરોધ કરે છે-મતપક્ષમા મગ્ન થયા છે અને મોહ મમતા માયા માનને તો છોડતા નથી તેમ આ પુસ્તકમા વેરવિરોધના વચન નથી, પરતુ જે અવસ્થામા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન સૂતો છે તે અવસ્થામા તનમનવનવચનાદિથી તન્મયી આ જગ સસાર જાગતો છે તથા જે અવસ્થામા આ સસાર સૂતો છે તે અવસ્થામા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન એ નિરોધ તો અત્યદ્ભિગ્રયત્ન છે, અને તે તો

તમારાથી, આનાથી કે તેનાથી મટવાનો નથી, મટશે નહિ અને મટ્યો નહોતો, આ પુસ્તક જૈન-વિષ્ણુ આદિ બધાયને વાંચવા યોગ્ય છે, કોઈ વિષ્ણુને આ પુસ્તક વાંચવાથી ભ્રાંતિ થાય કે 'આ પુસ્તક જૈનોક્ત છે' તેને કહું છું કે-આ પુસ્તકની ભૂમિકાના પ્રથમારંભમાં જે મંત્ર નમસ્કાર છે તેને ભણીને ભ્રાંતિથી ભિન્ન થવું, સ્વભાવસૂચક જૈન-વિષ્ણુ આદિ આચાર્યના રચેલા સંસ્કૃત કાવ્યમંત્ર-ગાથામંત્ર ગ્રંથ ઘણા છે પરંતુ આ પણ એક નાનીસરખી અપૂર્વ વસ્તુ છે, જેમ ગોળ ખાવાથી મિષ્ટતાનો અનુભવ થાય છે તેમ આ પુસ્તકને આદિથી અંત સુધી પૂર્ણ વાંચવાથી પૂર્ણાનુભવ થશે, વિના દીઠે-વિના સમજે વસ્તુને કાંઈના બદલે કાંઈ સમજે છે તે મૂર્ખ છે, જેને પરમાત્માનું નામ પ્રિય છે તેને આ ગ્રંથ જરૂર પ્રિય થશે આ ગ્રંથનો સાર આવો લેવો કે-સમ્યગ્જ્ઞાનમયી ગુણીને ગુણથી સર્વથા પ્રકાર ભિન્ન છે એજ અવગુણને છાંડી સ્વભાવજ્ઞાનગુણ ગ્રહણ કરવો, પછી ગુણને પણ છાંડી ગુણીને ગ્રહણ કરવો ત્યાર પછી ગુણ-ગુણીની ભેદકલ્પનાથી સર્વથા પ્રકારે ભિન્ન થઈ પોતાને પોતામાં પોતામય સ્વસ્વરૂપસ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવવસ્તુની સાથે સુર્યપ્રકાશવત્ મળીને રહેવું એજ અવગુણ છાંડવાનો તથા સ્વભાવગુણથી તન્મયી રહેવાનો (ઉપદેશ) આ ગ્રંથમાં કહ્યો છે જેમ દીપકજ્યોતિના પ્રકાશમાં કોઈ પાપ કરો વા કોઈ પુણ્ય કરો, પરંતુ એ પાપપુણ્યનું ફળ જે સ્વર્ગ-નર્કાદિક છે

તે આ દીપકજ્યોતિને લાગતા નથી તથા તેને પાપ-પુણ્ય પણ લાગતા નથી તે જ પ્રમાણે આ સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા પુસ્તકને ભણવા-વાચના વા ઉપદેશ આપવા વડે કોઇને પોતાના પોતામા પોતામય સ્વસ્વભાવમય સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની અચલ પરમાવગાઢતા થશે તેને પાપ-પુણ્ય જન્મમરણસસારનો સ્પર્શ થશે નહિ તથા તેને જરા પણ શુભાશુભ લાગશે નહિ એવો નિશ્ચય છે ॥ ઇતિ પ્રસ્તાવના ॥

ભૂમિકા

ॐ तत्सत्परमब्रह्मपरमात्मने नम ॥

હું, તું, આ, તે, એ ચાર શબ્દ છે તેનો પ્રથમ નિશ્ચય જે કોઈ છે તે જ મૂળ અખંડિત અવિનાશી અચલ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુ ભૂમિકા છે, જેમ લાખ યોજન પ્રમાણ આ વલયાકાર જબુદ્વીપની ભૂમિકા છે તે ભૂમિકામા કોઈ એક અણુરેણુ વા રાઈ નાખે તો અલ્પદૃષ્ટિવાનને આવો ભાસ થાય કે આ જબુદ્વીપભૂમિમા નથી જાણવામા આવતુ કે તે એક અણુરેણુ-રાઈ ક્યા પડી છે, એ જ પ્રમાણે આ ત્રણસેતેતાલીસ (ઘન) રાજુપ્રમાણ ત્રણલોક પુરુષાકર છે, તે અલોકાકાશની અદર આ ત્રણલોક બ્રહ્માડ છે પરતુ એના અનત બ્રહ્માડ બીજા પણ હોય તો તે (સર્વ પણ) જે અલોકાકાશમા

બનીને સમાઈ જાય, એવો આ લોકાલોક ના અનત બ્રહ્માંડ તે સ્વસ્વરૂપસ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વ ભાવવસ્તુભૂમિકામા એક અણુરેણુવત્ ન જાણે કયા પડયો છે ? માટે નિશ્ચય સમજો કે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્ય જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુ છે તે નિશ્ચય ભૂમિકા છે, જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ પૃથ્વી ઉપર તન્મયીવત્ સર્વત્ર પ્રસારણ (ફેલાઈ) થઈ રહ્યો છે તેમા એક અણુરેણુ ન જાણે કયા પડયો છે ? તેની જ રીતે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સૂર્યપ્રભામા આ લોકાલોક અણુરેણુવત્ કોણ જાણે ક્યા પડયો છે ? એજ ત્રિલોકસાર ગ્રથમા શ્રીમત્ નેમિચદ્ર સિદ્ધાન્તચક્રવર્તિએ કહ્યુ છે કે ૪૬, ૪૦, ૩૪, ૨૮, ૨૨, ૧૬, ૧૦, ૧ાા, ૩ાા, ૧૬ાા, ૧૬ાા, ૧૪ાા, ૧૨ાા, ૧૧ એમ સાત નર્ક અને આઠ જુગલ ઉપર ચૌદ સ્થાનમા ૩૪૩ રાજુ ઘનાકાર લોક કહ્યો છે

હવે હે મુમુક્ષુજન સજ્જનમિત્ર ? શ્રવણ કરો, જેમ આ લોકાલોક છે તે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાન મયિ ભૂમિકામા છે પરતુ તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયિભૂમિકાથી તન્મયી નથી તેજ પ્રમાણે હું, તુ આ, તે એ ચાર પણ તન્મયી નથી માટે અહયયા જે હું શુલ્લક બ્રહ્મચારીધર્મદાસ બનીને આ સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા નામનુ આ પુસ્તક બનાવ્યુ છે આ પુસ્તકમા ભૂમિકા સહિત દ્વાદશ (૧૨) સ્થલબિં૦ છે, તેમા પ્રથમ તો મિથ્યાભ્રમ જાલરૂપ સસારથી સર્વથાપ્રકાર ભિન્ન થવા માટે આ

ભૂમિકા એકાગ્રમન લગાવીને ભણો-(વાંચો) ત્યાર પછી ચિનદ્વાર જુઓ તથા તેનું વિવરણ ભણો, (પણ તેને) પોતાની સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિસ્વભાવવસ્તુ ન સમજો-ન માનો-ન કરો

વળી ત્રીજું સ્વસ્વરૂપસ્વાનુભવગમ્યસમ્યગ્જ્ઞાનમયિસ્વભાવસૂર્યવસ્તુસ્વસ્થાનમા જેવો છે તેવો છે સ્વભાવમા તર્કના વા સંકલ્પવિકલ્પનો અભાવ છે, તેના પ્રસંગમા તેને જ પરસ્પર વિરૂદ્ધચિત્ર હુન્નાગુલી સૂચક છે-માને છે-કહે છે પણ સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવસૂર્યમા તન્મયરૂપ કદાપિ કોઈ પ્રકારથી પણ સંભવતો નથી

ચોથું જ્ઞાનાવર્ણીકર્મચિન છે, તેનો અનુભવ આવો સમજવો, જેમ સૂર્યને આડા વાદલ સમયાનુસાર સ્વયમ જ આવે છે અને જાય છે તે જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિસૂર્યને મતિ, શ્રુતિ, અવધિ અને મન પર્યયઆદિ અછનવસ્તુ આવે અને જાય, અર્થાત્ જ્ઞાનને આવરણ કરે તે જ જ્ઞાનાવરણીકર્મ છે

પાંચમો ભેદ દર્શનાવરણીકર્મ છે, જેમ દેખવાની શક્તિ તો છે પરંતુ દર્શનાવરણજાતિના કર્મ દેખવા દેતા નથી

છઠ્ઠું સ્થલ વેદની કર્મ છે, તેના બે ભાગ છે શાતા અને અશાતા, જેમ તલવારને લાગેલી સાકરની ચાસણીને કોઈ પુરૂષ જીભવી ચાટે તે જ સમયે કિંચિત મીઠા સ્વાદનો ભાસ થાય છે, અને ઘણો તો જીહ્વાખંડનનો

દુઃખનો ભાસ થાય છે, એ દુઃખ-સુખથી ભિન્નસ્વભાવ થવું શ્રીગુરૂના ઉપદેશથી

સાતમું સ્થલ મોહનિયકર્મ છે, જેમ મદિરાવશ સ્વ મનની ખબર નથી તે જ પ્રમાણે મોહનિકર્મવશ પોતાને સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિસ્વભાવસ્વરૂપ સમજતો નથી-માનતો નથી પણ કાંઈનો કાંઈ રૂપ પોતાને સમજે છે-માને છે

આઠમું સ્થલ આયુકર્મ છે, જેમ બેડીથી બન્ધાયેલ પુરુષ પોતાને દુઃખી સમજે છે-માને છે તે જ પ્રમાણે આયુકર્મવશ સ્વભાવદૃષ્ટિરહિત જીવ પોતાને દુઃખી સમજે છે-માને છે, અર્થાત્ સ્વભાવદૃષ્ટિ રહિત જીવને આવા નિશ્ચય નથી કે વ્યવહારનયે આકાશવત્ અમૂર્તિક નિરાકાર ધરઆયુ-મહઆયુવત્ હું આયુકર્મમા રોકાઈ રહ્યો છું

નવમ સ્થલ નામકર્મ છે, જે સ્વભાવદૃષ્ટિરહિત છે તે નામને જ પોતાનુ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિસ્વભાવવસ્તુ સમજે છે-માને છે, મિથ્યાદૃષ્ટિને આવો નિશ્ચય નથી કે-જન્મ મરણ નામાદિક શરીરના ધર્મ છે પણ જ્ઞાનવસ્તુના એ નિજધર્મ નથી

દશમું સ્થલ ગોત્રકર્મ છે, તેનુ દૃષ્ટાંત-જેમ કુંભકાર નાના-મોટા માટીના વાસણ બનાવે છે તે જ પ્રમાણે વ્દૃષ્ટિમા ન સમાવે (એવા) નીચગોત્ર-ઉચ્ચગોત્રજ

વિભાનદૃષ્ટિમા જીવ નીચ-ઉચ્ચગોત્ર મને કરે છે પાપણ નીચગોત્ર-ઉચ્ચગોત્રથી તન્મયિ બની શકતો નથી

અગિઆરમુ સ્થલ અતરાયકર્મ છે, તેનું 'નામ- જેમ રાજાએ ભડારીને કહ્યુ કે-'આને હજાર રૂપીઆ આપ' પરતુ ભડારી આપતો નથી તેમ પ્રમાણે જ ભાવદૃષ્ટિ રહિત જીવ ઇચ્છા તો કરે છે કે 'હું દાન આપુ, લાભ લઉ, ભોગ ભોગવુ, ઉપભોગ ભોગવુ અને પરાક્રમ-બલ-વિર્ય પ્રગટ કરૂ' ત્યાદિ ઇચ્છા તો કરે છ પરતુ અતરાયકર્મ ઇચ્છાનુસાર પૂર્ણતા થવા દેતું નથી એવુ એ અતરાયનિમ શ્રીસતગુરૂના વચન શ્રવણ કરવાથી મટે છે

એ જ્ઞાનમયિસિદ્ધપરમેષ્ઠિથી ભિન્ન સમજે છે-માને છે-કહે છે, તેની એકતા-તન્મયતાની સિદ્ધિની અવગાહનાની દૃઢતા માટે અનેક દૃષ્ટાંત દ્વારા સમાધાન આપીએ.

કોઇ મુમુક્ષુ આ સમ્યજ્ઞાનદીપિકા પુસ્તકને આદિથી અંતસુધી ભલાભાવપૂર્વક ભણીને પોતાને સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુને પ્રથમ તો અશુભ જે પાપઅવ્રત હિંસા-ચોરી-કામ-ક્રોધ-લોભ-મોહ-કષાયાદિથી સર્વથા પ્રકારે ભિન્ન સમજી પછી દાન-પૂજા-સ્નાન-શીલ-જપ-તપ-ધ્યાનાદિ શુભકર્મ ક્રિયાને પગ માનાની બેડીવત્ મન અને દુઃખના કારણ સમજે પોતાનો પોતામાં પોતામય સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વભાવવસ્તુને એ દાન-પૂજાદિ શુભકર્મ ક્રિયાથી સર્વથા પ્રકારે ભિન્ન સમજી પછી શુદ્ધથી (શુદ્ધના વિકલ્પથી) પણ પોતાને ભિન્ન સમજી આગળ અનિર્વચનીય પોતાનો પોતામાં પોતામય જેવો ને તેવો નિરંતર જેવો છે તેવો તેનો તે જ આદિઅંતપૂર્ણ સ્વભાવસંયુક્ત રહેવું વળી ઉપર અમે લખ્યું છે કે-શુભ, અશુભ અને શુદ્ધ એ ત્રણ છે એ ત્રણેની વિસ્તીર્ણતા પૂર્ણતા પ્રથમ મિથ્યાત્વગુણસ્થાનથી માંડીને અંતનું ચૌદમું ગુણસ્થાન જે અયોગકેવળી છે ત્યાંસુધી સમજવી.

સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવમાં એ શુભ, અશુભ અને શુદ્ધ આદિ સંકલ્પ, વિકલ્પ, તર્ક, વિતર્ક, વિધિ, નિષેધ કદી પણ સંભવતા

અર્થાત્ સ્વભાવમા તર્કનો અભાવ છે, હે મુમુક્ષુજીવ-મડલી ? ધ્યાન કરો ! તમે કયાથી આવ્યા છો ? કયા જશો ? તમે કયા છો ? શું છો-કેવા છો ? તમારૂ કોણ છે ? કોના તમે છો ? વળી આ શુભ-અશુભ શુદ્ધ એ ત્રણેથી તમારૂ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુને એક તન્મયી ન સમજો-ન માનો-ન કહો, એ અશુભાદિક ત્રણે સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વભાવમાં ત્યાજ્ય જ છે, જે ભૂમિમા આ લોકાલોક અણુરેણુવત ન જાણે કયા પડયા છે ? ચલાચલરહિત એવી ભૂમિકાથી સર્વથા પ્રકારે ભિન્ન તમારૂ તમા રાથી સદાકાળ તન્મયિ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ-સ્વભાવ વસ્તુસ્વરૂપ સમજો, મનકે દ્વારા માનો, જેમ દીપકને દેખવાથી દીપકની નિશ્ચયતા-અવગાઢતા-અચલતા થાય છે તેજ પ્રમાણે આ સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા ભણવા-વાચવાથી જરૂર નિશ્ચય બ્રહ્મજ્ઞાનરૂપ પ્રાસની પ્રાપ્તિ થશે, તથા સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપ પ્રાસની પ્રાપ્તિ તથા તેની નિશ્ચયતા, અવગાઢતા, અચલતા થશે

જુઓ ! સાભળો ! જૈનાચાર્યે જૈનગ્રથમા કહ્યુ છે કે-સમ્યક્ત્વ વિના જપ તપ નિયમ વ્રત શીલ દાન અને પૂજાદિક શુભકર્મ-શુભભાવાદિક વૃથા તુષખડવત્ (તરખલાના કટકા જેવા) છે, વળી વિષ્ણુમા પણ કહ્યુ છે કે-' ब्रह्म जानाति ब्राह्मणा ' અર્થાત્ બ્રહ્મને તો જાણતા નથી અને સધ્યા, તર્પણ, ગાયત્રી, મત્રાદિ

ભાસ્યા તથા મ ુ-સન્યાસી વેષ ધારવા સુધી સર્વ ધુધા છે, એવા સારનો સાર સનકાવ જ્ઞાનમયિ જાગતિ જ્યોતિના લાભની જેને ઇચ્છા હોય તથા જન્મ-મરણાદિ વગેરુ ખવી સર્વથા પ્રકારે ભિન્ન થવાની જેને ઇચ્છા હોય તેણે પ્રથમ ગુરૂઆજ્ઞા લઈને આ-પુસ્તક પહેલેથી અંતસુધી ભણવુ.

સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ । સ્વભાવવસ્તુના પ્રાપ્તિની પ્રાપ્તિ માટે અમે આ પુસ્તકમા અશુભ, શુભ શુદ્ધ એ ત્રણેનો નિર્ણય લખ્યો છે તે તો પુ ગલદ્રવ્ય, ધર્મદ્ર ય, અધર્મદ્રવ્ય, આકાશદ્રવ્ય અને કાળદ્રવ્ય એ પાચ દ્રવ્યોથી તન્મયી અસ્તિ સમજવો, વળી કોઈ અશુભની સાથે પોતાના સ્વરૂપજ્ઞાનની એકતા માને છે-સમજે છે-કહે છે તે પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તથા અશુભને ખોટા-બૂરા સમજી જપ-તપ-વ્રત-શીલ અને દાનપૂજાદિક શુભની સાથે પોતાના સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાન સ્વભાવની એકતા સમજે છે-માને છે-કહે છે તે પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તથા શુભ-અશુભ બંનેને તથા પોતાના સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનને એક તન્મયિરૂપ સમજે છે તે પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તથા કોઈને આવો વિચારભાવ હોય કે—શુભાશુભથી ભિન્ન હુ શુદ્ધ છુ, એવા વિકલ્પની સાથે પોતાના સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવને એક તન્મય રૂપ સમજે છે-માને-છે-કહે છે તે પણ સ્વભાવપૂર્ણ-દૃષ્ટિ વિનાનો સમજવો

સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનદષ્ટિવાન કોઈ પંડિત હશે તે તો આ પુસ્તકની અશુદ્ધતા–પુનરૂક્તિદોષ કદાચિત કોઈ પ્રકારથી પણ ગ્રહણ કરશે નહિ પણ ન્યાય વ્યાકરણ તર્ક છંદ કોષ અને અલંકારાદિ શુદ્ધ શાસ્ત્રથી પોતાના સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વભાવને અગ્નિ-ઉષ્ણતાની માફક એકતન્મયી સમજે છે–માને છે–કહે છે એવો પંડિત જરૂર આ ગ્રંથની અશુદ્ધતા–પુનરૂક્તિદોષ ગ્રહણ કરશે, વળી જેમ સ્વયંસિદ્ધ પરમાત્મા અષ્ટકર્મ તથા દ્રવ્યકર્મ–ભાવકર્મ–નોકર્મરહિત અખંડ અવિનાશી અચળથી સૂર્યપ્રકાશવત્ એકતન્મયવસ્તુ છે તે વસ્તુનો લાભ ના પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ થવા યોગ્ય હતી તે અમને થઈ, યથા —

હોની થી સો હો ગઈ, અબ હોનેકી નાહિ,
ધર્મદાસ ક્ષુલ્લક કહે, ઇસી જગતકે માહિ

અર્થાત્—જેમ દીપકથી દીપક ચેતતો આવ્યો છે તેજ પ્રમાણે ગુરૂઉપદેશદ્વારા જ્ઞાન થતું આવ્યું છે, એ વાર્તા અનાદિ છે, સદ્ભૂતવ્યવહારમાં જેમ કોઈ ગુરૂના વચનદ્વારા સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુની પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ થયા પછી એવા અપૂર્વ ઉપકારનો લોપ કરીને ગુરૂના નામને પ્રસિદ્ધ કરતો નથી, ગુરૂના કિર્તિ મહત્તા, જશ અને ગુણાનુવાદ કરતો નથી તે મહાપાતકી, પાપી, અપરાધી, મિથ્યાદષ્ટિ અને હત્યારો છે, અર્થાત્ ગુરૂપદને

કહી કોઇ પ્રમાદથી પણ ગસે રાખવુ એક નથી એજ આ દ્વારા હુ સત્ય કહુ છુ

મારા શરીરનુ નામ ક્ષુલ્લક બ્રહ્મચારી ધર્મદાસ છે, વર્તમાન કાલમા એજ હુ કહુ છુ, શ્રવણ કરો, માલવાદેશ મુકામ ઝાલારાપાટણમા નગ્નદીગબર શ્રીમત્ સિદ્ધસેનમુનિ અને દીક્ષા શીક્ષા વ્રત નિયમ અને વ્યવહારવેષદાતા ગુરૂ છે, તથા વરાડદેશમા મુકામ કારજા પટ્ટાધીશ શ્રીમત્ દેવેદ્રકીર્તિભટ્ટારકજીના ઉપદેશદ્વારા અને સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુની પ્રાપ્તિની પ્રાપ્તિ આપવાવાળા શ્રી સદ્ગુરૂ દેવેદ્રકીર્તિજી છે, માટે હુ મુક્ત છુ, બંધ-મોક્ષથી સર્વથા પ્રકારે વર્જિત સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુ છુ, એજ સ્વભાવવસ્તુ શબ્દવચનદ્વારા શ્રીમત્દેવેદ્રકીર્તિ તસેકે રતનકીર્તિજીને હુ ભેટમા અર્પણ કરી ચુકયો છુ, વળી ખાનદેશ મુકામ પારોલામા શેઠ નાનાશાહુ તત્પુત્ર પીતાબરદાસજી આદિ ઘણા સ્રીપુરૂષોને તથા આરા, પટણા, છપરા, બાઢ, ફલટણ ઝાલારાપાટણ, બરાનપુર, આદિ ઘણા શહેર-ગામોમા ઘણા સ્રીપુરૂષોને સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપી ચુકયો છુ ઉપર લખેલુ સર્વ વ્યવહારગર્ભિત સમજવુ, વળી સર્વ જીવરાશી જે સ્વભાવથી તન્મયી છે તે જ સ્વભાવની સ્વભાવના સર્વ જીવરાશીને થાઓ એવી મારા અતઃકરણમા ઇચ્છા થઈ છે તે ઇચ્છાના સમાધાન અર્થે આ પુસ્તક બનાવ્યુ છે અને તેની

પાચસો પુસ્તક છપાવી છે, આ પાચસો પુસ્તક પ્રસિદ્ધ થવાની સહાયતા અર્થે રૂ ૧૦૦) એક સો જીલ્લા શ્યાહાબાદ મુકામ આરામા મખનલાલજીની કોઠીમા બાબુ વિમલદાસજીની વિધ્વા તેની તે જ તથા અમારી શિષ્યા દ્રૌપદીદેવીએ આપ્યા છે, વિશેષ ખર્ચા માટે જેમ જેમ મારા વચનોપદેશદ્વારા સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુ હોવા યોગ્ય હુવા કરે તે સદા કાલ અખંડ અવિ નાશી ચિરંજીવ રહો, ઇતિ સમ્યગ્જ્ઞાન દીપિકાની પ્રથમ ભૂમિકા સમાપ્ત

પ્રશ્ન—જીનેંદ્ર કોણ છે ? ઉત્તર-જ્ઞાનભાનુ જિનેંદ્ર છે પ્રશ્ન-જિનેંદ્રની પૂજા કરવી કે ન કરવી ? ઉત્તર-પૂજા કરવી પરંતુ સમ્યગ્જ્ઞાનવસ્તુ છે તે જ જિનેંદ્ર છે, પણ અજ્ઞાન વસ્તુને કોઇ જિનેંદ્ર માને છે, સમજે છે, કહે છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, પ્રશ્ન-જ્ઞાન કોણ છે ? ઉત્તર-તનમનધનવચનને તથા તનમનધનવચનના જેટલાં શુભાશુભ વ્યવહારક્રિયા કર્મને અનાદિથી જ સહજસ્વભાવથી જ જાણે છે તે જ જ્ઞાન છે પ્રશ્ન-મંદિરમાં પદ્માસન-ખડગાસન ધાતુપાષાણની મુર્તિ છે, શાસ્ત્ર તથા જલ-ચંદનાદિ અષ્ટદ્રવ્ય અને મંદિર આદિ એ બધા જ્ઞાન છે કે અજ્ઞાન છે ? ઉત્તર-મંદિર પ્રતિમાદિક અજ્ઞાન છે પણ એ સર્વેને માત્ર જે જાણે છે તે જ જ્ઞાન છે, પ્રશ્ન-કેવલજ્ઞાન છે તે શુભાશુભ દાનપૂજાદિ ક્રિયાકર્મનું કર્તા છે કે કર્તા નથી ?

ઉત્તર–કેવળજ્ઞાન છે તે કિંચિત્‌માત્ર પણ શુભાશુભ દાનપૂજાદિ ક્રિયાકર્મને કરતું નથી, માત્ર જાણે જ છે પ્રશ્ન–તો આ શુભાશુભ કોણ કરે છે? ઉત્તર–નિશ્ચય નયથી જેના જ તેનો તે જ કર્તા છે તથા વ્યવહાર નયથી શુભાશુભકર્મથી અતત્‌સ્વરૂપ અતન્મયિ થઈને જ્ઞાન કર્તા છે

શું કરું? કહેતા વાજશરમ ઉપજે છે તોપણ કહું છું જેમ સૂર્યથી પ્રકાશ કદી પણ ભિન્ન થયો નથી થશે નહિ તથા ભિન્ન છે નહિ તેમ જેનાથી દેખવું–જાણવું કદી પણ ભિન્ન થયું નથી થશે નહિ તથા ભિન્ન છે નહિ, એવા કેવળજ્ઞાનમયિ પરમાત્માથી એક નેત્રના ટમકારમાત્ર–સમયકાળમાત્ર પણ કોઈ જીવ ભિન્ન રહે છે તે જીવ સંસારી મિથ્યાદૃષ્ટિ પાતકી છે, જેમ સૂર્યથી અંધકાર અલગ છે તેવી જ રીતે જ્ઞાનસ્વરૂપીજિનથી પોતાને અલગ સમજીને ધાતુ–પાષાણની દેવ મૂર્તિના દર્શન–પૂજાદિક કરે છે તે મૂર્ખ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, તથા જેમ સૂર્યથી પ્રકાશ તન્મયી છે તેમ જ્ઞાન સ્વરૂપીજિનથી ગુરૂઉપદેશાનુસાર તન્મયી થઈને પછી ધાતુપાષાણની મૂર્તિના દર્શન–પૂજાદિક કરે છે તે સમ્યક્‌દૃષ્ટિ ધન્યવાદ યોગ્ય છે

હે મારા મિત્ર? દાન પૂજા વ્રત શીલ સંયમ તપ અને નિયમ આદિ શુભકર્મ ક્રિયાભાવ કરો તથા અશુભ જે પાપ અપરાધ જૂઠ ચોરી કામ અને કુશીલ

પણ કરે, અર્થાત્ શુભાશુભકામ-કર્મ-ક્રિયા ઇચ્છા નુસાર ભલે કરો, પરતુ સમજીને કરો; લૌકિકવચન પણ પ્રસિદ્ધ છે કે-'જુઓ ભાઈ! જો તમે સમજીને કામ-કાર્ય કરતા હોત તો નુકશાન-બગાડ શા માટે થાત! પણ વગર સમજે આ કામ-કાર્ય તમે કર્યું તેથી નુકશાન થયુ' તમે પૂર્વે અનતવાર પ્રત્યક્ષ સમોવસરણમા (ખૂદ) કેવલીભગવાનની મોતી, અક્ષત, રત્ન અને કલ્પવૃક્ષના પુષ્પાદિકથી પૂજા કરી, પ્રત્યક્ષ દિવ્યધ્વનિ સાભળી, મુનિવ્રત-શીલ અનત વાર ધારણ કર્યા અને કામ ક્રોધ લોભાદિક પણ અનતકાળથી કરતા ચાલ્યા આવો છો, એમ સર્વ શુભાશુભ વગર સમજે કરતા ચાલ્યા આવ્યા છો, જુઓ! વિના સમજે કઠમા મોતીની માળા છે છતા ભડારમા શોધે છે, વિના સમજે જ કસ્તુરીમૃગ કસ્તુરીને શોધે છે, વિના સમજે જ પોતાની છાયાને જ ભૂત માને છે, વિના સમજે જ નદીના જલને શીઘ્ર વહેતુ દેખીને પોતાને જ વહેતો માને છે, વિના સમજે જ કાખમા પુત્ર છે છતા ગામ-દેશમા ગોધે છે, વિના સમજે જ સસારી મિથ્યાત્વી, વિષયભોગ-કામ-કુશીલ તો છોડતા નથી અને દાન પૂજા વ્રત શીલાદિક છોડી પોતાને જ્ઞાની માને કહે-હે છે-સમજે છે, તથા વિના સમજે જ સદાકાળ જાગતિજ્યોતિસ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુની કદી પણ તન્મયિતા તો પોતાથી થઈ નથી છતા મૂર્ખ,

નત જપતપશીલદાનપૂજાદિક કરે છે, તે સર્વ ધૃતના માટે જળને મથન નિરર્થક જ કરવા જેવું છે એટલા માટે સર્વ શુભાશુભવ્યવહારક્રિયાકર્મને તથા જન્મ-મરણ–નામ–જાતિ–કુળ ના તન મન ધન વચનાદિકને પ્રથમ સમજવા શ્રેષ્ઠ છે ॥ ઇતિ ભૂમિકા સમાપ્ત ॥

ॐ नमः

अथ सम्यग्ज्ञानदीपिका प्रारंभ

સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવ સૂચક શ્લોક

महावीरं नमस्कृत्य, केवलज्ञानभास्करं
सम्यग्ज्ञानदीपस्य, यथाकिंचित्प्रकाश्यते

अथ अनादि अनंत जिनेश्वरं
सरस सुंदर बोधमयि परं
परम मंगलदायक है सही
नमत हु इस कारण सुभ मही

અથ વચનિકા —મૂળ વસ્તુ બે છે, જ્ઞાન અને અજ્ઞાન જેમ સૂર્યમા પ્રકાશગુણ છે તેમ જે વસ્તુમા દેખવા-જાણવાનો ગુણ સ્વભાવથી જ છે તે વસ્તુ તો કેવલ જ્ઞાન છે તથા જે વસ્તુમા સ્વભાવથી જ દેખવા-જાણવાનો ગુણ નથી તે જ અજ્ઞાનવસ્તુ છે, તન-મન-ધન-વચન-શબ્દાદિક અજ્ઞાનની સાથે એવા મળેલા છે કે જેમ કાજળની સાથે કલંક મળી રહ્યુ છે, વળી જેમ કેવલ જ્ઞાનમા દેખવા-જાણવાનો ગુણ છે તેમ શબ્દમા કહેવાનો ગુણ છે, જ્ઞાનવસ્તુ ... દેખે છે-જાણે છે તે પોતે જ પોતાને ... રૂપ ત ... જાણે છે, વળી

ભિન્નવસ્તુ છે તેને જ્ઞાન જાણે છે ખરૂં પરંતુ તે જડ અજ્ઞાનમય વસ્તુથી તન્મયી થઈને જાણતું નથી વળી કથન કરવાનો ગુણ અજ્ઞાનમય શબ્દમાં છે એ શબ્દ સ્વ-પરની વાર્તા કહે છે પરંતુ તે સ્વ-પરને જાણતો નથી પોતાનાથી તો તન્મયી થઈને કહે છે અને પરથી અતન્મયી થઈને કહે છે, સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવ ગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવવસ્તુ છે તેમાં અને શબ્દાદિ અજ્ઞાનવસ્તુ છે તેમાં પરસ્પર સૂર્ય-અંધકાર જેટલો (જેવો) અંતરભેદ મૂળથી જ છે તોપણ શબ્દ છે તે પરમાત્માજ્ઞાનમયીની વાર્તા કહે છે

પ્રશ્ન—શબ્દ, અજ્ઞાનવસ્તુ છે, તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયી પરમાત્માને જાણતો નથી તો પછી તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયી પરમાત્માની વાર્તા કેવી રીતે કહે છે?

ઉત્તર—જેમ કોઈ ચંદ્રદર્શનનો લોભી કોઈ ગુરૂ રાગથી નમ્રતા પૂર્વક જિજ્ઞાસાથી (પૂછે છે કે) 'ચંદ્ર ક્યાં છે?' ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું કે-'આ ચંદ્રમા મારી આંગળીના ટેરવે (છે)' હવે અહીં વિચાર કરો કે-શબ્દ, આંગળી અને ચંદ્રને જેટલો અંતરભેદ છે તેટલો જ ભેદ સમ્યગ્જ્ઞાનમયી પરમાત્માને તથા શબ્દને સમજવો

એ પ્રમાણે કહેવાનો ગુણ તો શબ્દમાં છે પણ જાણવાનો ગુણ કેવળ જ્ઞાનમાં છે, જેમ કોઈ નગરમાં અજ્ઞાની રાજા છે તેના ઉપર કેવળ જ્ઞાની રાજા થઈ

શકે છે પરંતુ જે નગરમાં કેવલ જ્ઞાની રાજા છે તેના ઉપર કોઈ પણ અધિષ્ઠાતારાજા થવે સંભવતો નથી

હવે હે કેવલ જ્ઞાનસ્વરૂપી સૂર્ય ? તું મૂળ સ્વભાવથી જ જેવો ને તેવો-જેવો છે તેવો-તે નો તે જ છે, તું કેવલ જ્ઞાનમયી સૂર્ય જ છે, તું ન સાંભળતો જ સાંભળ, તને ઝરમભરમ પુદ્ગલનો વિકાર કાળો પીળો લાલ ધોળો લીલો (તથા) અનેક પાપ-પુણ્યરૂપ બાદલ-વીજળી આદિ આડા આવે-જાય તો પણ તું તને કેવલ જ્ઞાનમયી સૂર્ય જ સમજ-માન ! જો તું તને કેવલ જ્ઞાનમયીસૂર્ય નહિ સમજે-નહિ માને તો તને તારો જ ઘાત કરનાનું પાપ લાગશે, અને 'આપઘાતી મહાપાપી' એવું પ્રસિદ્ધ વચન છે

પ્રશ્ન—હા ! હા ! હા ! હું કેવલ જ્ઞાનમયીસૂર્ય તો નિશ્ચય છું, પરંતુ હું તન-મન-ધન-વચનાદિકથી એવો ભિન્ન છું કે જેવો આવારાથી સૂર્ય ભિન્ન છે તેવો, છતાં હું અને કેવલ જ્ઞાનમયીસૂર્ય શા વડે થઈને સમજું-માનું તે કહો ?

ઉત્તર—ન સાંભળતો જ સાંભળીને શ્રીઆત્મખ્યાતિ ગ્રંથમાં શ્રી કુંદકુંદાચાર્યે ગ્રંથના પ્રથમ આરંભમાં જ કહ્યું છે કે-જીવદ્વાર, અજીવદ્વાર, આશ્રવદ્વાર, સંવરદ્વાર, નિર્જરાદ્વાર, બંધદ્વાર, મોક્ષદ્વાર, પાપદ્વાર, પુણ્યદ્વાર, સર્વવિશુદ્ધિદ્વાર, કર્તાદ્વાર, અને કર્મદ્વાર એ બાર દ્વાર તું તને નિશ્ચયથી સમજ.

ભિન્નવસ્તુ છે તેને જ્ઞાન જાણે છે ખરૂં પરંતુ તે જડ અજ્ઞાનમય વસ્તુથી તન્મયી થઈને જાણતું નથી વળી કથન કરવાનો ગુણ અજ્ઞાનમય શબ્દમાં છે એ શબ્દ સ્વ-પરની વાર્તા કહે છે પરંતુ તે સ્વ-પરને જાણતો નથી, પોતાનાથી તો તન્મયી થઈને રહે છે અને પરથી અતન્મયી થઈને કહે છે, સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવ ગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવવસ્તુ છે તેમાં અને શબ્દાદિ અજ્ઞાનવસ્તુ છે તેમાં પરસ્પર સૂર્ય-અંધકાર જેટલો (જેવો) અંતરભેદ મૂળથી જ છે તોપણ શબ્દ છે તે પરમાત્માજ્ઞાનમયીની વાર્તા કહે છે

પ્રશ્ન—શબ્દ, અજ્ઞાનવસ્તુ છે, તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયી પરમાત્માને જાણતો નથી તો પછી તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયી પરમાત્માની વાર્તા કેવી રીતે કહે છે?

ઉત્તર—જેમ કોઈ ચંદ્રદર્શનનો લોભી કોઈ ગુરુ સગાથી નમ્રતા પૂર્વક જીજ્ઞાસાથી (પૂછે છે કે) 'ચંદ્ર ક્યાં છે?' ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું કે-' આ ચંદ્રમા મારી આંગળીના ઉપર (છે)' હવે અહીં વિચાર કરો કે-શબ્દ, આંગળી અને ચંદ્રને જેટલો અંતરભેદ છે તેટલો જ ભેદ સમ્યગ્જ્ઞાનમયી પરમાત્માને તથા શબ્દને સમજવો

એ પ્રમાણે કહેવાનો ગુણ તો શબ્દમાં છે પણ જાણવાનો ગુણ કેવળ જ્ઞાનમાં છે, જેમ જે નગરમાં અન્યાની રાજા છે તેના ઉપર કેવળ જ્ઞાની રાજા થઈ

શકે છે પરંતુ જે નગરમાં કેવલ જ્ઞાની ગજા છે તેના ઉપર કોઇ પણ અધિષ્ઠાતારાજા થવે સંભવતો નથી

હવે હે કેવલ જ્ઞાનસ્વરૂપી સૂર્ય ? તું મૂળ સ્વભાનથી જ જેવો ને તેવો-જેવો છે તેવો-તે નો તે જ છે, તું કેવલ જ્ઞાનમયી સૂર્ય જ છે, તું ન સાંભળતો જ સાંભળ, તને ફરમભરમ પુદ્ગલનો વિકાર ચળો પીળો લાલ ધોળો લીલો (તથા) અનેક પાપ-પુણ્યરૂપ બાદલ-વીજળી આદિ આડા આવે-તથ તો પણ તું તને કેવલ જ્ઞાનમયી સૂર્ય જ સમજ-માન ! જો તું તને કેવલ જ્ઞાનમયીસૂર્ય નહિ સમજે-નહિ માને તો તને તારો જ ઘાત કરવાનું પાપ લાગશે, અને 'આપઘાતી મહાપાપી' એવું પ્રસિદ્ધ વચન છે

પ્રશ્ન—હા ! હા ! હા ! હું કેવલ જ્ઞાનમયીસૂર્ય તો નિશ્ચય છું, પરંતુ હું તન-મન-ધન-વચનાદિકથી એવો ભિન્ન છું કે જેવો આ વાદળાથી સૂર્ય ભિન્ન છે તેવો, છતાં હું મને કેવલ જ્ઞાનમયીસૂર્ય શા વડે થઈને સમજું-માનું તે કહો ?

ઉત્તર—ન સાંભળતો જ સાંભળીને શ્રીઆત્મખ્યાતિ ગ્રંથમાં શ્રી કુંદકુંદાચાર્યે ગ્રંથના પ્રથમ આરંભમાં જ કહ્યું છે કે-જીવદ્વાર, અજીવદ્વાર, આશ્રવદ્વાર, સંવરદ્વાર, નિર્જરાદ્વાર, બંધદ્વાર, મોક્ષદ્વાર, પાપદ્વાર, પુણ્યદ્વાર, સર્વવિશુદ્ધિદ્વાર, કર્તાદ્વાર, અને કર્મદ્વાર એ બાર દ્વાર તું તને નિશ્ચયથી સમજ,

તથા દ્રવ્ય, ગુણ, આ અને તે એ ચાર દ્વારા દ્વારરૂપ થઈને તું તને નિશ્ચય સમજ, વા તન-મન-વચન-વર્ગણા દ્વારા તું તને નિશ્ચય સમજ, વા પુદ્ગલ તો આકાર (રૂપ) તથા ધર્મ-અધર્મ-આકાશ-કાળ છે તે નિરાકાર (છે) માટે આકાર-નિરાકાર દ્વારા થઈને તું તને નિશ્ચય સમજ, તથા 'નહિ અને છે' એ બે દ્વારા થઈને તું તને નિશ્ચય સમજ, તથા નિશ્ચય-વ્યવહાર દ્વારા થઈને તું તને નિશ્ચય સમજ, વા નામ-સ્થાપના-દ્રવ્ય-ભાવ એ ચાર દ્વારા થઈને તું તને નિશ્ચય સમજ, વા જન્મ-મરણ-સુખ-દુઃખ-શુભ-અશુભ એ વિચારો દ્વારા થઈને તું તને નિશ્ચય સમજ, તથા સંકલ્પ-વિકલ્પ-ભાવ-અભાવ દ્વારા થઈને તું તને નિશ્ચય સમજ, વેદ-પુરાણ-શાસ્ત્ર-સૂત્ર-સિદ્ધાંત દ્વારા થઈને તું તને નિશ્ચય સમજ, તથા દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મ-નોકર્મ દ્વારા થઈને તું તને નિશ્ચય સમજ, અને પૂર્વોક્ત સમજથી વિશેષ સમજ, ગુરૂના વચનદ્વારા તું તને નિશ્ચય સમજ

વળી સાંભળ! જેમ સૂર્ય અને પ્રકાશ-એકમય
છે તેમ પૂર્વોક્ત દ્વારને અને
મથી સમજીશ-માનીશ
પાપી-મિથ્યાદૃષ્ટિ થઈશ,
સ્વસ્વરૂપ
સમજશે, તે
મ

સુંદર દ્વાર છે ત્યાં ઇચ્છામાં આવે તે કોઈ દ્વારમાં થઈને શહેરમાં પ્રવેશ કરો, પ્રવેશ કરવાવાળો તો નગરમાં પહોંચી જશે, વિચાર કરો! એ શહેરની અંદર મહેલ-મંદીર-મકાન છે તેને સહસ્ર લક્ષ આદિ દ્વાર છે તથા એ શહેરમાં પ્રવેશ કરવાવાળાના શરીરમાં દશ દ્વાર તો પ્રસિદ્ધ જ છે પણ વિશેષમાં રોમરોમ પ્રતી છીદ્ર છે માટે શહેરમાં પ્રવેશ કરવાવાળાના શરીરમાં જ લક્ષ-કોટી આદિ દ્વાર છે માટે પૂર્વોક્ત વિચાર દ્વારા અનાદિ અનંત સંસાર-અપાર સંસાર દ્વારા થઈને પોતાનો પોતાના પોતામય સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવવસ્તુને તથા પૂર્વોક્ત દ્વારને અગ્નિ-ઉષ્ણતાવત્, સૂર્ય-પ્રકાશવત્ એકપણ ન સમજે-ન માનો, જેમ 'રાજદ્વાર' એમ કહેતા આનો ભાવ ભાસ્યમાન થાય છે કે-'જે દ્વારની અંદર થઈને રાજા આવે છે—જાય છે તે' પરંતુ એમ ન સમજવું કે 'રાજા છે તે જ દ્વાર છે તથા દ્વાર છે તે જ રાજા છે' માત્ર કથનમાત્ર રાજદ્વાર છે પણ દ્વાર છે તે દ્વાર જ છે અને રાજા છે તે રાજા જ છે, એ જ પ્રમાણે સર્વ દ્વાર-દ્વાર પ્રત્યે સમજવું. કે જેનું જે તે જ દ્વાર છે કારણ કે સૂર્યને દેખવાથી સૂર્યની જાણ થાય છે, તે જ પ્રમાણે જેને દેખવાથી જેની (તેની) જ જાણ થાય છે, આ બધી અણુહોવા જેવી યુક્તિ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય

 ...ભાવવસ્તુની પ્રાપ્તની પ્રાપ્તી

અમે કરી છે બીજી પણ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવવસ્તુસૂચક યુક્તિ આગળ કહીશું, તમે એ દ્વારમાં થઈને આવો જાઓ અથવા અમુક દ્વારમાં થઈને આવો-જાઓ, મોક્ષદ્વાર જીવ-દ્વાર, અજીવદ્વાર ધ્યાનદ્વાર ઇત્યાદિક દ્વારમાં થઈને આવો જાઓ, જો નહિ આવો નહિ જાઓ તો તમે તમારા સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવમાં જેવા ને તેવા-જેના હો તેવા-તેના તે જ-છો તેના જ રહો

હે સૂર્ય ? તું તારા પ્રકાશગુણસ્વભાવને છોડી અમાવાસ્યાની મધ્યરાત્રીના અંધકારવત્ ન થા ! તે જ પ્રમાણે હે કેવલ જ્ઞાનમયીસૂર્ય ? તું તારા ગુણ સ્વભાવથી નિરંતર સદાય ઉજ્જ્વલરૂપ છે તેવો ને તેવો રહે કદી પણ કોઈ પ્રકારથી પણ તું તન-મન-ધન-વચન-શબ્દાદિક વા પુદ્ગલ-ધર્મ-અધર્મ-આકાશ-કાલાદિવત્ ન થા ! ન થા !

એ પ્રમાણે ચિન્હદ્વાર વિનયથી યુક્તિ સંપૂર્ણ, બે હસ્તઅંગુલી ચિન્હદ્વારા પરસ્પર ઉપદેશરૂપ સૂચક છે તેનો અનુભવ આ પ્રમાણે લેવો—આ એક દ્વાર છે, તેમાં એક કહે છે કે આ દ્વારમાં થઈને તમે આ તરફ જશો તો તમને જીવ-ચેતન-જ્ઞાનનો લાભ થશે, તથા બીજો કહે છે કે-આ દ્વારમાં થઈને તમે આ તરફ જશો તો તમને અજીવ-અચેતન-અજ્ઞાન અને ...નો લાભ થશે, જો તમે અમારા કહેવાથી જીવ-

[૨૨ A] ચિત્રફ્રાઁ [સમજણ માટે સામે જુઓ ત્રીજો લેખ

જ્ઞાન-અજ્ઞાનના લક્ષ-લક્ષણ અને જાતિઆદિ
ભિન્ન અભિન્ન સમજીને દુવિધા-દ્વૈતપણાના
ત્યાગી બંને તરફ નહિ જાઓ તો તમે તમારા
સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવમા
આવથી જ જેના તે તેના, જેવા છો તે ના તે જ,
ને ત્યાં જ, ચલાચલ રહિત રહેશો

અથ વસ્તસ્વભાવ વિવરણ

નથી-માનતો નથી, તે જ પ્રમાણે જે જીવ, અનાદી કર્મવશ સંસારમાર્ગમાં છે તે પોતાના પોતામાં પોતામય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવગુણને તો જાણતો નથી-માનતો નથી પણ અનાદી કર્મવશ પોતાને આવો માને છે કે-આ જન્મ, મરણ, નામ, અનામ, આકાર, નિરાકાર, તન, મન, ધન, વચન, વિચાર બુદ્ધિ, સંકલ્પ, વિકલ્પ રાગ, દ્વેષ મોહ, કામ, કર્મ, ક્રોધ, માન, માયા, લોભ, અને પાપ પુણ્યાદિક છે તે જ હું છું, અર્થાત્ સ્વરૂપજ્ઞાન રહિત છે તે જીવ તો છે પરંતુ અશુદ્ધસંસારી જીવ છે

હવે એક, બે, સંખ્યાત, અસંખ્યાત, એગત, અનેકાંત, એક, અનેક, દ્વૈત, અદ્વૈત, આદિથી સર્વથા પ્રકારે ભિન્ન એક સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યજ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુ વચનાગોચર રહિત છે, વિશેષ સ્વાનુભવ આગળ ચિન્હદ્વારા લેવો તથા સાધારણ અહીં પણ લેવો, સર્વ વસ્તુ પોતપોતાના સ્વભાવમાં મગ્ન છે, કોઇ પણ વસ્તુ પોતાના સ્વભાવ ગુણને ઉલ્લંઘન કરીને પરસ્વભાવગુણને ઉલ્લંઘન કરી પર સ્વભાવગુણને ગ્રહણ કરતી નથી, જો વસ્તુ, પોતાના ગુણસ્વભાવને છોડી દે તો વસ્તુનો જ અભાવ થાય, અને વસ્તુનો અભાવ થતા આત્મા પરમાત્મા તથા સંસાર મોક્ષાદિનો પણ અભાવ થશે, સંસાર-મોક્ષાદિનો અભાવ થતા પછી શૂન્યદોષ આવશે, માટે વસ્તુ એક છે બધીય વસ્તુ પોતપોતાના સ્વભાવમાં

જેવી છે તેવી જ છે એ જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી વસ્તુ પણ સ્વભાવમા જેવી છે તેવી છે માટે છે ત જ છે સ્વભાવમા તર્કનો અભાવ છે તોપણ અનાદિકાલથી સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી વસ્તુથી સર્વથાપ્રકારે ભિન્ન એક અજ્ઞાનમય વસ્તુ છે, તેમા કહેવાનો, વિચાર ચિંતન સકલ્પવિકલ્પ આદિ ઘણા ગુણો છે તે જ વા જડમયી અજ્ઞાનવસ્તુ અનેક પ્રકારથી સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવવસ્તુને માને છે-કહે છે પણ તે સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વભાવમા સભવતા નથી માટે મિથ્યા છે, જેવી માને છે-કહે છે તેની તે વસ્તુ છે નહિ, કારણકે-વસ્તુ પોતાના સ્વભાવમા જેવી છે તેવી છે (सादृहीद्द) તેવી જ શોભે છે, વા જડ અજ્ઞાનમયી વસ્તુ છે તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવવસ્તુને આ પ્રમાણે માને છે-કહે છે, તે જ કહીએ છીએ, વા સ્વસ્વરૂપી સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવવસ્તુ તો આપોઆપ પોતાના જ સ્વભાવમા છે તે તો જ્યાની ત્યાજ જેવી ને તેવી જેવી છે તેવી તેની તે જ છે ત છે, જેને કોઇ તો નિરાકાર માને છે--કહે છે, તથા એજ વસ્તુને કોઇ આકાર માને છે-કહે છ, અર્થાત્ એ જ વસ્તુને કોઇ કેવી માને છે તથા કોઇ કેવી માને છે

હવે જુઓ ! ચિત્રહસ્ત પરસ્પર સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વભા... આગળીથી સૂચવે છે, પર્વ (દીશા

વાસી કહે છે–માને છે કે તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયીસ્વભાવ વસ્તુ પશ્ચિમમા છે, પશ્ચિમ (દીશા) વાસી કહે છે–માને છે કે તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયીસ્વભાવવસ્તુ પશ્ચિમમા નથી પણ તે વસ્તુ પૂર્વમા છે, દક્ષિણવાસી કહે છે–માને છે કે તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયીસ્વભાવવસ્તુ પૂર્વમા નથી તથા પશ્ચિમા પણ નથી તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયિસ્વભાવવસ્તુ તો ઉત્તરમા છે, ઉત્તરવાસી કહે છે કે–તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયીસ્વભાવવસ્તુ તો પૂર્વ–પશ્ચિમ–ઉત્તરમા પણ નથી પરતુ તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયીસ્વભાવવસ્તુ દક્ષિણમા છે, એ જ પ્રમાણે અગ્નિખૂણાનો વાસી તે વસ્તુને વાયવ્યખૂણામા માને છે, વાવ્યવ ખૂણાનોવાસી તે વસ્તુને અગ્નિખૂણામા માને છે, નૈનકત્યખૂણાનો વાસી તે વસ્તુને ઈશાનખૂણામા માને છે, અને ઈશાનખૂણાનો વાસી તે વસ્તુને નૈનકત્યખૂણામા માને છે, એ જ પ્રમાણે નિશ્ચયાવલબી વ્યવહારને નિષેધે છે ત્યારે વ્યવહારાવલબી નિશ્ચયને નિષેધે છે, યથા —

(સવૈયા)

એક કહુ તો અનેક જ દીખત
એક અનેક નહિ કછુ એસો,
આદિ કહુ તો અત હી આવત
આદિસુ અતસુ મધ્યસુ કૈસો,
શુદ્ધ કહુ તો શુદ્ધ હે કહા
શુદ્ધ અશુદ્ધ ઉભય નહિ એસો,

જોહિ કહુ સો હે નહિ સુંદર
હે તો સહી પણ જૈસો કો તૈસો

તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયિસ્વભાવવસ્તુને કોઇ કેવી માને છે-કોઇ કેવી માને છે પરંતુ માનો ભલે પણ વસ્તુ એ માને છે તેવી નથી, ભાવાર્થ—વસ્તુ તો પોતાના સ્વભાવમાં જેવી છે તેવી છે-ને જ છે, વસ્તુના સ્વભાવમાં તર્કનો અભાવ છે

(ચોપાઈ)

જ્ઞેયાકાર બ્રહ્મમલમાને, નાશકરણકો ઉદ્યમ ઠાને,
વસ્તુસ્વભાવ મીટે નહિ કયુંહિ,તાતે ખેદ કરે શઠ યુંહિ

વસ્તુ વિચારત ધ્યાવતે, મન પાવે વિશ્રામ,
રસ સ્વાદત સુખ ઉપજે, અનુભવ તાકો નામ
અનુભવ ચિંતામણીરતન, અનુભવ હૈ રસકુપ,
અનુભવ મારગ મોક્ષકો, અનુભવ મોક્ષસ્વરૂપ

એ જેટલા નય, ન્યાય, એકાંત, અનેકાંત, નિશ્ચય, વ્યવહાર, સ્યાદ્વાદ, પ્રમાણનયનિક્ષેપાદિ એ જેટલા છે તેટલા જ વાદવિવાદ છે વળી જેટલા વાદવિવાદ છે તેટલા જ મિથ્યાત્વ છે અને જેટલા મિથ્યાત્વ છે તેટલો જ અસાર છે, માટે —

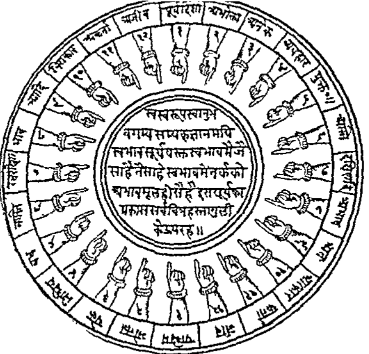
(ચોપાઈ)

સદ્ગુરુ કહે સહજકા ધંધા, વાદવિવાદ કરે સો અંધા.

તથા નાટક સમયસાર ગ્રંથમાં પણ કહ્યું છે કે—

અમ સ્યાત નાપરમાણુ જે સિદ્ધાંતમાત્ર
તેહી વ્યવહારમાત્ર હેયથી હીન હ.
જિનકે સિદ્ધાંત ગયા, અનેકાંતરૂપસ્થા,
ન નિવર્તીન વ્યવહારગ મુક્ત હ
વળી —નિશ્ચય વ્યવહારેય જગત ભરમાયા હૈ

ભાવાર્થ —તે સ્વસ્વરૂપ સમ્યક સ્વાનુભવગમ્ય જ્ઞાનમયી સ્વભાવવસ્તુ તો સ્વભાવથી જ જેવી છે તેવી જ (જાઓ ચિત્ર દુમ્નાગુલી નુંબર ૭) પૂર્વપક્ષી જે વસ્તુને પશ્ચિમ તરફ માને છે, તે જ પ્રમાણે પશ્ચિમવાળો તે જ વસ્તુને પૂર્વ તરફ માને છે વસ્તુ તો ન પૂર્વમાં કે ન પશ્ચિમમાં (છે). નિરર્થક જ પૂર્વપક્ષી અને પશ્ચિમપક્ષી પરસ્પર વિરોધ જણાવે છે કારણકે વસ્તુ સ્વસ્વભાવમાં સ્વભાવથી જ જેવી ને તેવી કથાની તથા ચપાચપ રહિત છે, એ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવવસ્તુનો જેને પૂર્ણ અનુભવ લેવો હોય તેણે પ્રથમ પોતાને પોતા દ્વારા વા ગુરુઉપદેશથી આવો રૂપી લેવા—આવો પોતાને માની લેવો કે—સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સૂર્ય સ્વભાવવસ્તુ પોતા પે પોતામાં સ્વસ્વભાવથી જ જેવી છે તેવી છે, જે જ્ઞાનમયીવસ્તુમાં પક્ષથી જ તર્કનો અભાવ છે તે જ હું છું, એ પ્રમાણે પોતાના પોતાપણાને પોતાદ્વારા વા ગુરુવચનદ્વારા રૂપી લેવો ત્યાર પછી (ચિત્ર હસ્તાગુલી) મૌન સહિત એમત

निस्वरूपस्यानुभ
वगम्य सम्यक्ज्ञानमपि
स्वभावसूर्यवत्स्वभावमेंजै
साहैजैसाहै स्वभावमेंनर्कको
स्वभावमूलहोरौहै इसयर्पको
प्रकाससर्वविभ्रहस्तांगुली
केऊपरहै ॥

દર્પણ છે તેના સામે અનેક પ્રકારના કાળા, પીળા, લાલ, લીલા, સફેદાદિ રંગના વાંકા ટેડા, લાંબા પહોળા ગાઢ તિરછા આદિ આકાર છે તેની પ્રતિછાયા-પ્રતિબિંબ તે સ્વચ્છ દર્પણમાં તન્મયવત્ દેખાય છે તે જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યક્-જ્ઞાનમયી સ્વચ્છસ્વભાવદર્પણમાં આ મનુષ્ય દેવ તિર્યંચ નારકીના, સ્ત્રી-પુરુષ-નપુંસકના, તન-મન-ધન-વચનના તથા હાથ નાક આદિના શુભાશુભ જેટલા વ્યવહાર છે તેની પ્રતિછાયા-પ્રતિબિંબ તે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય-સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વચ્છસ્વભાવદર્પણમાં તન્મયવત્ દેખાય છે-જાણે તેમાં કીલીત રાખ્યા હોય-જાણે ચિત્રકારે લખી રાખ્યા હોય તથા જાણે કોઇ શીલ્પકારે ટાંકીથી કોરી રાખ્યા હોય ભાવાર્થ-સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યક્‌જ્ઞાનમયી સ્વચ્છસ્વભાવમય દર્પણ છે તે પણ સ્વભાવથી જ સ્વભાવમાં જેવું છે તેવું છે વળી તન-મન-ધન-વચનાદિ તથા એ તન-મન-ધન-વચનાદિનો શુભાશુભ વ્યવહાર અને તેની પ્રતિછાયા-પ્રતિબિંબ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વચ્છસ્વભાવદર્પણમાં તન્મયવત્ દેખાય છે તે પણ અજ્ઞાનમયી સ્વભાવથી છે સ્વભાવમાં જેવા છે તેવા છે, પૂર્વોક્ત સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વચ્છસ્વભાવદર્પણના સાક્ષાત્ સ્વાનુભવના પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ

શ્રી સદ્ગુરુના ઉપદેશ વિના તથા *કાળલબ્ધિ પાક્યા વિના સ્વસ્વરૂપ-સમ્યગ્જ્ઞાનનો લાભ થતો નથી

સાંભળો! જેમ સૂર્યમાં પ્રકાશ તન્મયી છે તેમ જે વસ્તુમાં જ્ઞાનગુણ તન્મયી છે તે વસ્તુને મુનિ, ઋષિ આચાર્ય, ગણધરાદિક છે તેઓ જીવ કહે છે, ત્યાં નિશ્ચયદૃષ્ટિમાં તો જીવરાશી જીવમયી છે, નિશ્ચય દૃષ્ટિમાં જીવરાશીને પરસ્પર જાતિભેદ નથી-સ્વભાવ ભેદ નથી લક્ષલક્ષણ ભેદ નથી-નામભેદ નથી તથા સ્વરૂપભેદ નથી અર્થાત્ ગુણ-ગુણી અભેદ છે માટે જીવરાશીને પરસ્પર ગુણ-ગુણી ભેદ નથી જો કથંચિત્ પરઅપેક્ષાએ ભેદ છે તો તે પરમયી જ છે એ અનાદિ સિદ્ધાંત વાર્તા-વચન છે તે શબ્દથી તન્મયી છે, હવે હે મતવાળા! હે જૈનમતવાળા! હે વિષ્ણુમતવાળા? હે શીવમતવાળા? હે બૌદ્ધ મતવાળા! આદિ પટ્મતવાળા છએ જન્માંધો હાથીના યથાવત્ સ્વરૂપને નહિ જાણીને પરસ્પર વિવાદ-વિરોધ કરતા કરતા મરી ગયા, તેમ હે ષટમતવાળા! એ છ જન્માંધોની માફક પરસ્પર વિના સમજે તમે વિવાદ-વેર વિરોધ ન કરો? 'શાસ્ત્રદૃષ્ટ્યા ગુર્વાક્ય તૃતીયચાત્મનિશ્ચય' અર્થાત્ શાસ્ત્રમાં લખી હોય તે ની ત જ વાણી શ્રીગુરુમુખથી ખરતી હોય તથા તે જ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વ-

*પોતાનો સત્ય પુરૂષાર્થ

ધ્યાનમા વચનપ્રમાણમા આવે છે તેને હે મતવાળા મિત્રો! તમે સમજો

સમજો સમજો સમજમા સમજો નિશ્ચયસાર
જેમ રસ શુ'નક રહે, તેમ પાવો ભવપાર

હવે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવસ્વરૂપવસ્તુ છે તેનાથી તન્મય થઈને તેનો સ્વાનુભવ આ પ્રમાણે લેવો, એક નયથી તો (જીવ) દુષ્ટ એટલે દ્વેષી છે તથા બીજા નયથી દ્વેષી નથી એમ આ ચૈતન્યમા બે નયના બે પક્ષપાત છે ૧ એક નયથી કર્તા છે અને બીજા નયથી કર્તા નથી એમ આ ચૈતન્યમા બે નયના બે પક્ષપાત છે ૨ એક નયથી ભોક્તા છે અને બીજા નયથી ભોક્તા નથી એમ આ ચૈતન્યમા બે નયના બે પક્ષપાત છે ૩ એક નયથી જીવ છે અને બીજા નયથી જીવ નથી એમ આ ચૈતન્યમા બે નયના બે પક્ષપાત છે ૪ એક નયથી જીવ સૂક્ષ્મ છે અને બીજા નયથી સૂક્ષ્મ નથી એમ આ ચૈતન્યમા બે નયના બે પક્ષપાત છે ૫ એક નયથી હેતુ છે અને બીજા નયથી હેતુ નથી એમ આ ચૈતન્યમા બે નયના બે પક્ષપાત છે ૬ એક નયથી કાર્ય છે તથા બીજા નયથી કાર્ય નથી એમ આ ચૈતન્યમા૦ ૭ એક નયથી ભાવ છે તથા બીજા નયથી અભાવ છે એમ આ ચૈતન્યમા૦ ૮ એક નયથી એક છે અને બીજા નયથી

અનેક છે એમ આ ચૈતન્યમા૦ ૯ એક નયથી સાત એટલે અંત સહિત છે અને બીજા નયથી અંત રહિત છે એમ આ ચેતન્યમા૦ ૧૦ એક નયથી નિત્ય છે અને બીજા નયથી અનિત્ય છે એમ આ ચૈતન્યમા૦ ૧૧ એક નયથી વાચ્ય એટલે વચનવડે કહેવામા આવે છે તથા બીજા નયથી વચનગોચર નથી, એમ આ ચેતન્યમા૦ ૧૨ એક નયથી નાનારૂપ છે અને બીજા નયથી નાનારૂપ નથી એમ આ ચૈતન્યમા૦ ૧૩ એક નયથી ચેતક એટલે જાણવા યોગ્ય છે તથા બીજા નયથી ચિંતવવા યોગ્ય નથી, એમ આ ચૈતન્યમા૦ ૧૪ એક નયથી દૃશ્ય એટલે દેખવા યોગ્ય છે તથા બીજા નયથી દેખવામા નહિ આવે તેવો છે, એમ આ ચેતન્યમા૦ ૧૫ એક નયથી ભાન એટલે વર્તમાનપ્રત્યક્ષ છે તથા બીજા નયથી તેવો નથી, એમ આ ચેતન્યમા૦ ૧૬ એક નયથી વેદ્ય એટલે વેદવા યોગ્ય છે અને બીજા નયથી વેદવામા ન આવે તેવો છે એમ આ ચૈતન્યમા૦ ૧૭. એ પ્રમાણે ચૈતન્યમા ઉપર કહ્યા તેના સર્વ પક્ષપાત છે, પણ તત્ત્વવેદી છે તે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમણિ સ્વભાવસૂર્યવસ્તુનો યથાર્થ સ્વાનુભવ કરવાવાળો છે, તેને ચિન્માત્રભાવ છે તે ચિન્માત્ર જ છે, પક્ષપાતથી સૂર્ય-પ્રકાશનત્ એક તન્મયી ન ભિન્ન થશે-કે ન થયો હતો, અર્થાત્ જેમ સૂર્યથી અંધકાર ભિન્ન છે તેમ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સ્વભાવસૂર્ય છે તે તો વિધિ-

અસ્તિ-નાસ્તિ, રાગ-દ્વેષ, અને વેર-વિરોધરૂપ પક્ષપાત-દ્વૈતાદ્વૈતથી વા સંકલ્પ-વિકલ્પથી ભિન્ન છે, જેમ સૂર્યના પ્રકાશમાં એક લઘુ છે તો બીજો સ્થૂલ છે, એક મૂર્ખ છે તો બીજો પંડિત છે, એક ભોગી છે તો બીજો જોગી છે, એક હયે છે તો બીજો દયે છે, એક મરે છે તો બીજો જનમે છે, એક બહેરો છે તો બીજો મૂંગો છે એક મૌની છે તો બીજો વક્તા છે, એક અંધો છે તો બીજો દેખતો છે, એક પાપી છે તો બીજો પુણ્યવાન છે, એક ઉત્તમ છે તો બીજો નીચ છે, એક કર્તા છે તો બીજો અકર્તા છે, એક ચાલે છે તો બીજો અચલ છે એક ક્રોધી છે તો બીજો ક્ષમાવાન પણ છે, એક ધર્મી છે તો બીજો અધર્મી છે કોઈ કોઈથી નજીક છે તો કોઈ કોઈથી ભિન્ન છે કોઈ બંધાયેલો છે—કોઈ મુક્ત છે, ખુલ્લો છે કોઈ નાગો છે તો બીજો કોઈ સુવટો છે ઇત્યાદિ - જેમ આ સૂર્યના પ્રકાશમાં સર્વ છે તે જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવ રૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વ આત્મસૂર્યમાં પૂર્વોક્ત પક્ષપાતનો વિવાદ પરસ્પર છે, અર્થાત્ પૂર્વોક્ત પક્ષપાત છે તે પક્ષપાતથી અભિન્ન ગુણાતીત અને તન્મયી છે વળી જેમ સૂર્યથી અંધકાર ભિન્ન છે તેમ પૂર્વોક્ત પક્ષપાત છે તે સ્વ સમ્યગ્જ્ઞાનમયીસૂર્યથી ભિન્ન છે પ્રથમ ગુરૂ ઉપદેશથી સર્વ ચિન્ત્વન કરતા બંનેના વચ્ચમાં છે તેને અચલ બનીને ત્યાર પછી પરસ્પર વિચાર કરતા

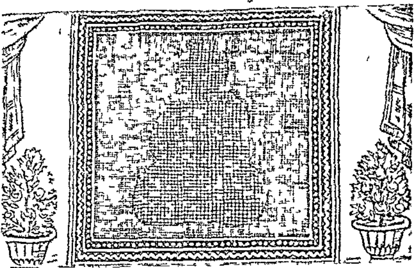
ગુલીથી સુચવે છે-કહે છે-માને છે તેમ સમજવા અને સમજણદ્વાર પોતાને પોતામાં પોતામય સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમાં સભવે તે તો સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવથી તન્મય છે તથા બાકીના ન સભવે તે અતન્મય છે સ્વસ્વભાવમાં સભવે તે તો આપણી છે તથા સ્વસ્વભાવમાં ન સભવે તે આપણી કદાપિ કોઇ પ્રકારથી પણ નથી-ન હતી-ન થઇ હતી. હવે અનગારતા અર્થે ચેત કરો (મગજમાં સમજો) પીતાંબરદાસજી આદિ જેટલા મુમુક્ષુ ભાઇ બ્હેનો, મારા વચનોપદેશદ્વારા સ્વસ્વાનુભવગમ્યસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવરૂપ મારાની પ્રાપ્તિ લેવા યોગ્ય હજુ ચુકવા છો તો આ સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા પુસ્તક આદિથી અંતર્મુખી બે મહિનામાં એકવાર વાંચ્યા કરો, જ્યાંસુધી દેહાદિ ભાસે છે ત્યાંસુધી આ મારૂં લખવું સદ્ભૂતવ્યવહારગર્ભિત સમજવું

જ્ઞાનાવરણી કર્મવિવરણ

૧ મતિ	જ્ઞાન-	દોહરો
૨ શ્રુતિ	જ્ઞાન-	જ્ઞાનાવરણી ઘાતકે,
૩ અવધિ	જ્ઞાન-	હુવો જ્ઞાનકો જ્ઞાન,
૪ મન-પર્યંય	જ્ઞાન-	વર્મનાવસુદલક કહે,
૫ કેવલ	જ્ઞાન-	જિન આગમ પરમાણુ
૬ કુમતિ	જ્ઞાન-	જેમ દેવમુર્તિને આડો
૭ કુશ્રુતિ	જ્ઞાન-	મલમલના વસ્ત્રનો પડદો
૮ કુઅવધિ	જ્ઞાન-	હોય ત્યારે અન્યને દેવ-

સુતિ સ્પષ્ટ દેખાતી નથી તે જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનને એક પેતા પટ જેવુ કર્મ છે તે આડુ આવી જાય ત્યારે નિરતર દષ્ટિ રહિતને અતરજ્ઞાન દેખાતુ નથી, અથવા જેમ સૂર્યને આડા વાદળા આવી જાય ત્યારે અન્યને સૂર્ય સ્પષ્ટ દેખાતો નથી તે જ પ્રમાણે કેવલજ્ઞાનમયિસૂર્યને પાન જેના કર્મ આવી જાય ત્યારે જ્ઞાનરહિતને (સૂર્ય) દેખાતો નથી, જેમ સૂર્યને આગ પટવત્ અનેક વાદળ આવી જાય તોપણ સૂર્ય છે તે તો સૂર્ય જ છે અને વાદળ રહિત સૂર્ય હાય તોપણુ સૂર્ય છે તે તો સૂર્ય જ છે સૂર્યને આડા વાદળ આવી જાય ત્યારે પણ જે સૂર્યને સૂર્ય જ નથી માનનો—નથી સમજતો—નથી કહેતો તે પણ મિથ્યાદષ્ટિ છે તથા સૂર્યને આડા વાદળ આવી જાય ત્યારે કોઇ વાદળને જ સૂર્ય સમજે છે—માને છે—કહે છે તે પણ મિથ્યાદષ્ટિ છે વળી દેવમૂર્તિને આડા પટ તથા સૂર્યને આડા વાદળ એ બે દષ્ટાતદ્વાન (ઉપર પ્રમાણે) સમજવુ

વળી સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવવસ્તુને પટના જેવુ એક જ્ઞાનરહિત કર્મ છે તે આડુ આવી જાય તોપણ સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વભાવમય વસ્તુ છે તે તો તેની તે જ છે—ને છે અને જડ અજ્ઞાનમય પટવત કર્મ છે તેનાથી રહિત થાય ત્યારે પણ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુ જેવી ને તેવી સ્વભાવમા જ છે અર્થાત્

૩૫ નો બીજો ભેખ] જ્ઞાનાવરણીય કર્મનું ચિત્ર [પૃષ્ઠ ૪૦ ?

જુઓ પૃષ્ઠ ૩૮ નો ત્રીજો લેખ]　　દર્શનાવરણીય કર્મનું ચિત્ર　　[પુ૦ ૪ ર

તન્મયી થઈ છ-ન થશો કે ન છે મારે હે સજ્જન? આઠ પ્રકારના જ્ઞાનાવરણી કર્મનો તુ વિચાર કર કે જ્ઞાનને અને આ કર્મને તન્મયતા છે કે નથી? તેનો વિચાર કર

પ્રકાશ-સૂરજ એક છે, જડ ચેતન નહિ એક,
ધર્મદાસ ક્ષુલ્લક કહે, મનમા ધાર વિવેક

દર્શનાવરણીકર્મ વિવરણ—

(સોરઠા)

જ્ઞાનભાનુ જિનરાજ, સર્વ જગતના ઉપરે
ધર્મદાસ કહે સાર, સૌની સુખકો કાજ હે

જેમ ગઢમા જે વડે દેખવાની શક્તિ તો એક પુરુષમા છે પરંતુ દ્વારપાળ અંદર જવા દેતો નથી, તે જ પ્રમાણે જેમ સૂર્યમા પ્રકાશ છે તેમ જીવમા દેખવા-જાણવાના ગુણ સ્વભાવથી જ છે પરંતુ દર્શનાવરણીજાતિના દ્વારપાળ જેવું એક કર્મ છે તે દેખવા દેતુ નથી અહીં આવો અનુભવ લેવો કે-દ્વારપાળ તને દેખવા માટે જવા દેતો નથી અને કહે છે કે—ગઢની અંદર શુ જોવા જાવ છો?

(ઉત્તર—) જેમા દેખવા-જાણવાનો ગુણ છે તેને જોવા માટે હુ અંદર જાઉં છુ, ત્યારે દ્વારપાળ

તેને રોકે છે અને કહે છે કે—ન જાઓ, જેવો તારામા દેખવા-જાણવાનો ગુણ છે તેવો જ તેમા છે, સૂર્ય, સૂર્યને દેખવાનો ઉદ્યોગ-ઇચ્છા કરે છે તે વ્યર્થ છે, જેમ એક અગ્નિ રાખની અંદર દબાયલી છે તથા બીજી અગ્નિ પ્રગટ છે, તે જ પ્રમાણે તારામા અને તુ જેને અંદર દેખવા જાય છે તેનામા અંતર સમજવુ, રાખની અપેક્ષાવત્ ભેદ સમજવો બાકી સ્વસ્વરૂપમા અભેદ છે, જેવો અંદર ગઢમા છે તેવો જ તુ છે

પ્રશ્ન—જેવો અંદર ગઢમા છે તેવો જ હુ કેવી રીતે છુ? હવે દ્વારપાળ દૃષ્ટાંતદ્વારા ઉત્તર આપે છે સાંભળ? તુ આ દ્વારભુવનમા તારા સ્વમુખથી ઉંચા સ્વરથી કહે કે—'તુ હી' ત્યારે દ્વારપાળના કહેવા પ્રમાણે એજ પ્રમાણે ઉચ્ચસ્વરથી તણે અવાજ કર્યો કે 'તુ હી' ત્યારે પ્રતિઅવાજ પણ તેવો જ આવ્યો કે 'તુ હી' એટલે તેણે નિશ્ચયથી સમજી લીધુ કે જેવો દેખવાનો ગુણ અંદરમા છે તેવો જ દેખવાનો ગુણ મારામા છે, હવે હુ કોને દેખવા અર્થે અંદર ગઢમા જાઉ? અર્થાત્ મારામા દેખવા-જાણવાનો ગુણ સ્વભાવથી જ છે હવે હુ કોને દેખુ અને કોને ન દેખુ?

દર્શનાવરણીકર્મનો પ્રગટ બતાવ્યો ભેદ—
ગુરવિણ ન મળે, ઘણો કરો ઉદ્યમ

જેમ સૂર્યમા પ્રકાશગુણ છે, તેમ જે વસ્તુમા દેખવાનો ગુણ છે તે જ વસ્તુ દર્શન છે, તે દર્શનના પરઅપેક્ષાએ ચાર ભેદ છે, તે પણ સમ્યગ્દર્શન તો સ્વભાવને ઉલ્લંઘીને ચક્ષુ(દર્શન) કાંઇ ચક્ષુ થતુ નથી, જેમ જન્માંધ (મનુષ્ય) પોતાના અને પરના શરીરને દેખતો-જાણતો નથી તે જ પ્રમાણે અજ્ઞાન વસ્તુ છે તે સ્વ-પરને જાણતી-દેખતી નથી વળી જેમ મકાનના રસ્તાની એક તરફ એક દ્વારનું મકાન-સ્થાન છે તેની અંદર એક સ્થાન અર્થાત્ મકાનની અંદર મકાન છે ત્યાં અંધારામા એક પુરુષ બેઠો બેઠો તે મકાનદ્વારા બહાર રસ્તામા (કોઇ) આવે-જાય છે તેને પણ જાણે છે તથા પોતાને પણ જાણે છે, તે જ પ્રમાણે દર્શન છે તે સ્વ-પરને દેખે છે, જેમ સૂર્યથી પ્રકાશ ભિન્ન નથી તેમ દર્શનથી દેખવું-જાણવું કદી પણ ભિન્ન નથી સર્વને દેખે છે તે દર્શન છે ઇતિ દર્શનાવરણીકર્મ વર્ણન સમાપ્ત

વેદનીયકર્મ વિવરણ.—

વિષયસુખ તે દુ:ખ છે-નિશ્ચયનય પરમાણ,
ધર્મદાસ ક્ષુલ્લક કહે-સમજ દેખ્ય મતિમાન

સહત (મધ) થી લપેટેલી તલવારની ધારને (કોઇ) પુરુષ જીભથી ચાટે છે ત્યાં તેને કંઇક તો મિષ્ટતાનો ભાસ થાય છે અને વધારે તો જીભ ખંડનના દુ:ખનો ભાસ થાય છે તે જ પ્રમાણે વેદનિય

કર્મ બે પ્રકારથી—શાતા—અશાતારૂપ છે તથા સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુના અનુભવ આ પ્રમાણે લેવો કે—જેમ સૂર્યપ્રકાશમા વા આકાશમા કોઈ સુખી વા કોઈ દુખી છે તેનું સુખ-વા દુખ આકાશથી વા સૂર્ય અને સૂર્યપ્રકાશથી એક તન્મયી થઈને લાગતા નથી તે જ પ્રમાણે સસારના સુખ દુખ અને શાતા અશાતાકર્મ તે સ્વ સ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનસૂર્યને પહોચતા નથી, જ્ઞાનમયીસૂર્યને લાગતા નથી અર્થાત્ સમ્યગ્જ્ઞાનમયીસૂર્યને અને આ શાતા—અશાતાવેદનીયકર્મને પરસ્પર સૂર્ય અને અંધકાર જેવો અતરભેદ (તદ્વાવત)—પરસ્પરના સ્વભાવથી જ ભેદ છે એ બનેને સૂર્ય—પ્રકાશવત્ એક તન્મયતા નથી ન થશે કે ન થઇ હતી, સ્યાત્ જેમ દર્પણમા જલ—અગ્નિની પ્રતિછાયા ભાસ્યમાન થાય છે તે જ પ્રમાણે સ્યાત કેવલજ્ઞાનમયિદર્પણમા એ શાતા—અશાતા-રૂપ વેદનીયકર્મની ભાવવાસના ભાસ્યમાન થાય છે તોપણ શાતા—અશાતાવેદનીયકર્મની સાથે તે કેવલ-જ્ઞાનમયીદર્પણ તન્મયી થશે નહીં—ન થશે કે ન છ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સ્વભાવનો અભાવ ન સમજવો—ન માનવો

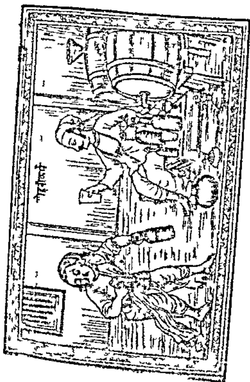
છોડી દીધુ તેને તો ઉત્તમ બ્રાહ્મણપણાનુ અભિમાન આવ્યુ તથા બીજો ચંડાળણીના ઘરમા જ રહ્યો તે મદિરામાંસાદિકના ભક્ષણનિમિત્તથી હિણતાપણાથી પોતાને નીચ માનવા લાગ્યો. અહીં વિચાર કરીને જોએ તો તે બન્ને ઉત્તમ અને હીણ એક ચંડાલણીના પેટમાથી જ ઉત્પન્ન થયા છે, તે જ પ્રમાણે એક કર્મક્ષેત્રમાથી જ આ શાતા અશાતા વેદનીય કર્મના બે પુત્ર સમજવા નિશ્ચયદ્રષ્ટિએ જુઓ તો–સોની સુવર્ણનુ આભૂષણ કરે તોપણ તે સોની સોની જ છે તથા સ્યાત્ તેજ સોની તાંબા–લોઢાનુ આભૂષણ બનાવે તોપણ જેવો ને તેવો સોની છે તે સોની જ છે. વળી જેમ તે સોની શુભાશુભ આભૂષણાદિકર્મ કરે છે તે કાંઈ શુભાશુભ આભૂષણાદિકર્મની સાથે તન્મયી થઈને કરતો નથી તે જ પ્રમાણે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ શુભાશુભકર્મ કરે છે પરંતુ તે શુભાશુભકર્મથી તન્મયી બનીને કરતો નથી, માટે શુદ્ધઉપયોગથી સમ્યગ્દ્રષ્ટિ થવુ યોગ્ય છે.

એક વેદનિયકર્મકા–જોર દોય પરકાર
ધર્મદાસ ક્ષુલ્લક કહે, શાતાશાત વિચાર

શું છે? આ શાતા–અશાતાવેદનિયકર્મ તારુ છે ત્યારે તો તુ જ તેનો અધિષ્ઠાતા છે તથા આ શાતા અશાતાવેદનિયકર્મ તારુ નથી તો પછી કોનુ છે? તુ ન કોઈનો તથા કોઈ ન તારુ, તારો તુ જ (એમ) નિરધાર કરી વેદનિયકર્મનિર્જરણ સમાધિ

ન ૨૫]   વેદનીય કર્મનું ચિત્ર   [પૃષ્ઠ ૪૦ C

માને છે તેને જ અનિષ્ટ માને છે, મોહિજીવને આ નિશ્ચય નથી કે જેમાં જ્ઞાનગુણ છે તેજ હું છું, અને જો નિશ્ચય છે તો માન કહેવા પુરતો, પણ સ્વસ્વરૂપસાનુભવ નથી કારણકે-તન મન ધન-વચન આદિ અજીવવસ્તુને અને જ્ઞાનગુણમય જીવને સૂર્ય-અંધકાર જેવો અંતરભેદ પરસ્પર સ્વભાવથી જ છે, આ ભેદવિજ્ઞાન જેના અંતઃકરણમાં ગુરૂઉપદેશથી આકાશવત્ અચળ ટકે છે તે (અડિલ્લ છંદ)

કહે વિચક્ષણ પુરુષ સદા મેં એક હું,
અપને રસસેં ભર્યો આપની ટેક હું,
મોહ કરમ મમ નાહિ નાહિ ભ્રમ કૂપ હૈ
શુદ્ધચેતના સિંધુ હમારો રૂપ હૈ

જેમ સૂર્યમાં પ્રકાશગુણ છે, તેમ હે સજ્જન-હે પ્રેમી ? તારામાં જ્ઞાનગુણ છે, તું નિશ્ચય સમજ કે તું જ્ઞાન છો, અને આ મોહાદિક અજ્ઞાન છે, ભાવાર્થ— જ્ઞાન અને અજ્ઞાનને સૂર્ય-પ્રકાશવત્ એક જ માને છે-સમજે છે-કહે છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિને બ્રહ્મજ્ઞાનનો ઉપદેશ આપવો વ્યર્થ છે મોહ કોને કહે છે ? ઉત્તર— નદીના તટ ઉપર કોઇ પુરુષ વહેતા પાણી પ્રત્યે એકાગ્ર મન કરી દેખતા દેખતા એમ સમજવા લાગ્યો કે—' હું પણ વહ્યો જાઉં છું ' તેનું નામ મોહ છે, તથા દશ પુરુષ પરસ્પર ગણત્રી કરીને નદી પાર ઉતરવાની ઇચ્છા કરી તેમાં એક પુરુષ ગણત્રી કરીને ' આપણે ઘેરથી દશ આવ્યા હતા અને નવ જ રહી

ગયા' પોતાને દશમો નથી સમજતો–નથી માનતો– નથી કહે તો તેનુ નામ મોહ છે, અર્થાત્ પુદ્ગલાદિને અને સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ પોતાને જે એક જ સમજે છે તેજ મોહ છે ઇતિ શ્રી મોહનિયકર્મ વિવરણ સમાપ્ત

આયુકર્મ વિવરણ—

ખંડનમંડન આયુ નાશ, ભયે સિદ્ધપરમાતમપાશ
અચલાયુસમઅચલઅભેદ' લીન ભયે નિજરૂપ અખેદ

જેમ કોઇ ચોર બેડી–ખોડાથી બંધાયો છે તે જ પ્રમાણે જીવ, આયુકર્મવશ મનુષ્યાયુ–દેવાયુ–નર્કાયુ અને તિર્યંચાયુમા જ્યા ત્યા બંધાઈ જાય છે, આયુ પૂર્ણ થયા વિના એક આયુને છોડી બીજી આયુમા જતો નથી, હવે અચલઆયુને માટે સ્વસ્વરૂપ રના ગુપ્તગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુનો સ્વાનુભવ આ પ્રમાણે લેવો કે —જેમ ઘટની અંદર ઘટાકાશ તથા મઠની અંદર મઠાકાશ બંધાયલુ છે તે જ પ્રમાણે દેહરૂપ ઘટમા આકાશની માફક એક જ્ઞાન-ગુણમયિજીવ બંધાયો છે, વિચાર કરો ! જેમ ઘટની અંદરનુ આકાશ છે તે મહાઆકાશથી ભિન્ન નથી તે જ પ્રમાણે દેહરૂપ ઘટની અંદર જ્ઞાન છે તે કેવલ જ્ઞાનથી ભિન્ન નથી, હે જ્ઞાન ? તુ તને કેવલજ્ઞાનથી ભિન્ન ન સમજ–ન માન, કારણકે કેવલજ્ઞાનથી ભિન્ન-વસ્તુ છે તે તો અજ્ઞાનવસ્તુ છે, હે સજ્જન ? તુ જ્ઞાનવસ્ત જ–સ્વભાવથી જ છે તો પછી

તને અજ્ઞાન કેમ માને છે? હે જ્ઞાન? વ્યવહાર નયથી તું મનુષ્યાયુ દેવાયુ નર્કાયુ અને તિર્યંચાયુમાં બંધાયુ છે પણ નિશ્ચયનયથી હે કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપી? તું સૂક્ષ્મ! પુદ્ગલ તો મૂર્તિક આકારવસ્તુ છે અને તું કેવલજ્ઞાનમયિ નિરાકાર અમૂર્તિક વસ્તુ સ્વભાવથી જ છો, ઘણા આશ્ચર્યની વાત છે કે મૂર્તિક આકારવસ્તુ છે તે અમૂર્તિક નિરાકારવસ્તુ-જ્ઞાનમયિને કેવી રીતે બંધમાં નાખે છે? આવી અસંભવિત વાત કેમ સંભવે? હે જ્ઞાન? ભરમમાં ન ડુબ, દેખવા-જાણવાનો ગુણ તારાથી તન્મયિ છે, તું બંધને, બંધાયનાને તથા બંધાવાના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવઆદિને સહજ જ જાણે દેખે છે, જેમ સૂર્યનો પ્રકાશ સર્વ પૃથ્વી ઉપર સહજપણે જ છે તેમ હે જ્ઞાન? તું બંધાયલા બંધને સહજપણે જ જાણે છે, વ્યવહાર-નયવશ તું બંધાયુ છે પણ તે વ્યવહાર એવો છે કે જેમ ઘૃતકુંભ નાડીખલી, સડક ચાલે છે, રસ્તો જાય છે તથા અગ્નિ બળે છે, આ પાંચ દૃષ્ટાંતદ્વારા સર્વ વ્યવહારને સમજ, નિશ્ચય-વ્યવહારથી સર્વથા પ્રકારે ભિન્ન છે તે જ પરમાત્મા-સિદ્ધપરમેષ્ટિ-જ્ઞાનઘન છે, જેમ સૂર્યની અંદર અંધકાર નથી તે જ પ્રમાણે સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વભાવમાં શુભાશુભ આયુષ્ય નથી, મનુષ્યાયુ-દેવાયુ-તિર્યંચાયુ અને નર્કાયુ એ ચાર આયુ છે તેને કેવલજ્ઞાન જાણે છે પણ અચલ-અખંડ આયુ પંચમાયુ છે બીજું સમજો કે જેમ કોઈ પગમાં

જુઓ પૃષ્ઠ ૪૭] નામકર્મનું ચિત્ર [૧૪ ૪૮ B

ધોળા રંગના ચિન્હ–આકાર દેખાય છે તે (સર્વ) પુદ્ગલના છે પણ સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુને નામ શું? એજ વસ્તુનું નામ વ્યવહારનયથી જીવ નામ છે, તે પણ પરસંગવશથી અનેક નામ છે, જેમ માટીના ઘટને ઘૃતના સંગથી વ્યવહારીજના કહે છે કે–'પેલા ઘૃતકુંભ લાવો' અથવા સમુદાય વસ્તુનું નામ લશ્કર છે તથા જેટલાં કાંઇ વચનથી કહેવામાં આવે છે તે બધાં નામ છે, નામ દેશમાં એક જ નામ છે, અહીં સ્વસ્વરૂપ–સ્વાનુભવગમ્ય–સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ–સ્વભાવવસ્તુનો સ્વાનુભવ આ પ્રમાણે લેવો કે–જેમ સૂર્યમાં પ્રકાશાદિક ગુણ સૂર્યસ્વભાવ થી જ છે તેમ કોઇ વસ્તુ એવી પણ છે કે જેમાં સ્વપરને દેખવું–જાણવું એ (તેના) ગુણસ્વભાવથી જ છે, વિચાર કરો? સર્વ નામ અનામને દેખે–જાણે છે તેનું નામ શું છે? અથવા સર્વ નામ અનામને કહે છે તેનું નામ શું છે? 'વચન' અને 'મૌન' એ પણ બે નામ છે, અથવા એક જ વસ્તુ પોતાના સ્વભાવગુણમયિ સ્વસ્વભાવમાં જેવી છે તેવી અચલ બિરાજમાન છે તેનાથી તન્મયિ (રૂપ) ગુપ્ત વા પ્રગટ અનંત નામ રહ્યા છે જેમ સુવર્ણ, પોતાના સ્વભાવગુણાદિક પોતે પોતામાં જ લઇને અચલ બિરાજમાન છે અને તેમાં જ કંઠ મુદ્રિકા–અસરફી વગેરે આભૂષણાદિક અનેક નામ સુવર્ણમાં તન્મયિ છે વળી નામ છે તે પણ અપેક્ષાથી છે, જેમ પિતાની

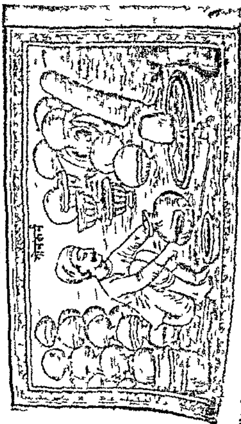
અપેક્ષાએ પુત્ર નામ છે, તે જ પ્રમાણે પુત્રની અપેક્ષાએ પિતા નામ છે, તે જ પ્રમાણે જીવની અપેક્ષાએ અજીવ નામ છે તથા અજીવની અપેક્ષાએ જીવ નામ છે, એજ પ્રમાણે જ્ઞાનની અપેક્ષાએ અજ્ઞાન નામ છે તથા અજ્ઞાનની અપેક્ષાએ જ્ઞાન નામ છે, હા ! હા ! હા ! ધન્ય-ધન્ય-ધન્ય સર્વ પક્ષાપક્ષરહિત જ્ઞાનગુણસંપન્ન સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુ સ્વભાવથી જ જેવી ન તવી જેવી છે તેવી છે તેને અંતર્દૃષ્ટિ વા સમ્યગ્જ્ઞાનદૃષ્ટિથી જોઈએ તો તે ન નામ છે કે ન અનામ છે અર્થાત્ વસ્તુ પોતાના સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય જ્ઞાનસ્વભાવમાં જેવી છે તેવી છે, નામ હો અથવા ન હો નામ અને જન્મ-મરણ તો આ પાંચ પ્રકારના શરીર છે તેના છે (એમ) શ્રીપદ્મનંદીપંચવીંશી ગ્રંથમાં શ્રીપદ્મનંદીમુનિ કહી ગયા છે (દોહરો)—

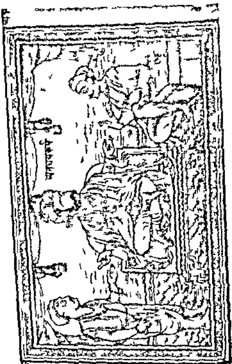
નામકર્મની ભાવના, ભાવે સુરતી સંભાળ,
ધર્મધ્યાનસમુચ્ચક કહિ, મુક્ત થાય તત્કાલ
અપનો આપો દેખકે, હોય આપકો આપ
હોવ નિશ્ચિત તિષ્ટયો રહે, ડીસકા કરના જાપ !
નામકર્મ કર્તારિકો, નામ નહિ સુણ સાર
જો કાપી યો નામ હે, તાકો કર્તા નિર્ધાર

ગોત્રકર્મ વિવરણ —

ગોત્રાદિક સબ કર્મકુ ત્યાગ ભયે જિનરાજ
ધર્મદાસશું ચંક કરે વદન સુખકે કાજ

જેમ કુંભાર નાના-મોટા માટીના વાસણ કરે છે તેમ સ્વસ્વરૂપજ્ઞાનરહિત મોઈ જીવ છે તે નીચ-ઉચ્ચગોત્રકર્મને કરે છે, તેથી નીચગોત્ર ઉચ્ચગોત્ર છે અહીં આમ સમજવું કે-માતાપક્ષને તો જાતિ કહે છે તથા પિતાપક્ષને કુલ કહે છે, જાતિ અને ગોત્ર એના બે ભેદ કહેનામાત્ર છે, અને વસ્તુમાં એ બે ભેદ જ્યાંતરગત તન્મયિ છે, જેમ આમાના વૃક્ષને કેરી જ લાગે છે ત્યાં વિચાર કરો ! આમ્રની જાતિ પણ આમ્ર જ છે તથા આમ્રનું કુલ છે તે પણ આમ્ર જ છે, જેમ મીશ્રી (સાકર), ફટકડી, લૂણ અને નૌસાર આદિ છે તે જળની જાતિ છે કારણકે તેને પાણીમાં ભેળવો તો તે (પાણીમાં) ભળી જાય છે અર્થાત્-ભળી જાય તે નિશ્ચય જાતિ છે, તે જ પ્રમાણે નીચગોત્ર-ઉચ્ચગોત્રના જ નીચ-ઉચ્ચગોત્ર છે, અહીં સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવ વસ્તુનો સ્વાનુભવ આ પ્રમાણે લેવો કે જેમ કુંભાર, માટીના નાના મોટા વિવિધપ્રકારના વર્તન બનાવે ઉત્કરે છે પરંતુ માટી ચક્ર દંડ અને નાના મોટા વિવિધપ્રકારના વાસણોથી તન્મયિ બની કરતો નથી, કારણકે કુંભાર આ વિચાર-ચિંતવન ન કરે તોપણ અંતઃકરણમાં આવો અચળ નિશ્ચય છે કે-હું

માટી નથી તથા માટીના નાના મોટા વાસણાદિક કર્મ છે તે પણ હુ નથી તથા દંડ ચક્રાદિક કર્મ છે તે પણ હું નથી અને આ હાડ માસ ચર્માદિમય શરીર છે ત પણ હુ નથી, તથા તન-મન-ધન-વચ નાટક છે તે પણ હુ નથી, ઇત્યાદિક (નિશ્ચય) કુભારના અંત કરણમાં અચલ છે, તો અહીં નિશ્ચય સ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વભાવમાં આજ ભાસનભાવ માલુમ થાય છે કે-જેમ માટીનુ કાર્ય ઘટ છે, જેમ માટીની અંદર-બહાર જલ-ફીણ-તરંગ-બુદ્બુદ ઉપજે છે તે જલથી જુદાજુદા નથી તેમ જે જેના કાર્ય-કારણરૂપ છે તે છાના નથી, એજ પ્રમાણે જે વસ્તુના કર્મ કારણ કાર્ય અને કર્તા છે તે જેના જે છે તેના તેજ છે અર્થાત્ જેમ વ્યવહારદ્રષ્ટિથી જોઈએ તો માટીના વાસણનો કુભકાર કર્તા છે પણ નિશ્ચયદ્રષ્ટિથી-પરમાર્થસત્યાર્થદ્રષ્ટિથી જોઈએ તો કુભાર, માટીના વાસણ, માટી, અને ચક્ર-દંડાદિકને (પરસ્પર) એકમયપણું નથી તેથી માટીના વાસણરૂપ કર્મની કરનારાળી માટી જ છે, એજ પ્રમાણે વ્યવહારથી તો નીચગોત્ર-ઉચ્ચગોત્ર જીવ કરે છે તથા નિશ્ચયથી સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનદૃષ્ટિ દ્વારા જોઈએ તો જ્ઞાનમયજીવ નીચગોત્ર-ઉચ્ચગોત્રને કરતો નથી, અર્થાત્ ગોત્રકર્મને કરવાવાળુ ગોત્રકર્મ જ છે-કર્મના વિધિ-નિષેધ [illegible] ના કર્મ જ કરે છે, નિશ્ચય જ્ઞાન [illegible] કે જ્ઞાનગુણમયિવસ્તુ

છે અને કર્મ મુક્તિ- છે-કૃત્રીમ છે જેમ સૂર્ય અને અંધકારનો તતસ્વરૂપ મેળ નથી તે જ પ્રમાણે કર્મ અને કેવળજ્ઞાનનો (તત્સ્વરૂપ) મેળ નથી ઇતિ જ્ઞાનકર્મ વિચાર વચનિકાસહિત સમાપ્ત

અંતરાયકર્મ વિવરણ —

ત્યાગગ્રહણથી ભિન્ન છે, સદા સુખી ભગવાન,
ધર્મદાસક્ષુલ્લક કહે, સ્વાનુભવ પરમાણ

જેમ રાજાએ ભંડારીને કહ્યું કે-'આને એક હજાર રૂપીઆ આપ' પરંતુ ભંડારી આપતો નથી, એજ પ્રમાણે અંદર અંતઃકરણમાં મનરાજા તો હુકમ કરે છે કે-'સર્વ માયા-મમતા છોડી દે' પરંતુ ભંડારીનત્ અંતરાયકર્મ છોડવા દેતું નથી અહીં સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવનો સ્વાનુભવ આ પ્રમાણે લેવો જેમ સૂર્યથી અંધકાર ભિન્ન છે તેમ મારા સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવ સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવથી આ તનમનવચનાદિક પાપ-પુણ્ય જગત અને સંસાર અલગ છે, તો પછી એને હું શું છોડું તથા શું ગ્રહણ કરૂં ? જો જેમ સૂર્યથી પ્રકાશ અલગ નથી તે પ્રમાણે મારા સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવથી આ તન-મન-વચનાદિક પાપ-પુણ્ય જગત-સંસાર અલગ નથી તોપણ શું છોડું અને શું ગ્રહણ કરૂં ? અથવા જેમ સૂર્ય, સૂર્યને છોડીને ગ્રહણ કરે ? તથા સૂર્ય અંધકારને છોડીને ગ્રહણ કરે અને સૂર્ય અંધકારને

૬

કેવીરીતે ત્યાગ ? એજ પ્રમાણે હું મારા કેવલજ્ઞાન મયિસ્વભાવને કેવીરીતે ત્યાગ કરૂં ? તથા ગ્રહણ પણ કેવીરીતે કરૂં ? વળી મારા કેવલજ્ઞાનમયિસ્વભાવથી જે સર્વથા પ્રકારે ભિન્ન છે-વર્જિત છે-ત્યાજ્ય જ છે તેને શી રીતે ત્યાગું અને તેને ગ્રહણ પણ શી રીતે કરૂં ?

રાજા ભંડારીને કહે છે કે-'આને ૧૦૦૦ હજાર રૂપીઆ આપ' પરંતુ આમ નથી કહેતો કે-'હું રાજા છું મને જ ઉઠાવીને આને આપી દે' અર્થાત્ રાજા પરવસ્તુને આપવાનો હુકમ કરે છે પરંતુ પોતાના સ્વભાવ-લક્ષણને આપવાનો હુકમ નથી કરતો, એજ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુ પોતાના વસ્તુપણાને ન તો કોઇને આપે છે કે ન કોઇની પાસેથી સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ વસ્તુસ્વભાવને લે છે, ભાવાર્થ—સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવમાં પુદ્ગલાદિક જડ અજ્ઞાનમયિ વસ્તુનો લેવા દેવાનો વ્યવહાર સંભવતો નથી, જેમ સૂર્યમાં પ્રકાશગુણ સૂર્યસ્વભાવથી જ છે તેમ જે વસ્તુમાં દેખવા-જાણવાનો ગુણ સ્વભાવથી જ છે તે વસ્તુ, દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મ-નોકર્મને માત્ર જાણે જ છે પણ દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મ-નોકર્મને કરતી નથી કારણકે-જ્ઞાન-અજ્ઞાનને પરસ્પર અંધકાર-પ્રકાશવત્ તો અંતરભેદ છે તથા ... પરસ્પર જલ-કમલવત્ મેળ છે

વિચાર કર્તા? આ દ્રવ્યકર્મ ભાવકર્મ નોકર્મ છે તે સ્વભાવથી જ અજ્ઞાનવસ્તુનો ભેદ છે તેનો કર્તા કેવલ જ્ઞાનસ્વભાવમાં કેમ છે? વળી આ જ્ઞાનાવરણી આદિ આઠકર્મ છે તે સમસ્ત પુદ્ગલદ્રવ્યના પરિણામ છે તેને કેવલજ્ઞાનમયિ આત્મા કરતો નથી પણ જ જાણે છે તે જાણે જ છે નિશ્ચયથી જ્ઞાનાવરણીરૂપ પરિણામ છે તે જેમ ગોરસમાં વ્યાપકરૂપે દહીં-દૂધ ખાટા-મીઠા પરિણામ છે તેમ પુદ્ગલદ્રવ્યમાં વ્યાપકપણાવડે હોતા થકા પુદ્ગલ વડે જ પરિણામ છે તેને જેમ ગોરસની નિકટ બેઠેલો પુરુષ તેના પરિણામને દેખે-જાણે છે, તે જ પ્રમાણે આત્મા, જ્ઞાનમયિ છે તે એ પુદ્ગલના પરિણામોનો જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છે પણ અષ્ટ કર્માદિકનો કર્તા નથી, તો શી રીતે છે? જેમ ગોરસની નીકટ બેઠેલો પુરુષ તેને દેખે છે, તે દેખવારૂપ પોતાના પરિણામથી વ્યાપકપણારૂપ થતો થકો તેને વ્યાપીને દેખે જ છે, તે જ પ્રમાણે પુદ્ગલપરિણામ છે નિમિત્ત જેનું એવા પોતાના જ્ઞાનને પોતાથી વ્યાપ્યપણારૂપ થતો થકો તેને વ્યાપીને જાણે જ છે એ પ્રમાણે જ્ઞાની, જ્ઞાનનો જ કર્તા છે અર્થાત્ જ્ઞાની છે તે અજ્ઞાનમયિ વસ્તુથી તન્મયિ બનીને કદાચિત્ કોઇ પ્રકારથી પણ દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મ-નોકર્મ આદિ અજ્ઞાનમયિ કર્મનો કર્તા નથી, ઘણું શું કહું? જ્ઞાન અને અજ્ઞાન સૂર્ય-પ્રકાશવત્ (કદી) એક થયુ નથી-હિ-થશે નહિ ઈતિ અંતરાયકર્મ વિવરણ સમાપ્ત

નીધ્રનાપૂન જનન ત જન્ન ભરેના તાસઠા (કે) તપે નામા હસ્ત નપરા દ્વારા ખાળાના જોવા લાગ્યા, ઘણા નખત નુથી તામડા (કે) તપેલામા તે જનને નથન કર્યુ તાપણ તેને વળના અનુભવના ભાસ ન થયો અર્થાત્ નન ન દીઠુ ત્યારે શિષ્યે કહ્યુ કે હે ગુરૂજી ? જનમા ત્તૂણ નથી ગુરૂ કહે છે કે હે શિષ્ય ? તુ કહે છે કે નથી (પણ) ત્યા જ છે, શિષ્ય કહે છે કે-નથી, ત્યારે ગુરૂએ કહ્યુ કે હે શિષ્ય ? એ તાસળામા જળ છે તેમાથી તુ એક અજલી જેટલુ જન પી ત્યારે શિષ્ય જન પીવા લાગ્યા-કઇક થોડુ પીધુ પીતાની સાથે જ શિષ્યને લૂણનો અનુભવ તે જ સમયે થયો અને કહ્યુ કે-હે ગુરૂજી ? લૂણ છે એજ પ્રમાણે તન-મન-નન-વચનથી તથા તન-મન-નન-વચનના જેટલા કોઇ શુભાશુભવ્યવહારક્રિયાકર્માદિકથી સર્વથા પ્રકારે ભિન્ન સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ પર બ્રહ્મપરમાત્મા સદાકાળ જાગતિજ્યોત જ્યા (તેનો) નિપેત્ર છે ત્યા જ છે અને તે સ્વાનુભવમાત્ર ગમ્ય છે

કોઈ જીવ પોતાને આ પ્રમાણે માને શ્રે-જાણે છે-કહે છે કે-'હુ સિદ્ધપરમેષ્ઠિ-પરબ્રહ્મ-પરમાત્મા નથી' તેની એકતા તન્મયતા અર્થે દૃષ્ટાતદ્વારા ગુરૂ સમાધાન આપે છે કે-હે શિષ્ય ? આ ભુવનમા તુ ઉચ્ચસ્વરથી આવો અવાજ કર કે 'તુ હી' ત્યારે ગુરૂઆજ્ઞાનુસાર શિષ્ય તે ભુવનમા જઈને ઉચ્ચસ્વરથી

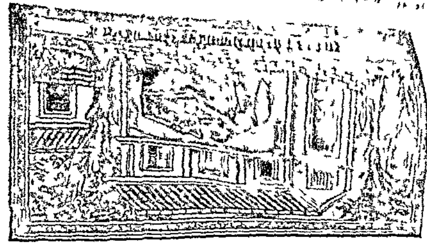
કહ્યું કે-'હું હી' ત્યારે તે ભુવનના આકાશમાંથી પ્રતિઅવાજ-ધ્વનિ એવી જ આવી કે 'હું હી' ત્યારે તે શિષ્યના અંતઃકરણમાં આવો અચલ નિશ્ચય થયો કે જે સિદ્ધપરમાત્માની વાર્તા કર્ણદ્વારા સાંભળતો હતો તે તો સ્વાનુભવગમ્ય માત્ર હું જ છું

સિદ્ધપરમેષ્ઠિપરમાત્માને પોતાના સ્વસ્વરૂપસ્વાનુભવગમ્યસમ્યગ્જ્ઞાનમયિસ્વભાવથી ભિન્ન સમજે છે-માને છે-કહે છે તેના સમાધાન અર્થે ગુરૂ કહે છે કે-તમારૂં તમારા જ સમીપ છે, અહીં નથ દૃષ્ટાંત દ્વારા સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનનો અનુભવ આપું છું તે શ્રવણ કરો, જેમ એક સ્ત્રીએ પોતાની નથની નાકમાંથી કાઢીને પોતાના જ કંઠના આભરણમાં પરોવી દઈને પછી ઘરનો કાર્ય-ધંધો કરવામાં એકાગ્રચિત્ત થઈ, બે ચાર ઘડી પછી તે સ્ત્રીએ પોતાના નાકને હાથ લગાવ્યો ત્યારે તે સ્ત્રીને એવી ભ્રાંતિ થઈ કે 'નથની મારી સમીપ નથી-હાય મારી નથની ક્યાં ગઈ?' ઇત્યાદિ ભ્રાંતિવડે તે દુઃખી થઈ શ્રીગુરુના ચરણ શરણ આવીને ગુરૂને કહ્યું કે-'સ્વામિ મારી નથની-મારી સમીપ નથી—ન જાણે ક્યાં ગઈ?' ત્યારે ગુરૂએ કહ્યું કે-'તારી (નથની) તારા જ સમીપ છે,લે આ દર્પણમાં ત્યારે તે સ્ત્રી દર્પણમાં પોતાનું મુખ જોવા લાગી તે જ સમય પોતાના કંઠઆભરણમાં લાગેલી નથની પોતાની પોતાના સમીપ દેખીને તે સ્ત્રીએ ગુરૂ ને કહ્યું કે-'સ્વામિ? મારી

નથ મારા સમીપ જ છે, એજ પ્રમાણે સિદ્ધપર મેષ્ઠિી સિદ્ધપરમેષ્ઠિ ભિન્ન નથી ?

પ્રશ્ન—'હું તો સિદ્ધપરમેષ્ઠિથી ભિન્ન છું ઉત્તર—જેમ સૂર્યથી અંધકાર ભિન્ન છે તે પ્રમાણે તું સિદ્ધપરમેષ્ઠિથી ભિન્ન છે ત્યારે તો તું ક્રોડ તપ જપ નત શીલ દાન પૂજાદિક શુભાશુભ કર્મ-ક્રિયા કરતો છતા પણ કદાચિત કોઈ પ્રકારથી પણ સિદ્ધપર મેષ્ઠિથી એક તન્મય ન થયો છે ન થશે કે ન છે, તથા જેમ સૂર્યથી પ્રકાશ એક તન્મય-અભિન્ન છે તે પ્રમાણે તું સિદ્ધપરમેષ્ઠિથી એક-તન્મય-અભિન્ન છે તોપણ તું સિદ્ધપરમેષ્ઠિથી એક-તન્મય-અભિન્ન થવા માટે ક્રોડો જપ તપ વ્રત શીલ દાન પૂજાદિક શુભાશુભ કર્મ-ક્રિયા કરતો છતા પણ કદાચિત કોઈ પ્રકારથી પણ સિદ્ધપરમેષ્ઠિથી એક-તન્મયી થવાનો નથી-થયો નથી કે છ નહિ સિદ્ધપરમેષ્ઠિથી એકતા અને ભિન્નતાની એ બને ભ્રાંતિ-વિકલ્પપણુ અભાવ-સમ્યગ્જ્ઞાનમા કદી પણ સંભવતુ નથી

જેમ કંઠમા મોતીની માલા છે તે મોતીની માલા મોતીનો માલાની સમીપ તન્મયી જ છે તેને ભ્રમ-ભ્રાંતિથી અન્ય સ્થાનમા ખોળે છે તને ગુરૂએ કહ્યુ કે-અન્ય સ્થાનમા મોતીની માલા નથી પણ તારા જ કંઠમા મોતીની માલા છે તે મોતીની માલાથી તન્મય સમીપ છે, એજ પ્રમાણે સિદ્ધપર મેષ્ઠિ છે તે સિદ્ધપરમેષ્ઠિથી તન્મયી સમીપ જ છે

કાર્ય–કર્મ –જે છે તેના સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વરૂપ વનને કદી પણ નુકશાન થવાનુ નથી

જેમ લૌકિકમા આમ કહેવાનુ પ્રસિદ્ધ છે કે–જુઓ ભાઈ? માર્ગમા કટકાદિક વિઘ્ન ઘણા છે માટે તેનાથી બચીને જજો, એજ પ્રમાણે કોઈ જીવ સદ્ગુરૂઉપદેશવચનદ્વારા પોતાના પોતામા પોતામય સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવને તનમનવચનવચનથી તથા તનમનધનવચનના જેટલા કોઇ શુભાશુભવ્યવહારક્રિયા–કર્મોથી (પોતાને)બચાવીને–બચાવ પડી ગણશો તેતાલીસ ઘનરાજુ–પ્રમાણ આ લોકમા ભ્રમણ કરે તોપણ સ્વભાવ સમ્યગ્જ્ઞાન છે તે સસારમા ફસવાનુ નથી

જેમ ચક્કીના પત્થર ઉપર બેઠેલી માખ છે તે ચક્કીનો પાટ (પત્થર) ચારે તરફ ગોળ ફરે છે તેમ તેના ઉપર બેઠેલી માખ પણ ફરે છે, તે જ પ્રમાણે સ્વભાવથી અચળ સમ્યગ્જ્ઞાનમયિપરમાત્મા સસાર ચક્ર ઉપર ફરે છે તોપણ તે અચળનો અચળ જ છે

જેમ સમુદ્ર, સ્વભાવમા તો જેવો છે તેવો છે તોપણ વ્યવહારનયવશાત્ સમુદ્રને કિનારો–હદ પ્રમાણ છે માટે સમુદ્ર બધાયલો છે વળી સમુદ્રને કોઇએ બધ કર્યો નથી માટે એજ સમુદ્ર મુક્ત છે, એજ પ્રમાણે સ્વય સિદ્ધપરમાત્મા વ્યવહારનયથી બધ–મુક્ત(રૂપ) છે

1 સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનમા–સ્વાનુભવદ્રષ્ટિમા જોવએ

તો બંધ-મુક્ત તે હું નહીં પરંતુ બંધ-મુક્તની કલ્પનાનો અંશ પણ મારામાં નથી

જેમ સૂર્યની અંદર અંધકાર નથી તેમ આ જગત સંસાર (રૂપ અંધકાર) સ્વાનુભવ સમ્યગ્જ્ઞાનમયસૂર્યની અંદર નથી

જેમ સૂર્ય અને અંધકારની એક તન્મયતા નથી તે જ પ્રમાણે જ્ઞાનમયપરમાત્મા અને જગત-સંસારની એક તન્મયતા નથી,

જેમ બકરાની મંડળીમાં જન્મસમયથી જ ભમતો પરવશપણે સિંહ રહે છે તથા બીજો સિંહ જંગલમાં સ્વાધીન રહે છે, એ બન્ને સિંહોના જાતિ-લક્ષણ-સ્વરૂપ અને નામાદિક એક જ છે પરંતુ પરસ્પરની અભેદતામાં નિશ્ચયે ભેદ છે, તે જ પ્રમાણે નિગોદથી માંડીને મોક્ષ સુધી વા સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વભાવસુધી જીવરાશી, નામ જાતિ લક્ષણાદિક સહિત એક જ છે પરંતુ પરસ્પર અભેદસ્વરૂપમાં ભેદ છે, એ ભેદબુદ્ધિ તથા અભેદબુદ્ધિની કલ્પનાનું વિઘ્ન-દુઃખ શ્રીસદ્ગુરૂના ચરણશરણ થવાથી મટે

જેમ એક મોટા-પહોળા-ચોરસ ઘણા વિસ્તીર્ણ પ્રમાણના સ્વચ્છ દર્પણમાં અનેક પ્રકારની અનેક ચર-અચર રંગ-બેરંગી વસ્તુઓ દેખાય છે તે જ પ્રમાણે સ્વચ્છજ્ઞાનમયદર્પણમાં આ અનેક વિચિત્રતામય જગત-સંસાર દેખાય છે

જેમ સૂર્યના પ્રકાશમા કોઇ પાપ કરે છે, કોઈ પુણ્ય કરે છે, કોઇ મરે છે, કોઇ જન્મે છે, ઇત્યાદિનુ શુભાશુભ પાપ-પુણ્ય, જન્મ-મરણાદિક સૂર્યને લાગતા નથી સૂર્યથી એ જન્મ-મરણ, પાપ-પુણ્ય તન્મય થતા નથી તે જ પ્રમાણે સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવસૂર્યના પ્રકાશમા પાપ-પુણ્ય જન્મ-મરણ, કર્માદિક શુભાશુભ થાય છે તેનુ ફળ અને મૂલાદિક છે તે સમ્યગ્જ્ઞાનમયસ્વભાવસૂર્યને પહોચતા નથી-લાગતા નથી-તન્મય થતા નથી

જેમ સૂર્યને સૂર્ય દેખવાની ઇચ્છા સભવતી નથી તે જ પ્રમાણે જ્ઞાનમયપરમાત્માને જ્ઞાનમયપરમાત્મા દેખવાની-ઇચ્છા સભવતી નથી

જેમ ધોબી નિર્મળજળના ભરેલા તળાવમા કપડા ધોવે છે તેને જલ પીવાની તરસ લાગી છે ત્યા એ મુર્ખ ધોબી વીચાર કરે છે કે-આ બે કપડા ધોઉં પછી જલ પીશ, વળી એ બે વસ્ત્ર ધોયા પછી ફેરી પણ એવો જ વિચાર કર્યો કે-આ ધોઉં પછી (જળ પીશ), પછી આ ધોઉં-પછી આ ધોઉં એમ અનુક્રમે સકલ્પ (વિચાર) કરતા કરતો તે ધોબી નિર્મળ જળમા ને નિર્મલજળમા મરી ગયો પરતુ જળ પીધુ નહિ, એજ પ્રમાણે સર્વ જીવરાશી નિર્મળ સમ્યગ્જ્ઞાનમય જળના ભાવસમુદ્રમા-પરવસ્તુને ઉજ્વળ કરે છે-(એટલે સાફ કરે છે) ' આ કર્યા પછી

ગુરૂઉપદેશદ્વારા સમ્યગ્જ્ઞાનરૂપી નીર પી કરી સુખી થઈશ, પાછા વળી આ કર્યાં પછી સમ્યગ્જ્ઞાનમય નીર ગુરૂઉપદેશથી પીશ', એમ કરતાં કરતા મરણ કરીને કયાય ના કયાય ચાલ્યો જાય છે

જેમ ધોબી મેલા કપડાને સાબુ ક્ષાર અને પત્થર આદિના નિમિત્તથી ધોવે છે પરતુ તે ધોબી, વસ્ત્ર-સાબુ-ક્ષાર અને શિલાદિકની સાથે તન્મય થઇને નથી ધોતો તેવી જ રીતે શુભાશુભ લાગેલી કાલિમાને સમ્યગ્દ્રષ્ટિ ધોવે છે પરતુ તે સમ્યગ્દ્રષ્ટિ શુભાશુભથી અને શુભાશુભના જેટલા વ્યવહારક્રિયાકર્મ છે તેનાથી તન્મય થઇને નથી ધોતો

(દોહરો)

ભેદજ્ઞાન સાબુ ભયો, સમરસ નિર્મળ નિર,
ધોબી અતર આત્મા, ધોવે નિજગુણ ચીર

જેમ કોરા નવીન પામ માટીના કળશ ઉપર પવનના પ્રસંગથી રજરેણુ આવી લાગે છે તેમ સમ્યગ્દ્રષ્ટિને કર્મરજ આવી લાગે છે, વળી જેમ ઘણા વર્ષની તેલના ભરલા ચીકણા માટીના ઘડા ઉપર પવનના પ્રસગથી રજરેણુ આવી ને લાગે છે તેમ મિથ્યાદ્રષ્ટિને કર્મવર્ગણા આવી લાગે છે

જેમ કોઇ મુગાપુરૂષના મુખમાં સાકર-ગોળ-ખાંડ નાખી દીધો હોય અને તેને જે મિઠાશનો અનુભવ થયો તે પેલો મુગો કહી શકતો નથી તે જ

પ્રમાણે કોઈ જીવને ગુરૂઉપદેશથી પોતાનો પોતાને પોતામા પોતામય સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ થયો પરન્તુ તે કહી શકતો નથી

પ્રશ્ન—ગુરૂ, સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ કેવી રીતે આપતા હશે ? (ઉત્તર)–ગુરૂની ગુરૂ જ જાણે તોપણ કઈંક કહું છુ જેમ કોઈ ચન્દ્રદર્શનના ઈચ્છક ગુરૂને જીજ્ઞાસાથી પુછે કે કે–ચન્દ્ર ક્યા છે ? ત્યારે ગુરૂએ કહ્યુ કે–એ ચન્દ્રમા મારી આગળીની ઉપર ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારથી ગુરૂ સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ આપે છે

જેમ કોઈ પુરૂષની સ્ત્રીએ પોતાના ભરથારને કહ્યુ કે–તમે આ બાળકને રમાડો–ગોદમા લ્યો તો હું ઘરકામ કરૂ, ત્યારે તે પુરૂષ પોતાના પુત્રને પોતાની ગોદમા લઈ રમાડવા લાગ્યા, તે જ સમયે બાળક રડવા લાગ્યો એટલે પિતા, પોતા બાળકની સ્થિરતા–સુખ માટે કહે છે કે–હે પુત્ર ? રૂદન ન કર ! આપણી માતા (અંદર) બેઠી છે' અહી વિચારવુ જોઈએ કે–માતા તો તે બાળકની છે—પુરૂષની નથી, પુરૂષની તો એ સ્ત્રી છે અને તેને માતા કહેવી એ વ્યવહારવિરૂદ્ધ છે, તોપણ બાળકની સ્થિરતા–શાંતિ માટે તે પુરૂષ વ્યવહારવિરૂદ્ધ વચન પણ બોલે છે, તે જ પ્રમાણે શિષ્યમંડળના સુખ–સ્થિરતા માટે ગુરૂ કોઈ વાર અપભ્રંશ વચન બોલે છે પણ ગુરૂનો હેતુ ઉત્તમ છે

જેમ અગ્નિમા કપુર-ચ દનાદિક નાખવામા આવે તેને પણ અગ્નિ સળગાવી દે છે તથા ચામડા-મળાદિક નાખવામા આવે તો તેને પણ અગ્નિ સળગાવી દે છે, તે જ પ્રમાણે સમ્યગ્જ્ઞાનાગ્નિમા આ શુભાશુભ પાપ-પુણ્યાદિ સળગી જાય છે અર્થાત્ રહેતા નથી

જેમ એક જાતિના એક સ્વરૂપના એક તેજ-વાળો એક ગુણાદિસહિત રત્નનો ઢગલો દૂરથી એક જ દેખાય છે પરતુ તે રતન (પ્રત્યેક) ભિન્ન ભિન્ન છે, તથા જેમ અગ્નિના અગારાનો ઢગલો દૂરથી એકસરખો દેખાય છે પરતુ તે અગારા ભિન્ન ભિન્ન છે તે જ પ્રમાણે જીવરાશી ભિન્ન ભિન્ન છે પણ એ સર્વના ગુણ-લક્ષણ-જાતિ-નામાદિક એક છે

જેમ દહીન મથન કરીને તેમાથી માખણ કાઢી પાછુ તે માખણને પેલા છાશ-મઠ્ઠામા નાખી દે તો પણ તે માખણ પેલા છાશ-મઠ્ઠામા મળી જઈને એક-રૂપ થનાનુ નથી તે જ પ્રમાણે ગુરૂ, સસારસાગર-માથી જીવને કાઢી પાછો એજ સસારસાગરમા નાખી દે તોપણ તે જીવ, સસારસાગરની સાથે અગ્નિ-ઉષ્ણતાવત્ મળીને એકરૂપ થવાનો નથી

જેમ કોઈની પાસે વિષનિવારણ જડીબુટી કે મ ત્ર છે તો તે સર્પથી ડરતો નથી તેમ કોઈની પાસે સ્વસ્વરૂપસમ્યગ્જ્ઞાનમય તન્મયતા છે તે સસારસર્પથી ડરતો નથી

જેમ કુંભકારનું ચક્ર દંડાદિકના પ્રસંગથી ફરે છે અને દંડાદિકનો પ્રસંગ ભિન્ન થયા પછી પણ તે ચક્ર કંઈક થોડા વખત સુધી પણ ફરતું રહે છે તે જ પ્રમાણે કોઈ જીવના ચાર ઘાતિકર્મો ભિન્ન થયા પછી પણ પૂર્વપ્રયોગવશ કંઈક કિંચિત કાળ સુધી સંસારમાં ભ્રમે છે

જેમ છાણના સુમ્મ છાણાને એક કણિકામાત્ર પણ જો અગ્નિ લાગી ગઈ તો તે અગ્નિ એ સુમ્મ છાણના છાણાને અનુક્રમથી બાળી ભસ્મ કરી દે છે તે જ પ્રમાણે કોઈ જીવને ગુરુઉપદેશથી એક સમય અકાળમાત્ર પણ સમ્યગ્જ્ઞાનાગ્નિ તન્મયરૂપ લાગી જાય તો અષ્ટકર્માદિ નામકર્મ સુદ્ધાંત જલાવી દે છે ત્યાર બાદ જે અચવા જોગ છે તેનું તે જ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવવસ્તુ અખંડ અવિનાશી રહેશે

જેમ કાષ્ઠ-પાષાણની ચિત્રની સ્ત્રીના આકારની પૂતળી ને તીવ્ર રાગભાવથી દેખતાં દેખતાં કોઈ કામીના ચિત્તના બંધ છૂટી જાય છે તે જ પ્રમાણે કોઈ ધાતુ-પાષાણની પદ્માસન ખડ્ગાસન ધ્યાનમુદ્રાસહિત વૈરાગ્યસૂચક મૂર્તિને કોઈ મુમુક્ષુ પોતાના તીવ્ર વિતરાગભાવસહિત દેખે તો તેના અષ્ટકર્મના બંધ તત્કાલ છૂટી જાય છે

જેમ વ્યભિચારણી સ્ત્રી પોતાના ઘરકાર્ય કરે છે

પરંતુ તેના અંતઃકરણમાં વાસના તો પેલા વ્યભિચારી પુરૂષ તરફ લાગી રહે છે તે જ પ્રમાણે સમ્યગ્દૃષ્ટિ પૂર્વકર્મ પ્રયોગથી સંસારીક કામકાજ કરે છે પરંતુ તેના અંતઃકરણમાં સ્વસ્વરૂપસ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનની દૃઢ-અચલ વાસના છે, અર્થાત્ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનને અને પોતાને અગ્નિ-ઉષ્ણતાવત્ એક તન્મય સમજે છે-માને છે

જેમ કોઇ મુનમ, દુકાન વા કોઠીનું કામકાજ રાગદ્વેષ મમતામોહ સહિત કરે છે પરંતુ તેના અંતઃકરણમાં અચલતા આવી છે કે-ધન પરિગ્રહ તથા ધન પરિગ્રહનું શુભાશુભ ફલ મારૂં નથી પણ શેઠનું છે તે જ પ્રમાણે સમ્યગ્દૃષ્ટિ પૂર્વકર્મપ્રયોગથી સંસારના શુભાશુભ વ્યવહાર ક્રિયાકર્મ રાગદ્વેષ-મમતા-મોહ સહિત કરે છે પરંતુ તેના અંતઃકરણમાં દૃઢ અચલ અવગાઢ (વિશ્વાસ) આવો છે કે-સંસારના જેટલા કોઇ શુભાશુભ વ્યવહાર ક્રિયાકર્મ, રાગદ્વેષાદિક તથા તેના શુભાશુભ ફલ છે તે મારા સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવવસ્તુથી તન્મય નથી પણ આ સંસારના શુભાશુભકર્માદિક છે તે આ તન-મન-વચનથી તન્મયિ છે-તેના જ છે

જેમ સ્વચ્છદર્પણમાં અગ્નિ અને જલની પ્રતિછાયા દેખાય છે પણ એ વડે તે દર્પણ ઉષ્ણ-શીતલ થતું નથી તે જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય

સ્વચ્છ સમ્યગ્જ્ઞાનમય દર્પણમાં સંસારના શુભાશુભ ક્રિયા–કર્મની પ્રતિછાયાનો ભાસ થાય છે પણ એ વડે તે સ્વચ્છ સમ્યગ્જ્ઞાનમય દર્પણ રાગદ્વેષથી તન્મય થતું નથી.

જેમ આકાશમાં કાળા, પીળા, લાલ મેઘવાદળ વીજળી આદિના અનેક વિકાર થાય છે તથા વિઘટી જાય છે તોપણ તે વડે આકાશ વિકારી થતું નથી તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય આકાશમાં આ ક્રોધ–માન–માયા–લોભાદિક થવા છતાં પણ તે સ્વ–સમ્યગ્જ્ઞાનમય (આકાશ) રાગદ્વેષાદિકથી તન્મય થતું નથી.

જેમ જે ઘરમાં અગ્નિ લાગે છે તે ઘર તો સળગી જશે પરંતુ ઘરની અંદર–બહારનું જે આકાશ છે તે કદી પણ–કોઈ પ્રકારથી પણ જલવા–બળવાનું નથી તે જ પ્રમાણે દેહ–શરીરરૂપ ઘરમાં આધિ વ્યાધિ–રોગાદિ અગ્નિ લાગે તો દેહ–શરીરરૂપ ઘર તો જલશે બળશે, પરંતુ દેહ–શરીર વા લોકાલોકની અંદર–બહાર આકાશવત્ સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનમય (આકાશ) છે તે કદી પણ કોઈ પ્રકારથી પણ જલશે–બળશે વા જન્મશે–મરશે નહિ.

જેમ સુકા છાણાને કણમાત્ર પણ અગ્નિ લાગી જાય તો તે અગ્નિના પ્રસંગથી એ સુકું છાણું અનુ–ક્રમે બળી જાય છે તે જ પ્રમાણે કોઈ જીવને શ્રીસદ્–

ગુરૂવચનોપદેશદ્વારા એક નેત્રના ટીમકાર સમયકાલ માત્ર પણ સમ્યગ્જ્ઞાનાગ્નિ તન્મયરૂપ લાગી જાય તો તે જીવના દ્રવ્યકર્મ, ભાવકર્મ અને નોકર્મ અનુક્રમ પૂર્વક જલી-બળી જાય છે, એમા જરી પણ કોઇ પ્રકારથી સદેહ નથી

જેમ કોઇ સ્ત્રી પોતાના સ્વભર્તારને તજીને અન્ય પુરૂષની સાથે સેવા-રમણ આદિ કરે છે તો તે સ્ત્રી વ્યભિચારણી-મિથ્યાતીણી છે તે જ પ્રમાણે કોઇ પોતાના પોતામાં પોતામય સ્વસમ્યકજ્ઞાનમયદેવને છાડીને અજ્ઞાનમયદેવની સેવા-શક્તિમા લીન છે તો તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે

જેમ કોઇ મદિરાનો વ્યસની (મદિરા) પીવાનો સર્વથા પ્રકારથી ત્યાગ કરે તો તેને મદોન્મતપણાનો ત્યાગ થયો તે જ પ્રમાણે કોઇ જીવ, જાતિ-કૂલ-રૂપ-તપ-બલ-વિદ્યા—લાભ અને અધિકાર એ આઠ મદનો સર્વથા પ્રકારથી ત્યાગ કરશે તો તે નિશ્ચય માર્દવ જે સ્વસ્વરૂપ-સમ્યગ્જ્ઞાનગુણથી તન્મય થશે

જેને તિલ-તુષમાત્ર પણ પરિગ્રહ નથી તથા જે પાચ પ્રકારના શરીરથી પણ કદી-કોઇ પ્રકારથી તન્મય નથી તેજ સદ્ગુરૂ છે

જેમ કોઇ મદ્ય-ભાગ્ય આદિ પીવાથી મદોન્મત છે તેને લૌકિકજન આ પ્રમાણે કહે છે કે 'આ મતવાલો

સ્વચ્છ સમ્યગ્જ્ઞાનમય દર્પણમા સંસારના શુભાશુભ ક્રિયા-કર્મની પ્રતિછાયાનો ભાસ થાય છે પણ એ વડે તે સ્વચ્છ સમ્યગ્જ્ઞાનમય દર્પણ રાગદ્વેષથી તન્મય થતુ નથી

જેમ આકાશમા કાળાં, પીળા, લાલ મેઘવાદળ વીજળી આદિના અનેક વિકાર થાય છે તથા વિઘટી જાય છે તોપણ તે વડે આકાશ વિકારી થતુ નથી તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય આકાશમા આ ક્રોધ-માન-માયા-લોભાદિક થવા છતા પણ તે સ્વ-સમ્યગ્જ્ઞાનમય (આકાશ) રાગદ્વેષાદિકથી તન્મય થતુ નથી

જેમ જે ઘરમા અગ્નિ લાગે છે તે ઘર તો સળગી જશે પરંતુ ઘરની અંદર-બહારનુ જે આકાશ છે તે કદી પણ-કોઈ પ્રકારથી પણ જલવા-બળવાનુ નથી તે જ પ્રમાણે દેહ-શરીરરૂપ ઘરમા આધિ વ્યાધિ રોગાદિ અગ્નિ લાગે તો દેહ-શરીરરૂપ ઘર તો જલશે બળશે, પરંતુ દેહ-શરીર વા લોકાલોકની અંદર-બહાર આકાશવત્ સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનમય (આકાશ) છે તે કદી પણ કોઈ પ્રકારથી પણ જલશે-બળશે વા જન્મશે-મરશે નહિ

જેમ સુકા છાણાને હનુમાન પણ અગ્નિ લાગી જાય તો તે અગ્નિના પ્રસંગથી એ સુકુ છાણુ અનુક્રમે બળી જાય છે તે જ પ્રમાણે કોઈ જીવને શ્રીમદ્-

છે' એજ પ્રમાણે કોઈ અપૂર્વ મતિમદમદિરા પીને મદોન્મત્ત થઈ રહ્યો છે તેવા આ જૈનમતવાળા, વિષ્ણુ મતવાલા, શિવ મતવાળા અને બૌદ્ધ મતવાળા ઈત્યાદિક છે, વળી તેને કોઈ કહે કે તમે કોણ છો ? ત્યારે તે પોતાના મુખથી આપોઆપ કહે છે કે-'અમે જૈન મતવાળા, અમે વિષ્ણુ મતવાલા, અમે શિવ મત વાળા, અમે બૌદ્ધ મતવાળા ઈત્યાદિ કહે છે, પણ એ બધા મતવાલા સ્વસ્વરૂપ-સ્વાનુભવગમ્ય-સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવવસ્તુથી તન્મયિ નથી

જેમ સૂર્ય, પોતાનો સ્વભાવ-ગુણ-પ્રકાશ છોડતો નથી તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન પોતાના જ્ઞાનગુણને છોડતુ નથી

જેમ કોઈ કામળ ઓઢી મધપુડાને તોડવા લાગ્યો, તે સમયે હજારો મધુમક્ષિકા (મધપુડામા) લાગેલી છે તોપણ તે પુરૂષ અડક રહે છે તે જ પ્રમાણે કોઈ જીવે, ગુરૂવચનઉપદેશથી સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનુભવરૂપ કામળ ઓઢી લીધી છે તેથી તેને સસાર મક્ષિકા લાગતી નથી

જેમ કાગપક્ષી બોલે છે તે જ પ્રમાણે કોઈને સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની તન્મયતા-પરમાવગાઢના સો થવ નથી અને તે મોટા મોટા વેદ-સિદ્ધાતશાસ્ત્ર સૂત્ર ભણે છે તે કાગભાષણ તુલ્ય જાણવા

જેમ કસ્તુરીઆમૃગની સમીપ જ કસ્તુરી છે

પરંતુ કસ્તુરીની સુગંધ નાભિકાદ્વારા ધારણ કરીને કસ્તુરીને જંગલમાં અહીં ત્યાં ખોળતો ફેરે છે-વ્યસ્યો વ્યસ્યો દોડે છે, તે જ પ્રમાણે જીવની સમીપ જ જીવથી તન્મયરૂપ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્મા છે છતાં તેને જીવ, આકાશ-પાતાલ-લોકાલોકમાં ખોળે છે, અજ્ઞાની જીવને એ ખબર નથી કે જેને હું શોધું છુ તે વસ્તુતો મારી મારા સમીપ જ છે-મારા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનથી તન્મય છે અથવા હું પોતે જ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્મા છુ

જેમ ઇન્દ્રજાળના ખેલ મિથ્યા છે તે જ પ્રમાણે આ સંસારના ખેલ મિથ્યા છે, માત્ર સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્મા સત્ય છે

જેમ સ્વપ્નની માયા જુઠી છે તે જ પ્રમાણે સંસારની માયા જુઠી છે, માત્ર સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્મા સત્ય છે

જેમ-જ્યાં દેહ નથી ત્યાં જન્મ-મરણ-નામાદિક નથી અર્થાત્ જ્યાં દેહ છે ત્યાં જ તેનાથી તન્મય જન્મ-મરણ-નામાદિક છે

જેમ ચાલતી ઘંટીના બે પત્થર વચ્ચે ઘેંટલાં ઘઉં ચણા, મગ, અડદ આદિ અનાજ નાખીએ તે બધા પીસાઇ જઈ આટો બની જાય છે એક કણ-દાણો પણ બચતો નથી પરંતુ એ ચાલતી ચક્કીમાં કોઈ કોઈ દાણા લોખંડના ખીલા નજીક

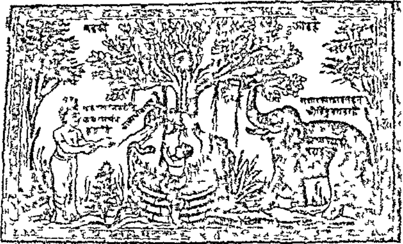
નદી વચ્ચે તે મરી જાય છે, તે જ પ્રમાણે સંસારચક્રની વચ્ચે પડેલો જીવ તો મરણાદિ દ્વારા નર્ક-નિગોદમાં જઈને પડે છે, પરંતુ કોઇ કોઇ જીવ ગુરુવચનોપદેશ દ્વારા પોતાના પોતામાં પોતામય સ્વસંવેદ્યજ્ઞાનમય પરમાત્માથી તન્મયીશરણ થઈ જાય છે તે જીવ જન્મ મરણના દુઃખથી બચી જાય છે.

જેમ સર્પણી ૧૦૮ પુત્ર જણે છે-જણીને ગોળાકાર થઈ પોતાના દેહગોળાકારની વચ્ચે તે સર્વ પુત્રસમુદાયને રાખી અનુક્રમપૂર્વક સર્વને ભક્ષણ કરી જાય છે પરંતુ તે ગોળાકારમાંથી કોઇ કોઇ નીકળી જાય છે તે બચી જાય છે તે જ પ્રમાણે ઉત્સર્પીણી અવસર્પીણીના ગોળાકારમાંથી કોઇ જીવ નીકળીને જુદો પડયો તે તો બચી ગયો પરંતુ બાકીના રહ્યા તે (સર્વ) ઉત્સર્પીણી-અવસર્પીણીના મુખમાં રહ્યા.

જેમ વંધ્યાસ્ત્રીને પુત્ર ઉત્પત્તિનું આદિઅંત પૂર્વાપરનું બધું વર્ણન શ્રવણ કરાવો તોપણ તે વંધ્યાસ્ત્રીને પુત્રોત્પત્તિનો કોઇ પ્રકારથી પણ સાક્ષાત અનુભવ થતો નથી તે જ પ્રમાણે વજ્રમિથ્યાદૃષ્ટિને સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનોત્પત્તિનું પૂર્વાપર સર્વ વિવરણ શ્રવણ કરાવો તોપણ તેને સ્વસંવેદ્યજ્ઞાનોત્પત્તિનો સાક્ષાત અનુભવ થતો નથી.

જેમ કોઈનું નાક ખંડિત છે તેને કોઇ દર્પણ બતાવે તો તે નાક ખંડિત માણસ પોતાના દીલમાં

અસાર-દર્શન

[પૃ. ૭૨

સદા કાળ જે દેખે છે-જાણે છે તેની સન્મુખ જ આ સ્વપ્નસમય અને જાગ્રતસમયનો પ્રચાર થાય છે અને બગડે છે

જેમ સ્વપ્નાવસ્થામાં કોઈએ કોઈનું મરતક છેદન કર્યું મારીને ગયો, તે વખતે પોતાને મર્યો સમજ્યો-માન્યો, વળી એજ (પુરુષ) જાગ્રત થયો ત્યારે કહેવા લાગ્યો કે-"હું સ્વપ્નમાં મરી ગયો હતો" એ જ પ્રમાણે આ જન્મ, મરણ, પાપ, પુણ્યાદિ (બધા) સ્વપ્નના ખેલ છે પણ એ ખેલનો તમાશો જે દેખે-જાણે છે તે સ્વસ્વરૂપસ્વાનુભવગમ્યજ્ઞાન છે

જેમ કોઈ મતવાળો પોતાની માતાને માતા જ કહે છે પરંતુ તેનો વિશ્વાસ શો? કારણ કે-તે કોઈ વેળા પોતાની માતાને પોતાની સ્ત્રી માની લે તો તેનું પ્રમાણ શું? તે જ પ્રમાણે આ અતિમદિરામાં મદોન્મત્ત આ જૈન મતવાળા, વિષ્ણુ મતવાળા, શિવ મતવાળા, વેદાંત મતવાળા અને બૌદ્ધ મતવાળા વગેરે ષટ્મતવાળા છે તે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય અભયજ્ઞાનમય સ્વભાવવસ્તુને આ વની અન્ય પ્રકારથી માની લે-કહી દે તો તેનું પ્રમાણ શું?

જેમ માટીના જૂઠા ઘોડાની સાથે બાળક પ્રીતિ કરે છે તે પણ દુ:ખી છે તથા કોઈ સાચા ઘોડાની સાથે પ્રીતિ કરે છે તે પણ દુ:ખી છે કારણ તેમના ઘોડાને કોઈ તોડે-ફોડે તથા બીજા સાચા ઘોડાને

ર

જુઓ પૃષ્ઠ ૭૪ ફકરો ૩]

[પૃષ્ઠ ૭૮ A

ભવગમ્ય સમ્યક્કેવલજ્ઞાન છે તેને આ સંસાર, લોક લોકનો સ્વભાવથી જ ત્યાગ છે

જેમ કોઇ દ્રવ્યાર્થીપુરુષ રાજાને જાણીને તેની દૃઢ શ્રદ્ધા કરી રાજાની (ઇચ્છા) અનુસાર આવતો રહે છે તેને (તે) રાજા દ્રવ્ય આપે છે, તે જ પ્રમાણે કોઇ જીવ છે તે પ્રથમ સ્વસમ્યગ્ કેવલજ્ઞાનરાજાને પોતાના સ્વભાવગુણથી તન્મય સમજીને-જાણીને-તેની દૃઢ-પરમાવગાઢ શ્રદ્ધા કરીને તે કેવલજ્ઞાનરાજાના અનુસાર આવે છે-રહે છે તેને કેવલજ્ઞાનરાજા, સ્વભાનસમ્યગ્જ્ઞાનમય મોક્ષ આપે છે

જેમ સંસ્કૃતભાષામાં મ્લેચ્છ ન સમજતો હોય તો (તે) મ્લેચ્છને મ્લેચ્છભાષામાં સમજાવવો, તે જ પ્રમાણે અજ્ઞાનીને અજ્ઞાનભાષામાં સમજાવવો

જેમ કોઇ કહે કે-'બે રાજા પરસ્પર યુદ્ધ કરી રહ્યા છે', ત્યાં વિચારપૂર્વક જોઇએ તો એકબીજાનું લશ્કર લડે છે પણ એ બન્ને રાજા તો પોતપોતાના સ્વસ્થાનમાં નિમગ્ન છે, એજ પ્રમાણે જ્ઞાન અજ્ઞાન અને પોતપોતાના સ્વસ્થાનમાં-પોતપોતાના સ્વભાવમાં-પોતપોતાના સ્વભાવથી જ નિમગ્ન છે

જેમ કોઇ કહે કે-'રાજા આ ગામને લુંટે છે, બાળે છે, આ ગામને બાળી મૂક્યું, આ ગામને બચાવ્યું અને આ ગામની રક્ષા કરી' પરંતુ વિચાર-

અને
ાપાઇ-
કરતો
છે તે

ે ભાવ
ાયમ જ
ા ક્રિયા
આજ્ઞા
ા છે
ાહ્મણના
છે તે જ
ાત્ર એક

જિનના
ાદિરૂપ
ાત.
ોય
ે

હે ઋષિ! આપની સદા જિનની પ્રતિમામાં છે [પા. ૭૧]

ર્ડ જુએ તો તે લુટવા, મારવા, બચાવવા અને મારવાં આદિ કાર્ય છે તેન લશ્કરના સિપાઈ–માર-ફોજદાર આદિ કરે છે પણ રાજા કરતો થી, તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યક્કેવલજ્ઞાનરાજા છે તે નિશ્ચ પણ શુભાશુભ ક્રિયાકર્મ કરતો નથી

જેમ સુવર્ણના સુવર્ણમય કડા–કુંડલાદિક ભાવ વર્ણમય જ થાય છે તથા લોખંડના લોખંડમય જ થાય છે તે જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપસમ્યગ્જ્ઞાનના ક્રિયા ર્માદિ ભાવ સમ્યગ્જ્ઞાનમય જ થાય છે તથા અજ્ઞાનના ક્રિયા–કર્માદિ ભાવ અજ્ઞાનમય જ થાય છે

જેમ માતંગચંડાલના અને ઉત્તમ બ્રાહ્મણના ક્રિયાકર્મ ભાવ એક નથી પરંતુ ભિન્ન ભિન્ન છે તે જ પ્રમાણે જ્ઞાન અને અજ્ઞાનના ક્રિયા કર્મ ભાવ એક નથી અર્થાત્ ભિન્ન ભિન્ન છે

જેમ કોઈ પુરૂષે કરેલો આહાર ઉદરાગ્નિના પ્રસાદથી માસ રૂધિર મજ્જા મલ અને મૂત્રાદિરૂપ થાય છે એજ પ્રમાણે જેને ગુરૂવચનોપદેશદ્વારા અંત. રંગમા સાક્ષાત સમ્યગ્જ્ઞાનાગ્નિ પ્રજ્વલિત થઈ હોય તે સર્વ કર્મો સ્વય પોતપોતાની પરિણતિમા પરિણમી જાય છે

જેમ વૈદ્યની સમીપ વિષનાશક દવા છે તો તે ... મરણ થવા યોગ્ય વિષભક્ષણ કરવા છતા પણ, ... કરતો નથી એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્દ્રષ્ટિ

પ્રયોગથી વિષયભોગ ભોગવતો છતો પણ કર્મથી બંધાતો નથી

લોકમાં પ્રસિદ્ધ છે કે કોઈ સ્ત્રીને ભોગવે તે પુરૂષ છે એજ પ્રમાણે જે ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-મોહ-મમતાને ભોગવે તે સાચો પુરૂષ છે પણ જેની છાતી ઉપર એ ક્રોધ-માન-માયા-લોભ-મોહ-મમતા ચઢી બેઠા છે તે પુરૂષ નથી પણ સાચી સ્ત્રી છે

જેમ સુવર્ણ કીચ્ચડની મધ્યમાં પડયુ હોય તોપણ તે સુવર્ણ કીચ્ચડની સાથે એક તન્મય લીસ થવાનુ નથી તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાની સમ્યગ્દૃષ્ટિ સર્વ કર્મોની મધ્યમાં પડયો હોય તોપણ તે સર્વ કર્મોથી ત મચીપણે લપટાતો નથી

જેમ ઘટની અંદર, બહાર અને, મધ્યમાં જે આકાશ છે તે ઘટાસક્તિ થવા છતા પણ ઉપજતુ નથી તથા ઘટનો વિનાશ થવા છતા (તે) આકાશનો નાશ થતો નથી, તે જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપસમ્યગ્જ્ઞાન મય પરમાત્મા છે તે દેહનો વિનાશ થવા છતા વિણ સતા-મરતા નથી તથા દેહના ઉપજવા છતા તે ઉપ જતા નથી-જન્મતા નથી

સહજ સ્વભાવથી જ જે સ્વ-પરને જાણે છે તે જ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન છે

જેમ તુષ (ફોતરા) છે તે તાંદુલ (ચોખા)

નથી તેમ પાચ પ્રકારના (ઔદારિક, વૈક્રિયક, આહારક, તૈજસ અને કાર્માણ) શરીર છે તે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્મા નથી

જેમ વાસની સાથે વાસ પરસ્પર ઘસાય છે ત્યારે સહજ સ્વભાવથી જ અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે તે જ પ્રમાણે આત્માથી આત્મા તન્મયરૂપ મળે છે ત્યારે સહજ સ્વભાવથી જ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે

જેમ સૂર્યોદય સમયે કમલ સ્વય જ પ્રફુલ્લિત થાય છે તે જ પ્રમાણે કોઇના અત સ્કરણમા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય સૂર્યોદય થતા (તેનુ) મનરૂપ કમલ પ્રફુલ્લિત થાય છે અર્થાત્ તેના મનમા ઘણો જ હર્ષ થાય છે કે-અહોહો જેના પ્રકાશમા આ લોકાલોક પ્રગટ દેખાય છે એવા સૂર્યદર્શનનો લાભ થયો ! અથવા વિશેષ હર્ષ-પ્રફુલ્લિતપણુ આ પ્રમાણે થાય છે કે-જે સૂર્યના પ્રકાશમા આ લોકાલોક, જગત-સસાર, જન્મ-મરણ, નામ-અનામ અને બધ-મોક્ષાદિક છે તે સૂર્ય, સ્વભાવથી જ હુ જ છુ

જેમ ફોજ છે પરતુ તેમા જો ફોજદાર નથી તો તે ફોજ વૃથા છે તે જ પ્રમાણે વ્રત-શીલ-જપ તપ-જ્ઞાન-ધ્યાન-દયા-ક્ષમા-દાન-પૂજાદિક તો છે પરતુ તેમા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમયિ-ગુરૂ નથી તો તે વ્રત-શીલાદિ (બધા) વૃથા

જેમ કોઈ સ્ત્રીના ભર્થાર પરદેશમા ગયા અને ત્યા જ મૃત્યુ પામ્યો, હવે તે સ્ત્રી તે ભરથારની આશા ધારણ કરીને ભોગાદિક ઉત્પત્તિનો શણગાર કાજળ ટીકી નથની વગેરે શણગાર કરે છે તે વૃથા છે, તે જ પ્રમાણે નિર્ગ્રંથગુરુ મોક્ષમા ગયા–સ્વસ્વભાવસમ્ય ગ્જ્ઞાનથી તન્મય થઈ ગયા તે તો હવે પલટાઈને પાછા આવતા નથી, જેમ લવણની પુતળી ક્ષારસમુદ્રમા ગઈ તે પલટાઈને પાછી આવતી નથી તે પ્રમાણે જ અહીં સમજવુ, હવે ચાલ્યા ગયેલા નિર્ગ્રંથગુરુની આશા ધારણ કરીને સસારીક શુભાશુભ–ભોગાદિ ઉત્પત્તિના (હેતુરૂપ) શુભાશુભ ક્રિયા–કર્માદિક કરવા વૃથા છે

જેમ કોઈએ જન્મ સમયથી માડીને આજસુધી કદી ગોળસાકર ખાધા નથી અને તે ગોળ–સાકરની વાર્તા–વર્ણન કરે છે તે વૃથા છે તે જ પ્રમાણે કોઈ કદી કોઈ પ્રકારથી પણ સ્વસ્વરૂપ સ્વયસિદ્ધ સમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્માથી તો તન્મય થયો નથી અને તેના ગીત વેદ–પુરાણ–શાસ્ત્ર–સૂત્ર પોતાના મુખથી ભણે છે–બોલે છે–કહે છે તે સર્વ પોપટની માફક વૃથા છે

જેમ શીલવાન સ્ત્રી પોતાનુ ઘર છોડી કોઈ વખતે પરઘર પ્રત્યે પણ જાય–આવે તોપણ ફીકર નથી તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્દૃષ્ટિ પૂર્વકર્મપ્રયોગવશ થોડાક કાલ સંસારમા પણ ભ્રમણ કરે તોપણ ફીકર નથી

જેમ સૂર્યોદય થતા માત્રમા તત્કાલ-તે જ સમયે અધકાર મટી જાય છે તે જ પ્રમાણે કોઈના અતઃકરણમા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનસૂર્યોદય થતા માત્રમા તત્કાલ-તે જ સમયે મોહાધકાર મટી જાય છે

જેમ વ્યભિચારીણી સ્રી પોતાનુ ઘર છોડીને પરઘર જતી-આવતી નથી તોપણ તેની વાસના વ્યભિચારીપુરૂષ તરફ લાગી જ રહે છે તે જ પ્રમાણે જેને સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની અચલ અવગાઢતા-પરમાવગાઢતા-નથી એવા મિથ્યાદૃષ્ટિની વાસના શુભાશુભભાવસસાર તરફ જ લાગેલી રહે છે

જેમ જે કોઠીનુ વા દુકાનનનુ કામકાજ માયા-મમતામોહ સહિત શેઠ કરે છે તે જ પ્રમાણે ગુમાસ્તો પણ માયામમતામોહસહિત કરે છે પરતુ (તે બન્નેમા) અતર પરિણામ ભેદ ભિન્ન ભિન્ન છે, તે જ પ્રમાણે કોઇને ગુરૂવચનોપદેશદ્વારા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ થવા જોગ હતો તે થઇ ચુકયો, એક તો એ, તથા બીજો એ કે-કોઇ સસારને વા લોકાલોકને તથા પોતાના સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનને સૂર્યપ્રકાશવત્ નિશ્ચયથી એક સમજે છે-માને છે, બીજો એવો છે હવે એ બને સસારના કામકાજ કરે છે તેમા એક દોષિત છે તથા બીજો નિર્દોષ છે

જેમ પોપટ સ્વમુખથી રામ રામ રામ બોલે છે પરતુ સ્વસ્વરૂપસમ્યગ્જ્ઞાનમા તન્મયપણે બીજવૃક્ષ

તથા જલ-કલ્લોલ માફક રમે તે રામ છે, એવા રામને તો જાણતો નથી અને તે પોપટ (માત્ર) સ્વમુખથી જ રામ રામ બોલે છે તે વ્યર્થ છે એજ પ્રમાણે મિથ્યાદૃષ્ટિ, સ્વયં સિદ્ધ સ્વસ્વરૂપસમ્યગ્જ્ઞાનમય સિદ્ધને તો જાણતો નથી અને (માત્ર) સ્વમુખથી જ 'णमो सिद्धाण' એમ બોલે છે તે વ્યર્થ છે અહીં વિધિ-નિષેધથી સ્વાનુભવગમ્યસમ્યગ્જ્ઞાનમયસ્વભાવ વસ્તુ તન્મય ન સમજવી

જેમ દીપકજ્યોતની અંદર કાળું કાજળમલક છે તે જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપસમ્યગ્જ્ઞાનદીપકજ્યોતના પ્રકાશમાં કર્મથી તન્મય કર્મકલંક છે અહીં કોઈ મિથ્યાદૃષ્ટિ દૃષ્ટાંતમાં તર્ક સ્થાપન કરીને સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ તો ગ્રહણ કરતો નથી અને શૂન્ય દોષ ગ્રહણ કરશે કે 'દીપકજ્યોતમાં કાળું કલંક કાજળ છે—પરંતુ તે દીપકજ્યોત બુઝાઈ ગયા પછી કાજળ પણ ક્યાં છે તથા દીપકજ્યોત પણ ક્યાં છે?' એવા તર્ક દ્વારા શૂન્યદોષ ગ્રહણ કરે છે તો તે સ્વસ્વરૂપસમ્યગ્જ્ઞાના

જ્ઞાન અન્ય છે, એજ પ્રમાણે કર્ણેં દ્રિયના અને સ્પર્શ-ઇદ્રિયના વિપયસોગાદિકને જાણે છે તે જ્ઞાન અન્ય છે તથા તનમનધનવચનાદિક અને તનમનધનવચનાદિકના જેટલા શુભાશુભ ક્રિયા-કર્મને અને તેના ફ્લને જાણે છે તે જ્ઞાન અન્ય છે, એવી ભેદાભેદની કલ્પના કદી કોઈ પ્રકારથી પણ સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનથી તન્મય (રૂપ) સભવતી નથી

જેમ સૂર્યના પ્રકાશમા પડેલી રસ્સી રાત્રીના સમયમા સર્પરૂપ ભાસે છે તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ વિના જ્ઞાન છે તે જગત-સસારવત્ ભાસ થાય છે

જેમ છીપમા ચાદી તથા મૃગતૃષ્ણામા જલને ભાસ થાય છે તેજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમા તન્મયવત્ આ સસાર-જગત ભાસ થાય છે

જેમ-'અધસમુદ્રને દોરે નયન પ્રવીણ તેમ આત્મજ્ઞાન વિના થાય મોહમા લીન'

જેમ આકાશને ધૂળ-મેઘાદિક લાગતા નથી તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનને પાપ-પુણ્ય અને પાપ-પુણ્યનુ ફ્લ લાગતુ નથી

જેમ-લોકાલોક જગતસસારને સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન છે તે સહજ સ્વભાવથી જ જાણે છે તેના વિધિ-નિષેધ શી રીતે થાય?

જેમ-કોઈ ગભીર રાજા મ્લેચ્છાદિકના દેશને

છતીને તે એકેન્દ્રિયાદિકના દેશમા જ રહે છે તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાની ક્રોધમાનમાયાલોભ તથા વિષય-ભોગાદિકને છતીને તે જ વિષયભોગાદિકમા રહે છે, પણ તન્મય-તત્સ્વરૂપ થઈને નથી રહેતો

જેમ-ઘટની અદર, બહાર અને મધ્યમા આકાશ છે તે ઘટને કેવી રીતે ત્યાગે તથા ગ્રહણ પણ કેવી રીતે કરે? તે જ પ્રમાણે આ જગત-સંસારની અદર બહાર અને મધ્યમા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન છે તે શુ ત્યાગે અને શુ ગ્રહણ કરે?

જેમ સમુદ્રના ઉપર કલ્લોલ ઉપજે છે અને વિણસે છે તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય સમુદ્રમા તે સ્વપ્ન સમયનુ જગત ઉપજે છે તથા જાગ્રતસમયનુ જગત વિણશે છે વળી જાગ્રતસમયનુ જગત ઉત્પન્ન થાય છે અને સ્વપ્ન સમયનુ જગત વિણસે છે

જેમ કો જન્માધ, રત્નસુવર્ણાદિકના આભૂષણ પહેરે છે તે વૃથા છે તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યકભાવ-સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની પરમાવગાઢતા વિના વ્રત-શીલ-તપ-જપ-નિયમાદિક સપૂર્ણ વૃથા છે

જેમ કોઈ પુરુષ, વૃક્ષને પકડી પોતાના મુખથી કહે કે-'હુ બધ-મોક્ષથી ક્યારે ભિન્ન થઈશ?' એજ પ્રમાણે જે બધ-મોક્ષથી ભિન્ન થવાની ઇચ્છા કરે છે તે સ્વસ્વભાવ-સમ્યગ્જ્ઞાનરહિત મૂર્ખ-મિથ્યાદૃષ્ટિ છે ભાવાભાવ વિકાર છે તે પોતપોતાના સ્વભાવથી જ છે

આત્મા છે તથા અનંત રસમય પુદ્ગલ છે એ બંનેનો પૃથક્ સુગમ્યત્વ તથા ઘટ-આકાશવત્ સંયોગ થતા વિભાગની ભરપુરતા છે

સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ થયા પછી પણ થોડાકાળ સુધી પૂર્વકર્મપ્રયોગથી સમ્યગ્દૃષ્ટિ સંસારમાં ભ્રમણ કરે છે, કેવી રીતે ? જેમ કુંભકારનું ચક્ર, દંડ-કુંભાર આદિના પ્રસંગથી પરિભ્રમણ કરે છે પરન્તુ દંડ કુંભાર આદિનો પ્રસંગ ભિન્ન થયા પછી પણ થોડાકાળ સુધી (તે ચક્ર) પરિભ્રમણ કરે છે તેમ

જેમ પર જે તનમનધનવચનાદિક અને તેના શુભાશુભ વ્યવહાર-ક્રિયા-કર્મફળને જાણે છે તે જ પ્રમાણે એથી પલટાઇને પોતાને આ પ્રમાણે જાણે કે આ તનમનધનવચનાદિકને તથા એ તનમનધનવચનાદિકના જેટલા કોઇ શુભાશુભ-વ્યવહારક્રિયા-કર્મફળ છે તેને મારા દ્વારા હું જાણું છું પણ એ મારા સ્વસ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનને જાણતા નથી એ પ્રમાણે પોતાને જાણે (છે,) તે સમયમાં કહ્યું છે કે-યથા-"આપ સમજકર પર નહિ જાણે, દૂજાકુ કયા સમજાવે, ભ્રમણ કરે સંસાર જગતમેં, હૃદય હાથમેં નહિ આવે,તથા.—

હે ભાઇ ? જ્યાંસુધી અજ્ઞાન છે ત્યાંસુધી કુટુંબ-કબીલો છે પણ જ્ઞાન થયા પછી તો આત્મા પોતે જ પોતામાં સમાય છે

જેવો જેવો ઘરકુટુંબ-બેટાબેટીથી પ્રીતપ્રેમ છે

તેવો જ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્માથી તન્મય અચલ પ્રીતપ્રેમ થાય તો સહજમા વગર યત્ને-વગરપરિશ્રમે જ સસાર શુભાશુભથી પ્રેમ-રાગ છુટી જાય

જેમ સૂર્યને સહજપણે જ અધકારનો ત્યાગ છે તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનસૂર્યને સહજપણે-સ્વભાવથી જ આ ભ્રમજાળરૂપ સસારનો ત્યાગ છે.

જેમ કોઈ પુરૂષ સ્રીને ભોગવે છે પરતુ પોતે સ્રીથી તથા તેના ભાવ-ક્રિયા-કર્મફલથી તન્મય-તત્ સ્વરૂપ થઇને સ્રીને ભોગવતો નથી તે જ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય પરબ્રહ્મપરમાત્મા-પુરાણપુરૂષોત્તમ પુરૂષ છે તે સર્વ સસાર ભ્રમજાલ-માયાસ્રીને ભોગવે છે પરતુ સસાર-ભ્રમજાલ-માયાથી 'જેમ અધકારથી સૂર્ય ભિન્ન છે, તે જ પ્રમાણે સસાર ભ્રમજાલ માયાથી ભિન્ન થઇને ભોગવે છે, અર્થાત્ સસાર ભ્રમજાલ-માયાસ્રીથી તથા તેના ભાવ-ક્રિયા-કર્મ-ફલથી તન્મય તત્સ્વરૂપ થઇને નથી ભોગવતો

જેમ સ્રી પણ પુરૂષને ભોગ આપે છે તે કાઇ પુરૂષથી તન્મય બનીને નથી આપતી તે જ પ્રમાણે સસાર-ભ્રમજાલ-માયાસ્રી છે તે સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનમય પુરાણપુરૂષોત્તમને ભોગ આપે છે તે પુરૂષથી અલગ થઇને આપે છે પણ તન્મય બનીને ભોગ નથી આપતી

જેમ કાજલથી કાળુકજ્જલ તન્મયિ છે તે જ

પ્રમાણે તનમનધનવચનાદિકથી તથા તનમનધનવચનાદિના જેટલા કોઈ શુભાશુભ વ્યવહારક્રિયા-કર્મફલ છે તેનાથી અજ્ઞાન તન્મય છે

જેમ સ્વચ્છ દર્પણમાં કાળાવસ્ત્રની પ્રતિછાયા મળી તન્મયવત્ જેવી દેખાય છે તે પણ દર્પણની નથી પણ કાળાવસ્ત્રની છે, અને કાળાવસ્ત્રથી તન્મય છે તે જ પ્રમાણે સ્વચ્છ સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવદર્પણમાં આ દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મ-નોકર્મમય સંસારની પ્રતિછાયા કર્મફલકમય તન્મયી જેવી દેખાય છે તે સ્વચ્છ સમ્યગ્જ્ઞાનમય દર્પણની નથી પણ દ્રવ્યકર્મ ભાવકર્મ-નોકર્મમય સંસાર છે તેની છે અને તે તેનાથી તન્મયી છે

જેમ સ્વચ્છદર્પણમાં અગ્નિની પ્રતિછાયા તન્મયવત્ સરખી દેખાય છે તોપણ તેનાથી તે દર્પણ ઉષ્ણ (ગરમ) થતું નથી તથા એજ સ્વચ્છદર્પણમાં જલની પ્રતિછાયા તન્મયવત્ જેવી દેખાય છે તોપણ તે દર્પણ શીતલ થતું નથી એજ પ્રમાણે સ્વચ્છ સમ્યગ્જ્ઞાનમયદર્પણમાં રાગમય કામકુશીલાદિકની છાયા-ભાવભાસ થવા છતાં પણ તે (સ્વચ્છસમ્યગ્જ્ઞાનમયદર્પણ) રાગમય થતું નથી તથા શિવવ્રતાદિક વૈરાગ્ય સમતાની છાયા-ભાવભાસ થવા છતાં પણ તે વૈરાગ્યમય થતું નથી, એ પ્રમાણે સ્વચ્છ-સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવથી એ રાગ-દ્વેષ તન્મયરૂપ નથી

જેમ જળમા ચંદ્રનુ પ્રતિબિંબ છે તે હાથથી પકડવામા આવતુ નથી તેજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય સિદ્ધપરમેષ્ઠિ દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મ-નોકર્માદિકના બંધમા આવતા નથી

જેમ ગૌમટ્ટ નામના પર્વત ઉપર બાહુબલિજી રાજ્યસંપદા, ધનધાન્ય, સુવર્ણ-રતન વસ્ત્રાદિ સુદ્ધાત સર્વ બાહ્ય પરિગ્રહ છોડી નગ્નદિગંબર થઈને ઉભાઉભા ધ્યાનમા એવા લીન થયા કે-પોતાના શરીર ઉપર વજ્રપાતાદિક પડે તોપણ ચલાયમાન થાય નહિ, વળી આખા અંગ ઉપર સર્પ અને વૃક્ષ-લતાઓ લપટી ગઈ અને મૌન-અચલ આદિ અવસ્થા સુધી પહોચ્યી એક વર્ષ સુધી ઉભા રહ્યા તોપણ તેઓ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની પરમાવગાઢતાથી તન્મયરૂપ ન થયા, કારણ તેમના અંતઃકરણમા સૂક્ષ્મ અનિર્વચનીય એવી વાસના રહી હતી કે 'હુ ભરતની ભૂમિ ઉપર ઉભો છુ' પણ જ્યારે પૂર્વોક્ત દશા-(અવસ્થા) થી સર્વથા પ્રકારે ભિન્ન થયા ત્યારે જ તેઓ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની પરમાવગાઢતાથી સૂર્ય-પ્રકાશવત તન્મયરૂપ મળી ગયા.

ગુરૂ, ભ્રમજાલરૂપ સંસારથી સહજમા જ ભિન્ન કરી દે છે જેમ જલકુંડમા જળના ઉપર તેલબિંદુ તરે છે તે જ પ્રમાણે લોકાલોક, જગતસાગર ઉપર ના પંચભૂત-પુદ્ગલપિંડ ના રાગદ્વેષભાવના ઉપર

તથા કામ-ક્રોધ-કુશીલાદિ જેટલા શુભાશુભ વ્યવહારક્રિયા-કર્મ છે અને તેના જેટલા ફલ છે તે સર્વ ઉપર સ્વસ્વરૂપ-સ્વાનુભવગમ્ય-સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવસ્વરૂપ પરબ્રહ્મપરમાત્મા સિદ્ધપરમેષ્ઠિ તરે છે તે આ ભ્રમજાળરૂપ સંસારમાં શી રીતે ડૂબશે વા શી રીતે ગુપ્ત થશે?

'જેમ જ્યાં ઘટ કહીએ ઘીવકો, ઘટકો રૂપ ન ઘીવ'
તેમ ત્યાં વર્ણાદિક નામસે, જડતા લહે ન જીવ
જેમ ખારો કહીએ કનક કો, કનક મ્યાન સંજોગ,
(તેમ) ન્યારો નિરખત દેખીએ, લોહ કહે સબ લોક

જેમ કોઈ અગ્નિથી સળગતા ઘરમાંથી નીકળીને બહાર સડક વા માર્ગ-ચોગાનમાં ઉભો રહી પોકાર કરે છે કે-પેલી વસ્તુ સળગે છે-અમુક વસ્તુ બળે છે' ત્યારે તેને કોઈ કહે છે કે-'તું તો નથી સળગ્યો-નથી બળ્યો? વા તું તો નથી સળગતો-નથી બળતો?' ત્યારે તે કહે છે કે-'હું તો નથી સળગતો-નથી બળતો વા હું તો નથી સળગ્યો નથી બળ્યો' પણ આ ઘર સળગે છે-બળે છે વા ઘરની અંદરની અમુક અમુક વસ્તુ સળગે છે-બળે છે, એજ પ્રમાણે કોઈ મુમુક્ષુ ગુરૂઉપદેશથી આ ભ્રમજાળરૂપ સંસારથી અળગ થઈને આ પ્રમાણે પોકારે છે કે-'ફલાણો મર્યો વા ફલાણો મરે છે પણ હું તો નથી મર્યો કે ન મરું' ઇત્યાદિ કોઈ મુમુક્ષુ તો ઉપર પ્રમાણે બોલે છે

વળી જેમ બળતા-સળગતા ઘરમાથી કોઇ નીકળીને બહાર સડક-ચોગાનમા પોતાના મનોમનથી આવો વિચાર કરે છે કે-ઘર સળગી ગયુ-બળી ગયુ, તથા ઘરની અદરની શુભાશુભ અમુક અમુક વસ્તુ હતી તે પણ સળગી ગઈ-બળી ગઈ, હવે હુ કોને શુ કહુ ? અગર કહુ તોપણ હવે તે વસ્તુનો વા અમુક શુભાશુભનો લાભ થવાનો નથી માટે બોલવુ વૃથા છે, એજ પ્રમાણે કોઈ મુમુક્ષુ ગુરૂઉપદેશથી બ્રમજાળ સસારથી અળગ થયા પછી વિચારદ્વારા દેખે છે કે-પુદ્ગલ-ધર્મ-અધર્મ-આકાશ-કાળ એ પાચમાં તો જ્ઞાનગુણ સ્વભાવથી જ નથી અને મારો સ્વરૂપસ્વભાવ છે તે તો હવે ગુરૂકૃપાદ્વારા જ્ઞાનની સાથે તન્મય રૂપ છે માટે બોલવુ વૃથા છે એમ કોઇ મુમુક્ષુ બોલતા નથી

જેમ જ્વર (તાવ) ના જોરથી ભોજનની રૂચિ જતી રહે છે તે જ પ્રમાણે મોહકર્મની સાથે પોતાના સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનને એક તન્મયી સમજે છે-માને છે-કહે છે એવા મિથ્યાદ્રષ્ટિને સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ સૂચક ઉપદેશ પ્રિય લાગતો નથી

જેમ સૂર્યના પ્રકાશમા અનેક પ્રકારની શુભાશુભ વસ્તુ, તથા કાળા, પીળા, ધોળા, લીલા, રત્ન-દીપક ચમક-કર્મ પાપ-અપરાધ-હેતુ-દેવુ-દાન-પૂજા અને ભોગ-જોગાદિને દેખે છે પણ સૂર્યપ્રકાશને ત ...

દેખતો નથી તો તે સુર્ય છે તે જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવસૂર્યના પ્રકાશમાં આ લોકાલોક, જગત-સંસાર, કર્મ-કુટીલ અને ક્રોધ-માન-માયા-લોભાદિક દેખાય છે તેને તો મિથ્યાદ્રષ્ટિ દેખે છે પણ એથી ઉલટો પલટાઇને સ્વસ્વરૂપ-સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવસૂર્ય પરમાત્મા છે તેને નથી દેખતો તો તે જ મિથ્યા દ્રષ્ટિ છે

સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાન છે તેનાથી કોઈ વસ્તુ તન્મય રૂપ નથી, એ વસ્તુનો સ્વભાવ સમ્યગ્જ્ઞાનને ત્યાગ છે

મરી જાય, સળગી જાય, ગળી જાય, કે બળી જાય ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારના શુભાશુભ કષ્ટ કરતા છતા પણ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમય પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સિદ્ધપરમેષ્ટિના પ્રત્યક્ષઅનુભવની પરમાવગાઢતા અને અચલતાનો અખંડ લાભ નહિ થાય, પણ સદ્‌ગુરૂમહારાજ સહજમા-વિનાપરિશ્રમે-શુભાશુભ કષ્ટ નહિ કરતા છતા પણ સદાકાલ જ્ઞાનમય જાગતિજ્યોતનો તન્મયી યોગ કરાવી દે છે, ધન્ય છે શ્રીગુરૂને

વેદ અર્થાત્ કેવલીની દિવ્યધ્વનિ અને શાસ્ત્ર અર્થાત્ મહામુનિના વચન તેનાથી પણ એ સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનમય સદાકાલ જાગતીજ્યોત પરબ્રહ્મનો પ્રત્યક્ષઅનુભવ જાણવામા આવતો નથી તથા તે સમ્યગ્જ્ઞાનમય સદાકાલ જાગતીજ્યોત પરમાત્મા છે

તેનો પ્રત્યક્ષઅનુભવ પાચ ઇંદ્રિય અને છઠ્ઠા મનથી પણ જાણવામા આવતો નથી પણ શ્રીસદ્‌ગુરૂ, સહજ સ્વભાવથી જ-વિના પરિશ્રમે જ એ સદાકાલ જાગતી જ્યોત જ્ઞાનમય પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સિદ્ધ પરમેષ્ટિની તન્મયતા કરાવી દે છે-શ્રીગુરૂને ૨ ૫ ૭

મનમા ઘણુ આશ્ચર્ય થાય છે, કારણ કે પાચ ઇંદ્રિય અને છઠ્ઠા મનથી, કેવલીની દિવ્યધ્વનિથી તથા વેદ પુરાણ શાસ્ત્ર સૂત્ર ભણવા-વાચવાથી તો એ સમ્યગ્જ્ઞાનમય સદાકાલ જાગતીજ્યોત જણાવામા નહિ આવે તો પછી શ્રીગુરૂ, કેવીરીતે દર્શાવતા હશે ! કેવી રીતે જણાવી દેતા હશે ! શુ કહેતા હશે અને શિષ્ય પણ કેવી રીતે સમજતો હશે ! અહો-અહો-અહો શ્રીગુરૂને વન્ય છે, હાય ! ખેદ છે કે શ્રીગુરૂ ન હોત તો હું આ ભ્રમજાલરૂપ સંસારથી ભિન્ન કેવી રીતે થાત !

જેમ એકડાના અંક વિના બિંદુ પ્રમાણભૂત નથી તેમ એક શ્રીગુરૂ વિના ત્યાગીપણુ-પંડિતપણુ-જોગી સન્યાસીપણુ અને વ્રત શીલ-દાન-પૂજાદિ શુભાશુભ પ્રમાણભૂત નથી

જેમ કિસાન (ખેડુત) બીજ વાવીને અન્ન તમા સુખ ભોગવે છે તેમ સ્વસ્વરૂપ સમ્ય જ્ઞાનમય ...પોતાના પોતામાં પોતાનથ

વર્મને પોતાના પોતામાં પોતામય સમજીને પૂર્વ પુણ્યપ્રયોગથી વિષય-ભોગાદિ સુખ ભોગવે છે

જેમ સફેતકાષ્ટ, અગ્નિની સંગતિથી કાળા કોલસારૂપ થઈ જાય છે અને પાછો તે કોલસો કારણ પામી અગ્નિની સંગતિ કરે તો પલટાને જલી-બળીને સફેત રાખ થઇ જાય છે તે જ પ્રમાણે કોઈ જીવ, વિષય-ભોગાદિકની સંગતિ પામીને અશુદ્ધ થઈ જાય છે, પણ પાછો પલટાઈને ગુરૂઆજ્ઞાનુસાર વિષય-ભોગાદિકને પોતાના સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનથી ભિન્ન સમજીને-વિષયભોગાદિકથી અતન્મયી બનીને પછી વિષયભોગાદિકની સંગતિ કરે તો તે જીવ પરમ પવિત્ર શુદ્ધ થઇ જાય છે વસ્તુસ્વભાવમાં એ શુદ્ધ-અશુદ્ધ છે તે સ્યાત્ એટલે કથંચિત્ પ્રકારથી છે

સ્વસ્વરૂપસ્વાનુભવગમ્યસમ્યગ્જ્ઞાનમયસ્વભાવ વસ્તુથી તુ-હું-તે અને આ એ ચાર (વિકલ્પ) શબ્દ તન્મયરૂપ નથી

જેમ કોઈ સૂર્યના પ્રકાશમાંથી એક અણુરેણુ કાઢીને અંધકારમાં નાખી દે તો તેથી કાંઇ સૂર્ય-પ્રકાશ કમતી થતો નથી તથા કોઇ અંધકારમાંથી એક અણુરેણુ કાઢીને સૂર્યના પ્રકાશમાં નાખી દે તો તેથી કાંઇ સૂર્યપ્રકાશ વૃદ્ધિ થતો નથી, એ જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપસ્વાનુભવસમ્યગ્જ્ઞાનસૂર્યોદયમાંથી આ તસસાર નીકળી કરીને કોઇ વેળા ક્યાંય જતો

રહે તો (તેથી) તે સમ્યગ્જ્ઞાનસૂર્યોદય શૂન્ય કે કમતી થતો નથી તથા કોઈ વેળા કષાયથી એ અનતસમાર છે તેવો ને તેવો સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનસૂર્યોદયમા આવી પડે તો તેથી કાઇ તે સમ્યગ્જ્ઞાનસૂર્યોદયની વૃદ્ધિ થતી નથી

જેમ એક દીપકના બુઝાઇ જવાથી બધાય અનત દીપકો પૂર્ણ બુઝતા નથી તેવી જ રીતે એક જીવના મરી જવાથી બધા પૂર્ણ અનત જીવથી તન્મયી જિનેદ્ર મરતા નથી

સર્વ ભાવ, પદાર્થ વા દ્રવ્ય, ક્ષેત્ર, કાલ, ભવ, ભાવ, ભોગ, જોગ, અને પાપ-પુણ્યાદિક સસાર છે તેનાથી સ્વસ્વરૂપસ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયિ સ્વભાવવસ્તુ તન્મયરૂપ નથી તેથી સ્વસ્વરૂપજ્ઞાન છે તે સર્વ સસાર પાપ-પુણ્યભાવ (અને) પદાર્થાદિક જેટલા શુભાશુભ વ્યવહાર છે તેનુ નિશ્ચયસ્વભાવથી જ ત્યાગી છે, અર્થાત્ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન છે તેને પરવસ્તુનો સહજસ્વભાવથી જ ત્યાગ છે જેમકે —યથાનામ કોઽપિ પુરુષ પરદ્રવ્યમિદમિતિજ્ઞાત્વા ત્યજતિ તથા સર્વાન્ પરભાવાન્જ્ઞાત્વા વિમુચતિજ્ઞાની '

જેમ નાટકની રગભૂમિમા કોઇ સ્વાગ ધારણ કરીને નાચે છે તેને કોઇ જાણભેદુ જાણી લે છે કે 'હુ તો અમુક છે' ત્યારે તે સ્વાગ ધરનારો પુરુષ નાટકની રગભૂમિમાથી નીકળીને યથાવત એટલે જેવો હતો તેવો બનીને રહે છે, તે જ પ્રમાણે આ

અભેદમા અનેક ભેદ અભેદથી તન્મયિ છે, જેમ-વૃક્ષ અભેદ છે તેનાથી તન્મયી અનેક ભેદ-મૂળ, શાખા, લઘુશાખા, ફૂલ, પત્ર છે, વળી એ ફૂલમા અનેક ફૂલ છે, એ અનેક ફૂલમા અનેક વૃક્ષ છે, એ એક એક વૃક્ષમા અનેક નાની-મોટી શાખા આદિ અનત ભેદ છે, તે જ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયજીને દમૂળમા અનત જીવ રાશી ભેદ છે તે જિનેદ્રથી તન્મયિ અભેદ છે

જેમ ગગા-જમનાદિક નદી સમુદ્રની સાથે મળી છે તેજ પ્રમાણે ગુરૂઉપદેશ પામીને સમ્યગ્દૃષ્ટિ જીવ જિનેદ્ર સાથે તન્મય થાય છે

જેમ એક સુવર્ણથી અનેક નામરૂપ જે કડુ, વીંટી, કઠી, દોરો, મહોર, કચન કનક હેમ આદિ છે તે તન્મયવત છે તેજ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવવસ્તુમા આ જિનેદ્ર, શિવ, શકર, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ નારાયણ, હરિહર, મહેશ્વર, પરમેશ્વર, ઈશ્વર, જગન્નાથ, અને મહાદેવ આદિ અનત નામ તન્મયનત્ છે

જેમ કોઇ પુરૂષ, સ્રીના કપડા-આભૂષણાદિક ધારણ કરીને અર્થાત્ સુદર દેખાવના જેવો બનીને નાટકની રગભૂમિ ઉપર નાચવા લાગ્યો તે સમયે નાટક જોવાવાળો પુરૂષમડળી કહે છે કે-'અહો-હો-શુ સુદર સ્રી છે?' એવા સભામડળના વચન

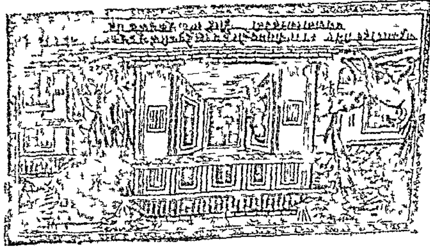
સાભળીને તે સ્રીસ્વાગીપુરૂષ પોતે પોતાના દીલમા જાણે છે-માને છ કે- હુ મૂળથી જ સ્રી નથી પરંતુ આ સભામડલના પુરૂષો મારા સ્વસ્વભાવ ગુણુ-લક્ષણને તો જાણતા નથી, માત્ર વગર સમજે જ તેઓ મને સ્રી કહે છ-માને છે-જાણે છે પણ એ વૃથા છે' એ જ પ્રમાણે સ્વસ્વભાવ સમ્યગ્જ્ઞાનમય સમ્યગ્દૃષ્ટિ પોતે પોતાના અ ત કરણમા આમ નિશ્ચયથી સમજે છે-માને છે કે-આ બાહ્યદૃષ્ટિવાન (લોક) મને સ્રી-પુરૂષ-નપુસકાદિક માને છે-જાણે છે-કહે છે પણ તે વૃથા છે, કારણ મારો સ્વભાવ તો સમ્યગ્જ્ઞાન છ ત તો ન સ્રી છે-ન પુરૂષ છે કે ન નપુસકાદિ છે, અર્થાત્ કઇ પણ કિંચિત્માત્ર સ્વાગ મારા સ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનની સાથે તન્મયરૂપ નથી

જેમ એક પુરૂષ તો નિર્મલ જ..ના ભરેલા તલાવ કિનારે બેસીને ઇચ્છા પ્રમાણે ..નિર્મલ જલ પીને સુખી છે તથા બીજો કો.. ..ૃષ તે તલા વથી લાખયોજન દૂર જુદો એ.. ..સમુદ્ર કે જે નિર્મલજલથી ભરેલો છે તેના .. બેસીને ઇચ્છાનુસાર નિર્મલજલ પીને સુખી છે .. પ્રમાણે સસારમા પૂર્વકર્મપ્રયોગથી .. પ્રમાણ કાલસુધી રહેવાવાળા સમ્ય.. ..સુ સાન્ધી ભિન્ન મોબ છ તેમા રહેવાવા.. ..સમ્યગ્જ્ઞાનમ.. સિદ્ધપરમેષ્ઠિનુ .. ..નનુ સુખ..સમાન

ઉત્તર—જેમ રાત્રીના વખતમાં એક કુતરૂં ચોરને પ્રત્યક્ષ દેખીને ભૂ-ભૂ બોલે છે ત્યારે તેનો શબ્દ સાંભળીને શહેરના ઘણા કુતરા પણ તે જ પ્રમાણે ભૂ-ભૂ બોલે છે, એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવી જ્ઞાનીના સ્વમુખથી શબ્દ સાંભળીને સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવરહિત મિથ્યાદ્રષ્ટિ પણ એજ પ્રમાણે બોલે છે કે-'અમે જ પરમાત્મા છીએ' પણ એ મિથ્યાદ્રષ્ટિને આવો નિશ્ચય નથી કે-શબ્દને તથા સમ્યગ્જ્ઞાનીને પરસ્પર સૂર્ય-અંધકાર જેવો અંતરભેદ છે

વળી જેમ 'જેવું ખાય અન્ન તેવું થાય મન' એ પ્રમાણે કોઈ મુમુક્ષુને ગુરૂપદેશદ્વારા સ્વ-સ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવરૂપ પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિની અને તેની અચલ અવગાઢતા થઈ તેનું મન એવું થઇ જાય છે કે ઉપરથી તો વ્યવહાર કરે પણ અંદરમાં બધું સ્વપ્નસમાન ભાસે છે તથા તેનું મન એવું થઇ જાય છે કે-મારે મન તો છે પરંતુ હું મન નથી, વળી મનના જેટલા શુભાશુભ વ્યવહાર છે તે પણ હું નથી અને એ શુભાશુભવ્યવહારના સુખદુખરૂપ ફલ છે તે પણ હું નથી, 'હું' છે એ એક શબ્દ છે, હું શબ્દને તથા મનાદિકને જાણું છું એજ 'સોઽહં' આ સ્થળ પર્યંત મન થઇ જાય છે (મન સાથેનો સંબંધ હોય છે)

જેમ મેલા મલમૂત્રમાં રત્ન પડયું છે તે લેવા

રોય છે પણ કોઈ મલમૂત્રની મલીનદુર્ગંધથી દ્વેષ ગ્લાનીભાવ ધારણ કરીને રત્નને ગ્રહણ કરતો નથી તો તે મૂર્ખ છે એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનરત્ન તન મનધનવચનાદિમા પડ્યુ છે તેને કોઈ તનમનધનવચ નાદિના શુભાશુભ વિકાર ભાળીને તેનાથી ગ્લાની-ભાવ ધારણ કરીને સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનરત્નને તન્મયરૂપ ધારણ કરતો નથી તો તે મૂર્ખ મિથ્યાદષ્ટિ છે

જેમ કોઈએ પુછ્યુ કે–'સૂર્ય કયા રહે છે ?' તેનો ઉત્તર આ છે કે–' સૂર્ય સૂર્યની અંદર તન્મય-રૂપ રહે છે ' એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમયસૂર્ય છે તે નિશ્ચયનયથી સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનસૂર્યમા જ રહે છે

જેમ પુષ્પમા સુગંધ છે, તલમા તેલ છે તથા દુગ્ધમા ઘૃત છે એજ પ્રમાણે આ લોકાલોકમા, તથા તનમનધનવચનમા અને તનમનધનવચનના જેટલા શુભાશુભ વ્યવહાર ક્રિયા-કર્મ છે તેમા અતન્મયપણે સહજસ્વભાવથી જ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન છે

હે મુમુક્ષુમંડલ ? સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનથી તન્મયરૂપ થઈને જુઓ તો કોણ વિધિ ! અને કોણ નિષેધ ?

જેમ દર્પણમા કાળો, પીળો, લાલ અને લીલો આદિ અનેક રંગબેરંગી વિકાર દેખાય છે તે દર્પણથી તન્મયી નથી, એ જ પ્રમાણે સ્વચ્છ સ્વ-

રાગ દ્વેષ ક્રોધ માન માયા

અને કામ ક્રોધાદિકના વિકાર તન્મય જેવા દેખાય છે તે સ્વચ્છ સમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્માના નથી

જેમ કોઈ નૌકા રંગબેરંગીલી છે તે પણ (ઉતારુને) પાર ઉતારી દે છે તથા રંગરંગીલી નૌકા ન હોય તે પણ પાર ઉતારી દે છે, તેજ પ્રમાણે કોઈ ન્યાય વ્યાકરણ કોષ અલંકાર કાવ્ય અને છંદાદિ યુક્ત સ્વાનુભવજ્ઞાનમય ગુરુ છે તે પણ સંસારસાગરથી પાર ઉતારી દે છે તથા કોઈ ગુરુ છે તે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવી તો છે પરંતુ ન્યાય, વ્યાકરણ, કોષ, અલંકાર, કાવ્ય, છંદાદિક રહિત છે છતાં તે પણ સંસારસાગરથી પાર ઉતારી દે છે

જેમ ગોરસ પોતાના દૂધ, દહી ઘી, માખણ વગેરે પર્યાયોથી ભિન્ન નથી અને તે દૂધ, દહી, ઘી, માખણ વગેરે છે તે ગોરસથી ભિન્ન નથી તેજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમયપરમાત્માથી સુખ, સ્વસત્તાચેતન, જીવ-જ્ઞાનાદિક ભિન્ન નથી તથા સુખ, સ્વસત્તાચેતન-જીવ-જ્ઞાનાદિક છે તે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમયપરમાત્માથી ભિન્ન નથી

જેમ ધૂળ ધોવાવાળી નારીઓ જો સોનાની કણિકાને જાણતી નથી તો તે ધૂળ ધોવાનું ઇચ્છામાં આવે તેવું કષ્ટ કરે તોપણ તેને કદી પણ સુવર્ણ-લાભ થતો નથી તેજ પ્રમાણે મુનિ, સાધુ, સંન્યાસી,

ભોગી, જોગી, કે ગ્રહસ્થ આદિ કોઇ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન મયપરમાત્માને તો જાણતા નથી અને વ્રત, જપ, તપ, ધ્યાન, દાન, પૂજાદિક ઘણા પ્રકારના કષ્ટ કરે છે તો ભલે કરો પરંતુ તેને કદી પણ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય-પરમાત્માનો લાભ થતો નથી

જે યતિ, વ્રતી, યોગી, જંગમમુની, પરમહંસ, ભોગી અને ગ્રહસ્થ આદિ વેષમા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ અચળ થયો તે યતિ, વ્રતી, યોગી, જંગમમુની, પરમહંસ, ભોગી અને ગ્રહસ્થને ધન્ય છે, ધન્ય છે, ધન્ય છે, હજારવાર ધન્ય છે

જેમ અગ્નિ દ્રવ્ય છે અને તેમા ઉષ્ણતાનો ગુણ છે, હવે જો તે અગ્નિ, ઉષ્ણગુણથી ભિન્ન થાય તો તે ઈંધનને સળગાવી શકે નહિ તથા જો કદી અગ્નિથી ઉષ્ણગુણ ભિન્ન થાય તો તે શી રીતે સળગાવે ?, વળી અગ્નિ જો ભિન્ન થયો તો પછી ઉષ્ણગુણ કોના આશ્રય રહે ? નિરાશ્રય થયેલો તે (ઉષ્ણગુણ) સળગાવવાની ક્રિયાથી રહિત થાય, (કારણ) ગુણ–ગુણી એકબીજાથી જુદા થતા તે કાર્ય–કારણપણાને અસમર્થ છે પણ જો બંનેની એકતા તન્મયતા થાય તોજ તે સળગાવવાની ક્રિયામા સમર્થ થાય, એજ પ્રમાણે સદ્‌ગુરૂ ઉપદેશથી કેવળ જ્ઞાનગુણીની, અને તેના દેખવાજાણવારૂપ ગુણની એમ બંનેની એકતા–તન્મયતા થાય ત્યારે તે સહજસ્વભાવથી જ અષ્ટકર્મકાષ્ટને સળગાવવાની ક્રિયામા સમર્થ થાય

જેમ ઓની, આભૂષણાદિક કર્મને કરે છે પરંતુ આભૂષણાદિ કર્મથી તન્મય-તત્સ્વરૂપ થઈને કરતે નથી તેમજ તે આભૂષણાદિક કર્મના ફલને તત્સ્વરૂપતન્મય થઈને ભોગવતો નથી, એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનુભવીજ્ઞાની, સર્વ સંસારના શુભાશુભકર્મને કરે છે પરંતુ તન્મય-તત્સ્વરૂપ થઈને કરતા નથી તેમ જ સંસારના શુભાશુભકર્મને ફેવળી તત્સ્વરૂપતન્મય થઈને ભોગવતો નથી

અધુનાચેત્ (હવે સમજો)

વસ્તુનો સ્વભાવ વચનથી તન્મય નથી, અર્થાત્ વચનગમ્ય નથી લોકાલોકને તથા લોકાલોકમા પોતપોતાના ગુણ-પર્યાયસહિત અનાદિથી અચલ જેટલ દ્રવ્યો છે તેને જેવા છે તેવા એક જ સમયમા સહજ જ નિરાબાધપૂર્વક જાણે છે-દેખે છે તેજ સર્વજ્ઞદેવ છે એવા સર્વજ્ઞદેવથી તન્મયરૂપ થઈને તેના જ (પોતાના) સ્વસ્વાનુભવજ્ઞાનમા જે લીન છે તે સદ્દેહ, શકા ઉપજાવના નથી

જેમ ચંદનવૃક્ષને ઝેરી-વિષમય સર્પ લપટાયલો રહે છે તોપણ ચંદન પોતાના સુગંધ-શીતલપણારૂપ ગુણસ્વભાવને છોડી ઝેરી-વિષમય-વિષવત્ થતુ નથી એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્દ્રષ્ટિને પૂર્વકર્મપ્રયોગથી શુભા

લાગી રહ્યા છે (તોપણ) તેનાથી તે તન્મય

જેમ સૂર્યની અંદર સૂર્યથી અંધકાર તન્મયરૂપ
ાથી તેજ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપસ્વાનુભવગમ્યસમ્યગ્જ્ઞાન
ાય સૂર્યની અંદર અજ્ઞાન તન્મયરૂપ નથી

જેમ જે નગરમાં અજ્ઞાની રાજા છે, તેના ઉપર
ા કેવલ જ્ઞાની રાજા હોઈ શકે છે, પરંતુ જયાં કેવલ
જ્ઞાની જ રાજા છે તેના ઉપર કોઈ પણ અધિષ્ઠાતા
ાભવનો નથી, એજ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભ-
વગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમય ત્રૈલોકયનાથ પરમાત્માના ઉપર
તેનાથી અધિક કોઇ છે નહિ, થશે નહિ કે કોઈ
થયો નથી,

જયાં ભ્રમ થાય છે ત્યાં જ ભ્રમ નથી, જેમ સરલ
માર્ગમાં સંધ્યાકાલ સમયમાં રસ્સીને પડેલી જોઇને
કોઈ શંકાવાન થયો કે 'હાય સર્પ છે' ત્યારે કોઈ
ગુરૂએ કહ્યુ કે-હે વત્સ! ભય ન કર, આ તો રસ્સી
છે-સર્પ નથી

તનમનધનવચનથી તથા તનમનધનવચનાદિકના
જેટલા શુભાશુભ વ્યવહારક્રિયા-કર્મ છે તેનાથી જ
તત્સ્વરૂપ-તન્મયરૂપ થવાની જેને સ્વભાવથી જ ઇચ્છા
નથી તે મનુષ્ય જ્ઞાની છે

કર્તાથી થાય તેનું નામ કર્મ છે, દાન, પૂજા,
વ્રત, જપ, તપ, સામાયિક, સ્વાધ્યાય અને
શુભકર્મ ... પ, અપરાધ, ચોરી, ...

અન કુળીનાદિક અશુભકર્મ છે, અર્થ એ છે કે-એ શુભાશુભકર્મનો કર્તા છે તે શુભાશુભકર્મની સાથે પોતાને અગ્નિ-ઉષ્ણતાનત્ એક તન્મયરૂપ સમજીને માનીને કર્તા છે તે તો મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, તથા એ શુભાશુભકર્મથી પોતાને સર્વથા પ્રકારથી ભિન્ન સમજીને પછી શુભાશુભપૂર્વપ્રયોગથી કર્મ કરે છે તે સ્વસમ્યગ્દૃષ્ટિ છે

જેમ સૂર્યની અંદર પ્રકાશ તન્મયરૂપ છે તેમ જે વસ્તુમા દેખવા-જાણવાનો ગુણ તન્મયરૂપ છે તે જ વસ્તુ દર્શન છે, અનેરી વસ્તુને દર્શન માને છે-સમજે છે-કહે છે તે મૂર્ખ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે,

જયાસુધી ઘરમા અંધકાર છે ત્યા જ પ્રકાશ છે, કારણકે જો પ્રકાશ ન હોત તો અંધકારની ખબર કયાથી પડત-કેમ જાણત? જેના પ્રકાશમા સૂર્ય અને અંધકાર દેખાય છે તેજ સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમય પરબ્રહ્મ પરમાત્મા સિદ્ધપરમેષ્ટિ છે

જેમ-પૃથ્વી ઉપર જ્યા કુવો ખોદવામા આવે ત્યાજ પાણી નીકળે છે, તેજ પ્રમાણે તનમનવચનાદિકની અંદર તથા તનમનવચનાદિકના જેટલા શુભાશુભ વ્યવહારક્રિયા-કર્મ છે તેમા આકાશની માફક વ્યાપક સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમયબ્રહ્મને કોઈ શોધશે તો પ્રગટ પ્રસિદ્ધ થાય છે

જો આ શરીરપિંડથી સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્મા તન્મયરૂપ હોત તો કદાચિત્ કોઈ પ્રકારથી કોઈ પણ (જીવ) મરત નહિ, તથા જો આ લોકાલોક-જગતસંસાર દેખાય છે તેનાથી જો એ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્મા તન્મયરૂપ હોત તો તે હરકોઈને દેખાત, અહો ! અહો ! અહો ! આવા અપૂર્વવિચારની પૂર્ણતા શ્રીસદ્ગુરૂના ચરણનાશરણ વિના નહિ થાય

જેમ જ્યાસુધી પક્ષી બે પાંખોથી તન્મયી છે ત્યાસુધી તો તે પક્ષી અહીં-તહીં ભમે છે-ઉડે છે-બેસે છે, પરંતુ જે સમયે એ પક્ષીની બંને પાંખો ખંડન નિર્મૂળ થઇ જાય તે વેળા તે પક્ષી અહીં-તહીં ભ્રમણ રહિત થઇ જ્યાનું ત્યા જ સ્થિર અચલ રહે છે, એજ પ્રમાણે જ્યાસુધી જીવને નિશ્ચય-વ્યવહાર (રૂપ બે પક્ષની) તન્મયતા છે-અવગાઢતા છે ત્યાસુધી તે ચારગતિ અને ચોરાશીલાખયોનીમા પરિભ્રમણ કરે છે, પરંતુ જે સમય જીવને કાલલબ્ધિ પરિપાક થતા તથા શ્રીસદ્ગુરૂઉપદેશ દ્વારા નિશ્ચય વ્યવહારરૂપ બે પક્ષનું ખંડન-નિર્મૂળ થઇ જતા તેજ સમયે ચારગતિ ચોરાશીલાખયોનીમા પરિભ્રમણ-રહિત થઈ તે જ્યા નો ત્યા જ અચલ-સ્થિર રહે છે

જેમ અડદ અને મગની બે દાળ થઇ ગયા પછી તે મળતી નથી તથા તેને વાવે તો તે [illegible] નથી એજ [illegible] પ્રસાદથી

સર્વપ્રકારથી ભિન્નતા છે તથા જીવાજીવની તન્મયતા-એકતા નથી અને એ બન્નેની એકતાથી જે સંસાર ઉત્પન્ન થતો હતો તે હવે થવાનો નથી

જેમ આંબળાના સ્કંધ (ખભા) ઉપર પાગળો બેઠો છે હવે અહીં વિચાર કરો-જુઓ તો આંધળો તો ચાલે છે અને પાંગળો દેખે છે, એજ પ્રમાણે અરમણુષ્યવત્ આ સંસારચક્ર છે, તેના ઉપર સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્યસમ્યગ્જ્ઞાન છે તે પાંગળાની માફક સંસારચક્ર ઉપર બેઠું થકું માત્ર દેખે છે-જાણે છે દેખવું-જાણવું એ નિજધર્મ કેવળજ્ઞાનનો છે

પ્રશ્ન-સંસારને 'ચક્ર' સંજ્ઞા કેવી રીતે છે?

ઉત્તર-જાગ્રતીમાં આ સંસાર દેખાય છે તેજ પનટાકને સ્વપ્નમાં દેખાય છે તથા જે સંસાર સ્વપ્નમાં દેખાય છે તેજ પનટાકને જાગ્રતીમાં દેખાય છે, એ પ્રમાણે આ સંસારચક્ર ફરે છે

પ્રશ્ન-આ સંસારચક્ર કઇ ભૂમિકા ઉપર ફરે છે?

ઉત્તર-અનાકાશમાં અભ્રરેણુવત્ આ સંસારચક્ર પોતે પોતાના જ આધારે જલકલ્લોલવત્ ફરે છે

પ્રશ્ન-સુષુપ્તિ અને તુર્યા સમય સંસારચક્ર ક્યાં રહે છે? ક્યાં ફરે છે?

ઉત્તર-એક પુરૂષ સુલોચન છે અર્થાત્ તેને નેત્ર છે પરંતુ તેને તનમનવચનરચનાદિક મૂળથી જ નથી

તેની આગળ આ સસારચક્ર ભ્રમણસહિત નાચે છે, ત્યા સ્વલોચનપુરૂપ દેખે છે ખરો પણ કહેતો નથી

જેમ ઓછુ-વત્તુ ભોજન જમવાથી બિમારી-દુ ખ થાય છે તેજ પ્રમાણે કોઈ સસારના વિષય-ભોગ ઓછા વવતા ભોગવે છે કરે છે તેજ દુ ખીબિમાર થાય છે, અર્થાત્ જ્યા બરાબરના વ્યવહારનિશ્ચયાત્મક છે ત્યા વિરોવભાવ સભવતો નથી

શબ્દાતીતનો શબ્દ સૂચક છે

જે વસ્તુ નિરતર છે તેમા વિધિ-નિષેધનો અવકાશ કદી પણ તેનાથી તન્મયરૂપ સભવતો નથી

જેમ વૈદ્યપુરૂષ છે તે વિષને ઉપભોગવતો છતા મરણને પ્રાપ્ત થતા નથી, કારણ એ વૈદ્યની પાસે બીજી વિષનાશક દવા છે, તેજ પ્રમાણે જેનાં પાસે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન તન્મયરૂપ છે તે કર્મજનિત પૂર્વ-પ્રયોગથી વિષય-ઉપભોગ ભોગવતો છતા પણ મરતો નથી

જેમ સુવર્ણ, અગ્નિથી તપે ધતા છતા પણ પોતાના સુવર્ણપણાઆદિ ગુણસ્વભાવને છોડતુ નથી, એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનદૃષ્ટિ, પૂર્વકર્મપ્રયોગથી કર્મ વેદના-દુ ખરૂપ અગ્નિમા તપાયમાન થતા છતા પણ પોતાના સ્વસ્વભાવ સમ્ય જ્ઞાનાદિ ગુણને છોડતો ?

જેમ સળગતી તેલની કઢાઈમાં અપૂપાવત્ (પુરી પુડલાવત્) સૂર્યનું પ્રતિબિંબ બળાગે છે—બળે છે તોપ આકાશમાં સૂર્ય છે તે જલતો નથી—મરતો નથી એજ પ્રમાણે સંસારમાં સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગત સમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્મા મરે છે—જન્મે છે તોપ તે સ્વસ્વભાવમાં કદાચિત્ કોઈ પ્રકારથી પણ મરતો કે જન્મતો નથી

જેની ગુરૂઉપદેશથી સ્વભાવદૃષ્ટિ અચલ થઈ તે હજારોવાર ધન્યતાને યોગ્ય છે

જેમ મદિરાના અતિ તીવ્રભાવને જાણીને જે એ મદિરાને કમ પણ પીતો નથી તથા વધારે પણ પીતો નથી એ પ્રમાણે મદિરા પીતા છતા પણ તે મદોન્મત્ત થતો નથી તેવી જ રીતે સ્વસમ્યગ્દૃષ્ટિ, મોહમદિરાના અતિ તીવ્રભાવને જાણીને એ મોહ મદિરાને કમ પણ ગ્રહણ કરતો નથી તથા અધિક-વિશેષ પણ ગ્રહણ કરતો નથી, એ પ્રમાણે મોહ મદિરાને સ્વસમ્યગ્દૃષ્ટિ ગ્રહણ કરતો છતા પણ સ્વ સમ્યગ્જ્ઞાનસ્વભાવને છોડી મોહમદિરાની સાથે અગ્નિ-ઉષ્ણતાવત્ એક તન્મયરૂપ થતો નથી

જેમ વૃક્ષને લાગેલા ફળ એક વાર પરિપક્વ થઈ પડી જાય તો તે ફળ ફરીથી પવટાઈને તે વૃક્ષને ગતા નથી તેજ પ્રમાણે કોઈ જીવ, અવસર પામી

ગુરૂઉપદેશદ્વારા પોતાના પોતામા પોતામય સ્વસમ્ય જ્ઞાનાનુભવનો અચલ પરિપકવ પૂર્ણાનુભવ થઇને એક વાર સસાર-જગતથી ભિન્ન થયા પછી તે ફરી પલટાઇને સસાર-જગતથી તન્મયરૂપ થતો નથી

અન્ય પણ ત્રણ દૃષ્ટાત દ્વારા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ લેવો ૧ જેમ દહીંમાથી માખણ-ઘૃત ભિન્ન થયા પછી ફરી પલટાઇને તે દહીંમા મળતુ નથી, ૨ વૃક્ષની જડ ઉપડી ગયા પછી કેટલાક વખત સુ'ધી તેના ફલ-ફૂલ-પાદડા લીલા રહે છે પરતુ પાચદશ દિવસમા (તે) પોતાની મેળે જ સુકાઇ જાય છે, ૩ ચણીક-ચણા રોકાયા પછી-વાવે તો ઉગતા નથી પણ ખાનામા આવે તો સ્વાદિષ્ટ લાગે છે, તથા તલમાથી તેલ નીકળી ગયા પછી તે પલટાઇને (તલની સાથે) મળતુ નથી ઈત્યાદિ

જેમ સમુદ્ર છે તે ઘણા રત્ન આદિ અનેક વસ્તુઓથી ભર્યો હોય છે, તે એક જલથી ભરેલો છે તોપણ તેમા નિર્મલ નાની-મોટી અનેક લહેરો-કલ્લોલો ઉઠે છે તે બધી એક જલરૂપ જ છે એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય સમુદ્ર છે તે રત્નત્રય-સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન-સમ્યગ્ચારિત્ર એ ત્રણ રત્ન આદિ અનેક શુભ-અશુભ-શુદ્ધાદિક વસ્તુઓથી ભરેલો હોય છે, તે એક સમરસજલથી ભરેલો છે તોપણ નિર્મલ કુમતિજ્ઞાન, કુશ્રુતિજ્ઞાન, કુઅવધિસ

મતિજ્ઞાન શ્રુતિજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન મન પર્યયજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન આદિ નાની-મોટી તેમાં અનેક ભેદો કરનારો છે છે તે બધી એક સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન મય સ્વસમયમ જય-નીકે જ છે

જેમ સોદ અને કાકડીના પુદ્ગલના મદ્ય ના ભગમા વગ્ના કાનસુધી વસ્ત્ર ભીંજાયલુ રહે તોપણ તે વસ્ત્ર સર્વથા લાલ થતુ નથી એજ પ્રમાણે જીવ, મનાવરમા ચીરકાળથી છે (તોપણ) તે મર્યાદાગર્ગ કોઈ ડે પ્રકારથી પણ પોતાના જીવસ્વભાવને છોડીને અજીવની સાથે એક તન્મયરૂપ થતો નથી

જેમ નિશ્ચયથી સુવર્ણ છે તે કર્દમની (કાદવની) વચ્ચે પડયુ છે તોપણ તે કર્દમની સાથે તન્મય લીગ થતુ નથી-સુવર્ણને તમયરૂપ કાટ (કાટ) લાગતી નથી, એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્દષ્ટિ નિશ્ચયથી સસાર કર્દમની વચ્ચ પડયો છે તોપણ તેને રાગદ્વેષરૂપ કાટ તન્મય-લીગ થતો નથી

જેમ શખ, શ્વેત સ્વભાવે છે, તે શખ સચિત્ત, અચિત્ત અને મીશ્ર અનેકપ્રકારના દ્રવ્યોને ભક્ષણ કરે છે તોપણ તેના શ્વેતભાવને કૃષ્ણ કરવાને સમર્થ થઈ શકતુ નથી, એજ પ્રમાણે સ્વસમ્ય દૃષ્ટિનો સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય વિશુદ્ધસ્વભાવ છે તે સચિત્ત, અચિત્ત અને મિશ્ર અનેકપ્રકારના દ્રવ્યોનો ભોગ-ભોગવતો છતો પણ તેનો સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય

વિશુદ્ધસ્વભાવ છે તેને અજીવ અચેતન અજ્ઞાનમય ભાન કરવાને સમર્થ થઇ શકાતુ નથી

જેમ હજારો મણ કાચના કટકામા એક સાચુ રત્ન પડયુ છે તોપણ તે સાચુ રત્ન પોતાના રત્ન સ્વભાવ-ગુણ-લક્ષણાદિકને છાડી તે કાચના કટમ જેવુ થતુ નથી, એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્દૃષ્ટિ, અનત અજ્ઞાનમય સસારમા પડયો છે તોપણ તે પોતાના સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનસ્વભાવને છાડી અજ્ઞાનમયસસારથી તન્મયરૂપ-તત્સ્વરૂપ થતો નથી

જેમ દુધ અને જલ મળેલા હોય તેમા હસ છે તે જલ છાડીને દુધને ગ્રહણ કરે છે, એજ પ્રમાણે ક્ષીરનીરવત્ મળેલો આ સસાર અને સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન છે તેને સ્વસમ્યગ્દૃષ્ટિહસ અજ્ઞાનમયસસારને છાડી સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમયસ્વભાવને ગ્રહણ કરે છે

જેમ હાથીના માથામા માસ અને મોતી બન્ને મળેલા છે, તેમા કાગપક્ષી છે તે તો મોતીને છાડી માસ ગ્રહણ કરે છે તથા હસપક્ષી છે તે માસને છાડી મોતી ગ્રહણ કરે છે, એજ પ્રમાણે મિથ્યાદૃષ્ટિ તો સ્વસમ્યક્ જ્ઞાનગુણ છાડી અજ્ઞાનને ગ્રહણ કરે છે તથા સ્વસમ્યગ્દૃષ્ટિ અજ્ઞાન-અવગુણ છાડી સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન-ગુણને ગ્રહણ કરે છે

જેમ પરવસ્તુથી તન્મય થઈને પરવસ્તુને જે ગ્રહણ કરે છે તે નિશ્ચયથી તસ્કર-ચોર છે અને તે જ્યાં-ત્યાં શંકાસહિત ભમનો ફરે છે પણ જે પોતાના જ પોતામય ધનને ગ્રહણ કરે છે તે નિશ્ચયથી સાચો શાહુકાર છે અને તે જ્યાં-ત્યાં શંકારહિત બેફિકર ફરતા રહે છે તેમ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તે તો તસ્કર-ચોરની માફક શંકાસહિત ચારગતિ-ચોરાશી લાખયોનીરૂપ સંસારમાં ભમતો ફરે છે. એજ પ્રમાણે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે તે તો તસ્કર-ચોરની માફક શંકાસહિત ચારગતિ ચોરાશીલાખયાનીરૂપ સંસારમાં ભમતો ફરે છે તથા સ્વસમ્યગ્દૃષ્ટિ છે તે જેમ કુંભારના ચક્ર ઉપર અચલ બેઠેલી માખી પરિભ્રમણ કરે છે તેવી જ રીતે સત્ય શાહુકાર જેવો સ્વસમ્યગ્દૃષ્ટિ છે તે ચારગતિ-ચોરાશીલાખયોનીરૂપ સંસારમાં નિઃશંક-બેફિકર ભ્રમણ કરે છે

જેમ એક પુરુષ નદીના તટ ઉપર ઉભો રહી તીવ્ર વેગથી વહી રહેલા (તે નદીના) જનને એકાગ્રધ્યાનપૂર્વક જોતો હતો, તેનાથી તેને આવી ભ્રાંતિ થઈ કે હું પણ વહ્યો જાઉં છું ' એમ પોકારતો હતો-દુઃખી થતો હતો તેને દયામૂર્તિશ્રીસદ્ગુરુ કહે છે કે-હે દુઃખી ન થા-તું વહેતો નથી પણ આ તો નદીનું જલ વહે છે, હવે તું આ દુઃખથી સર્વથા છૂટવા માટે સર્વથાપ્રકારે વહેતા એવા આ

તથા તેના શુભાશુભ રૂપ એ વગેરે સર્વ કાચા છે-વૃથા છે-મિથ્યા છે, અગર જો કથંચિત ઉપર કહેલા (સાવનો) શુ કાંઇ રૂપ છે તો માત્ર સ્વર્ગ-નર્ક છે, પરંતુ એ સ્વર્ગ-નર્ક છે તે તો અરહટઘટીયંત્ર જેના છે

જ્ઞાન, સંસારસાગરની અંદર અને બહાર છે પરંતુ જેવો આ સંસાર છે તેવું જ્ઞાન નથી

જેમ ચકમકપત્થરમાં અગ્નિ છે પણ તે દેખાતો નથી, તોપણ અગ્નિ છે, તેમ સંસારજગતમાં સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન પ્રસિદ્ધ છે તે દેખાતું નથી તોપણ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન પ્રસિદ્ધ જ છે

જેમ મૂર્ખ લોક કોઇ નય-ન્યાય દ્વારા કહે છે કે-અગ્નિ જને છે-બળે છે પરંતુ પૂર્ણદૃષ્ટિથી જોઇએ તો અગ્નિસ્વભાવમાં તે અગ્નિ જલતી કે બલતી જ નથી એજ પ્રમાણે અસત્યવ્યવહાર દ્વારા જોઇએ તો સ્વયં જ્ઞાનમય જીવ, મરે છે-જન્મે છે, પરંતુ નિશ્ચયથી સત્ય જીવત્વસ્વભાવમાં જોઇએ તો જીવ મરતો પણ નથી તથા જીવ જન્મતો પણ નથી

જેમ અમે ખૂબ ચોક્સ ઠીક નિશ્ચય કરી ચુકયા, છીએ કે-સૂર્યના સન્મુખ અંધકાર નથી, એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમયસૂર્યના સન્મુખ અજ્ઞાનરૂપ ાર નથી

જેમ સૂર્યને અને અંધકારને એકત્નમયરૂપ મેળ નથી તેજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમયસૂર્યને અને અજ્ઞાનમયઅંધકારને પરસ્પર એક તન્મયરૂપ મેળ નથી 'જે જેનાથી ભિન્ન છે તે તેનાથી ભિન્ન છે' એ ન્યાયાનુસાર

જેમ સૂર્ય પ્રસિદ્ધ છે તેના પ્રકાશમા ઘટ પટ મ૦ વગેરે પ્રસિદ્ધ છે તેજ પ્રમાણે સ્વય સમ્યગ્જ્ઞાનમયસૂર્ય પ્રસિદ્ધ છે તેના જ પ્રકાશમા આ લોકા લોક-જગતસસાર પ્રસિદ્ધ છે

આ તન મન ધન વચનાદિક છે તે તથા તન મન ધન વચનાદિના જેટલા શુભાશુભ ભાવકર્મ-ક્રિયાદિક અને તેના ફલ એ બધા સ્વસ્વરૂપસમ્યગ્જ્ઞાનને જાણતા નથી

સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનનો અને આ લોકાલોક જગત સસારનો મેળ તો એવો છે કે જેવો ફુલ-સુગંધવત્, દુગ્ધ-ઘૃતવત્ તથા તલ-તેલવત્ વળી આ લોકાલોક-જગતસસાર છે તેનો અને સ્વય સમ્યગ્જ્ઞાન છે તેને પરસ્પર અતરભેદ છે તો એવો છે કે જેવો સૂર્ય-અધકારને પરસ્પર અતરભેદ છે

જેમ જ્યાસુધી સમુદ્ર છે ત્યાંસુધી કલ્લોલ-લહેર ચાલે છે તેજ પ્રમાણે જ્યાસુધી સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનને આવરણ છે ત્યાસુધી દાન, પુણ્ય, વ્રત, શીલ જપ

તપ, ધ્યાનાદિક તથા કામ કુશીલ ચોરી ધન પરિગ્રહ ભોગવિનાસની ઈચ્છા-વાન્છારૂપ લહર-કલ્લોલ ચાલે છે

જેમ કમલ, જળમા જ ઉત્પન્ન થયુ થકુ જલમા જ રહે છે પરતુ જલની સાથે તન્મયલીસ થતુ નથી એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમયસમ્યક્ દૃષ્ટિ આ લોકાલોક-જગત સસારમા ઉત્પન્ન થયો થકો એજ સસાર-જગત-લોકાલોકમા રહે છ પરતુ આ સસાર જગત-લોકાલોકની સાથે તન્મયલીસ થતો નથી

જેમ નદી, સમુદ્રથી ભિન્ન નથી તેજ પ્રમાણે જે વસ્તુમા જ્ઞાનગુણ છે એવો જીવ, જીનેદ્રથી ભિન્ન નથી

જેમ સુવર્ણની વસ્તુ સુવર્ણમય જ છે તથા લોહની વસ્તુ લોહમય જ છે તજ પ્રમાણે સ્વય જ્ઞાનમય જીવવસ્તુ સ્વય જ્ઞાનમય છે અને અજ્ઞાનમય અજીવવસ્તુ અજ્ઞાનમય જ છે

જેમ મૃગમરિચીકાનુ જલ દેખાય છે છતા નહિ દેખાયા બરાબર મિથ્યા છે એજ પ્રમાણે જગત-સસાર દેખાય છતા તે સ્વસ્વરૂપસમ્યગ્જ્ઞાનથી તન્મય થઈને સ્વસ્વરૂપસમ્યગ્જ્ઞાન તરફ જોતા તે મિથ્યા છે

જેમ મૃગજળથી કોઈની તરસ ઉપશમ થતી નથી, વસ્ત્ર ભીંજાતુ નથી તેજ પ્રમાણે લીન સ્વય-

સ્નસમ્યગ્જ્ઞાનમયસૂર્યનુ ભાનુ ઉગ્ર આ મૃગમરિચિના જલથી ભરેલો સસારજગત છે તેનાથી થતુ નથી

જેમ જ્યાનો (જે) વાસી હોય ત્યાનો (તે) મરમ જાણે, તેવી જ રીતે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમા તન્મય થઇને રહે છે તે સ્નસમ્યગ્જ્ઞાનના મરમને જાણે છે

જેમ જે હાડીમાથી ખાવાનુ મળે તેને ફોડવી–તોડવી–બગાડવી યોગ્ય નથી તેવી જ રીતે આ લોકાલોક જગતસસારમા જેને સ્વસ્વભાનસમ્યગ્જ્ઞાનની પ્રાપ્તની પ્રાપ્તિ થઈ એવા સસારને બગાડવો યોગ્ય નથી

જેમ પૂર્ણજલથી ભરેલો ઘડો શબ્દ કરતો નથી તેજ પ્રમાણે પરિપૂર્ણ સ્વસ્વભાનસમરસનીરથી તન્મય સ્વય સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન છે તે શબ્દની સાથે તન્મય થઇને બોલતુ નથી

જેમ જયાસુધી મડપ છે ત્યાસુધી વેલ વિસ્તાર પામી રહી છે, પણ ત્યા એમ ન સમજવુ કે–વેલડીમા વિસ્તાર પામવાની શક્તિ નથી, એજ પ્રમાણે તે સ્નસ્વરૂપીસ્વાનુભવગમ્યસમ્યગ્જ્ઞાનમય પરમાત્માનુ જ્ઞાન લોકાલોકપર્યન્ત વિસ્તિર્ણ થઈ રહ્યુ છે, ત્યા એમ ન સમજવ કે–તે જ્ઞાનમયપરમાત્મામા
જમાત્ર અર્થાત્ જેવો આ

એવા જ બીજા દૃષ્ટ—બાહ્ય લૌકિક હોય તેવુ
ને સ્વસંવેદ્યજ્ઞાનમયપરમાત્મા એક જ સમયમાત્ર
ત્નમાં નિરાબાધપણે જાણે પરંતુ આ લૌકિકો
સિવાય બીજો કોઇ પણ જ નહિ. આચાર્ય—જવે
કોને? આપના જ છે તે શું જાણે? આ લૌકિક
તો તે સ્વસંવેદ્યજ્ઞાનમયપરમાત્માના જ્ઞાનપ્રકારમાં
અદ્ધરભૂતવત્ ન જાણે કેમ પાંમ્યા છે?

જેમ સ્વપ્નની માયાને છાંડી શું તથા પ્રદર્શ
પણ કેવીરીતે કરવી? તેની જ રીતે તે સ્વસંવે
જ્ઞાનમયપરમાત્મા છે તે આ અજ્ઞાનમય લૌકિકો
જનાત્મભાવને છોડી તેને કેમ પકડ—કેમ નાખે? તથ
પ્રદર્શ કરીને તેને કેમ રાખે—કેમ મુકે?

જેમ હાથની હથેળીમાં દીપક અંદર—અહ
પ્રમાણરૂપ છે તેજ પ્રમાણે કોઇ ભવ્ય ગુરુઉપદેશદ્વાર
સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાન, શરીરની અંદર—અહ
પ્રસિદ્ધ (પ્રગટ) થાય તે જીવ ધ્રુજે ત્યાર મનુષ્યા
યોગ્ય છે

પ્રશ્ન—સ્વસંવેદ્યજ્ઞાનમય પરબ્રહ્મપરમાત્માને
અથવા અનુભવ કેવીરીતે થાય?

ઉત્તર—હે શિષ્ય! આ ભુવનમાં તું ઉન્નત
થી એવો આલાપ (ગપ્પ) કર કે હું હી? ત્યાં

જેમ નટ નાનાપ્રકારના સ્વાગ ધારણ કરે છે પરતુ પોતે પોતાના દીલમા જાણે છે-માને છે કે-આ જેવો સ્વાગ છે તેવો હુ નથી, એજ પ્રમાણે સ્વ સમ્યગ્જ્ઞાનમયસમ્યગ્દૃષ્ટિ છે તે પોતાના પોતામા પોતામય સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનથી તન્મયરૂપ છે તેને તો સ્વાગ માનતો નથી-સમજતો નથી પરતુ જે સ્વસ્વભાવ-સમ્યગ્જ્ઞાનથી તન્મયરૂપ નથી તે બનાવને જ સ્વાગ જાણે છે-માને છે

જેમ ઘરને અગ્નિ લાગે તે પહેલા કુવો ખોદવો યોગ્ય છે તેજ પ્રમાણે આ દેહઝુપડીને કાલઅગ્નિ લાગે તે પહેલા શ્રીસદ્ગુરૂવચનોપદેશ દ્વારા આ દેહ-ઝોપડીની અદર, બહાર અને મધ્યમા નિરતર સ્વ સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવવસ્તુ છે તેને તન્મયરૂપ સમજી લેવી-માની લેવી યોગ્ય છે

જેમ ચકવો-ચકવી સધ્યાકાલ-રાત્રીસમયે અલગ અલગ થઈ જાય છે ત્યા તેમને દેવભાવથી

પરિકની માફક મળતા તેને જે આનંદ થયો તે આનંદ પછી તો નથી આનંદનો હદ પરોગમાથી આવો તે પૂર્ણ વિદ્યમાન છે પરંતુ પ્રથમ મિલાપ વખતે જે પ્રથમ આનંદ થયા હતા તેવો આનંદ હવે નથી અહીં નવાનંદ સમજવો કે નજ આનંદથી ભરેલું રૂપ છે, તેવી જ રીતે પ્રથમ સ્વયંસિદ્ધ સ્વસંવેદ્યજ્ઞાનમય પરમાત્મા પરમાનંદમય પ્રથમ છે તેનાથી બ્રહ્માનંદ યોગાનંદ ધર્માનંદ, વિષયાનંદ, દિવ્યાનંદ, દયાનંદ વગેરે જેટલા આનંદ રાજ છે તે બધા સ્વસંવેદ્યજ્ઞાનમય પરમાત્મા-પરમાનંદના વાચક છે

જેમ અધ્ધરીમા (અમારી કેરડીમા) જોતા સૂરજ ને કેરડી હાડ પણ અદાર મનુષ્ય પશુપક્ષી નગર વાડી આદિ બધુ છે તેને જાણે છે તથા પોતે પોતાને પણ જાણે છે, તેવી જ રીતે સ્વસંવેદ્યજ્ઞાનમયસમ્યગ્દ્રષ્ટિ છે તે પોતે દેહરૂપ અધ્ધરીમા જોગી સ્વપરને જાણે છે

એનું બીજ તેનું તનુ રૂપ

જેમ જે નેત્રથી દેખે છે પણ નેત્રને દેખતો નથી તો તે શ્વાન્ અંધવત છે તેવી જ રીતે જે જ્ઞાનથી જાણે છે પરંતુ જ્ઞાનને જાણતો નથી તો તે

૧ અજ્ઞાનવત્ છે

જેમ નટ નાનાપ્રકારના સ્વાગ ધારણ [illegible] પરંતુ પોતે પોતાના દીલમા જાણે છે-માને છે [illegible] જેવો સ્વાગ છે તેવો હુ નથી, એજ પ્રમાણે [illegible] સમ્યગ્જ્ઞાનમયસમ્યગ્દૃષ્ટિ છે તે પોતાના પોતાપ્ [illegible] મય સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનથી તન્મયરૂપ છે તેને [illegible] માનતો નથી-સમજતો નથી પરંતુ જે [illegible] સમ્યગ્જ્ઞાનથી તન્મયરૂપ નથી તે બંધાં [illegible] જાણે છે-માને છે

જેમ ઘરને અગ્નિ લાગે તે પહેલા [illegible] યોગ્ય છે તેજ પ્રમાણે આ દેહરૂપ [illegible] લાગે તે પહેના શ્રીસદ્ગુરૂવચનોપદેશ [illegible] ઝોપડીની અદર, બહાર અને મધ્ય [illegible] સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાન [illegible] છે તેને તન્મયરૂપ સમજી લેવી-માનવી [illegible]

જેમ ચકવો-ચકવી [illegible] અલગ અલગ થઈ જાય છે [illegible] કોણ અલગ અલગ કરે છે? [illegible] થતા તે ચકવો-ચકવી પરસ્પર [illegible] તેમને કોણ પ્રીતીરાગભાવથી મેળાપ [illegible] રીતે જીવ અને અજીવને [illegible] મેળાપ કરાવ્યો છે? તથા [illegible] અલગ [illegible] પણ કોણ કરે છે?

જેમ [illegible] અને [illegible]

આ ક્ષેત્ર-આત્માને જાણવાથી કહીએ તો એક જ સ્વરૂપે જ છે, તેજ પ્રમાણે એક સ્વપરસિદ્ધ જ્ઞાન જ, તેના ભેદ કુમતિજ્ઞાન, કુશ્રુતજ્ઞાન, કુઅવધિજ્ઞાન, મતિજ્ઞાન, શ્રુતિજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવળજ્ઞાન ઈત્યાદિ ભેદ છે; જ્યારે કહીએ તો એક માત્ર સ્વપરસિદ્ધ જ્ઞાનસ્વરૂપ જ છે.

જેમ સૂર્યના પ્રકાશમાં અંધકાર ક્યાં છે?, અને સૂર્યને ઢાંકી લઈએ તો પ્રતિબિંબ ક્યાં છે?, ત્યાં આત્મજ્ઞાનીને આ જગત-એ માત્ર મૃગજળવત્ છે; સૂર્ય ન હોય તો મૃગજળ ક્યાં છે? એ પ્રમાણે શુદ્ધ ઉપયોગવાળા પોતાને પોતામાં પોતામય પોતાથી એથી સીધા પછી આકાર ક્યાં છે? એ પ્રમાણે જ આ જગતનો આકાર છે તે ભ્રમ છે, એ ભ્રમ ટળી ગયો તો જગતાકાર ક્યાં છે?

જેમ જલ, અગ્નિનો સંયોગ પામીને ગરમ છે પરંતુ તે ગરમ છે નહિ, કારણ કે-એજ ગરમ જલને અગ્નિ ઉપર નાખે-પાડે તો અગ્નિ ઉપશમ થઈ જાય છે-બુઝાઈ જાય છે, એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન છે તે ક્રોધાદિ અગ્નિનો સંયોગ પામીને સંતપ્ત (ગરમ) થઈ જાય છે પરંતુ (ખરી રીતે તે) સંતપ્ત થતુ નથી, કારણ કે એજ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનને ક્રોધાદિક અગ્નિ ઉપર વા જગતસંસાર ઉપર નાખે-પાડે તો ક્રોધાદિક અગ્નિ તથા જગતસંસાર ઉપશમ પામી જાય છે

[પૃ ૧૨૮ પેરા ૩]

બીજા સાથ ગુણ ભોગવે, તથા નિમાન જગમાંહિ
પર સારી રૂપ ગુણ કે, ધર્મ વિચારે નાહિ

એમ પ્રમાણે કોઈ સ્વગોય જ્ઞાનમય સ્વભાવ બીજાને પોતાના પોતામાં પોતાપર પોતાની જ પાસે પાન જ રાખીને પછી અ સારના શુભાશુભ દ્રેષ ભોગવે છે તેને સ્વભાવધર્મ કહી કોઈ પ્રકારથી પણ નાશ પામતા નથી

એમ જગતના જન્મા-મૃગમાં ઇચ્છા પ્રમાણે જળ નાખો તોપણ સમયાનુસાર જ દૂર થાય છે, તેવી જ રીતે મિથ્યાદૃષ્ટિને ઇચ્છાપ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનોપદેશ આપો તથા સામાન્ સૂત્રવચન કહો કિન્તુ જ જિનેન્દ્ર ગિર સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવરૂપ છે' એવા સ્વયંકથન કહેવા છતાં પણ મિથ્યાદૃષ્ટિને કાળલબ્ધિ પરિપાક પામ્યા વિના સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની અવગાહના-પરમાવગાઢતા થતી નથી

એમ સૂર્ય પ્રકાશ તો કરે છે પણ આંધળો દેખતો નથી ત્યાં સૂર્યનો શો દોષ ? તેમ સદ્ગુરુ સમ્યગ્જ્ઞાનોપદેશ કરે છે પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની પરમાવગાઢતા ધારણ કરતો નથી તેમાં સદ્ગુરુનો શો દોષ ?

એમ દીપક, અન્ય ઘટ-પટાદીક વસ્તુને પ્રગટ કારણરૂપ-ને વસ્તુઓ દીપકને એમ કહેતી

નથી-પ્રેરણા કરતી નથી કે હે દીપક ? તુ અમને પ્રગટ ર ! એજ પ્રમાણે દીપક પણ તે ઘટપટાદિ વસ્તુઓને કહેતો નથી-પ્રેરણા કરતો નથી કે હે ઘટપટાદિક વસ્તુઓ ? તમે મને પ્રગટ કરો, એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનદીપક છે તે તો અન્ય સસાર વા તનમનવનવચનાદિક વસ્તુને વા તનમનવનવચનાદિકના જેટલા શુભાશુભ વ્યવહારક્રિયાકર્મ છે તેને તથા તેના શુભાશુભ ફલને પ્રગટ કરતો નથી, કારણકે આ સસાર, તનમનવનવચનાદિકવસ્તુ, વળી એના શુભાશુભ વ્યવહારક્રિયાકર્મ તથા એના શુભાશુભફલ એ સર્વ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનદીપકને એમ કહેતા નથી-પ્રેરણા કરતા નથી કે હે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનદીપક ? તુ અમને પ્રગટ કર ! એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનદીપક છે તે પણ આ સસારને, તનમનવનવચનાદિ વસ્તુને, તેના જેટલા શુભાશુભવ્યવહારક્રિયાકર્મ છે તેને અને તેના જેટલા શુભાશુભફલ છે તેને એમ કહેતો નથી-પ્રેરણા કરતો નથી કે હે સસાર તનમનવનવચનાદિવસ્તુ, તનમન વનવચનાદિ વસ્તુના જેટલા શુભાશુભવ્યવહારક્રિયાકર્મ, અને તેના શુભાશુભ ફલો તમે મને પ્રગટ કરો

જેમ બાજીગર અનેક પ્રકારના તમાસા-ચેષ્ટા કરે છે પરતુ પોતે પોતાના દીલમા જાણે છે કે-હુ જેમ આ તમાસા-ચેષ્ટાઓ કરૂ છુ તેવો હુ મૂળ સ્વભાવથી જ નથી, તેજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય

સમ્યગ્દૃષ્ટિ, આખા સંસારના શુભાશુભકર્મ-ચેષ્ટા કરે છે પરંતુ પોતે પોતાના જીવમાં નિશ્ચયથી જાણે છે કે-જેવો હું આ સંસારના શુભાશુભકર્મ-ચેષ્ટા કરૂં છું તેવો તન્મય (તેમય) કદી કોઈ પ્રકારથી પણ હું નથી અર્થાત્ જેવા કર્મ-ચેષ્ટા કરૂં છું તેવો હું મૂળ સ્વભાવથી જ નથી

જેમ બાજીગર મિથ્યા મૃગજળવત્ આમ્રવૃક્ષ લગાવે છે તેને દેખીને કોઈ (પિતાએ) પુત્રને કહ્યું કે-હે પુત્ર! ના હે બાજીગર! આમ્રવૃક્ષ લગાવ્યું તે મિથ્યા છે, પરંતુ તે પુત્રનો પિતા પેલા બાજીગરને મિથ્યા નથી જાણતો, એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્દૃષ્ટિ, દ્રવ્યકર્મ-ભાવકર્મ-નોકર્મને તો મિથ્યા જાણે છે પરંતુ જે કર્મથી અતન્મય (અતદ્રૂપ) થઈ કર્મને કરે છે તેને મિથ્યા નથી જાણતો-નથી માનતો-નથી કહેતો

જેમ ખડી-પાડુ પોતે સ્વયમ જ શ્વેત છે અને પર જે ભીંતઆદિને શ્વેત કરે છે પરંતુ પોતે એ ભીંતઆદિથી તન્મયરૂપ થતી નથી, એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન છે તે સર્વ સંસારઆદિને ચેતનવત્ કરી ગણે છે પરંતુ પોતે સંસારઆદિથી તન્મય થતો નથી

જેમ જેલખાનામાં બેડીથી બંધાયેલા તસ્કરાદિ (ચોરાદિ) પણ છે, અને તેજ જેલખાનામાં નિર્બંધ સિપાઇ-જમાદાર-ફોજદાર-પણ છે, તેવી જ રીત

સંસારકાળાગ્રહમાં મિથ્યાદષ્ટિ તો કર્મબંધસહિત છે તથા સ્વસમ્યગ્દષ્ટિ કર્મબંધરહિત છે

દૃષ્ટાંતમાં તર્ક કરે છે તેને સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનનો લાભ થતો નથી

જેમ શરબતમાં સાકર ઈલાયચી દુર કાળામરી બદામબીજ કેશર અને જલ મિશ્રિત ઘણા પદાર્થો છે તે બધાય પોતપોતાના સ્વભાવગુણલક્ષણમાં મગ્ન છે તોપણ (એ બધાનુ) એક સર્બત નામ છે, એજ પ્રમાણે જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મદ્રવ્ય, અધર્મદ્રવ્ય, આકાશદ્રવ્ય, અને કાલદ્રવ્ય એ છ (દ્રવ્ય) મય સંસાર છે તેમાં જ્ઞાનગુણ જીવમાં છે અન્ય પાંચ દ્રવ્યોમાં નથી

જેમ સમુદ્રમાં અનેક નદીનાળાના જલ જાય છે તેમાં એવો ભાગ નથી કે 'આ જલ તો અમુક નદીનુ છ અને આ જલ અમુક નદીનુ છે' એજ પ્રમાણે સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવસમુદ્રમાં એવો વિભાગ નથી કે 'આ જ્ઞાન તો જૈનનુ છે, આ જ્ઞાન વિષ્ણુનુ છે, આ જ્ઞાન શિવનુ છે, આ બૌદ્ધનુ, આ નૈયાયિકનુ, આ ચાર્વાકનુ, આ પાતજલીનુ, અને આ સાંખ્યનુ છે, ઇત્યાદિક પણ ભાગ, વિધિ, નિષેધ સ્વસ્વભાવ સમ્યગ્જ્ઞાનાર્ણવમાં સંભવતા નથી

...ર સંનિપાતસહિત પોતાના ઘરમાં

સુનો છે અને ભ્રમ-ભ્રાન્તિસહિત કહે છે કે- હું મારા ઘરમાં જાઉં છું ' એજ પ્રમાણે સ્વય જ્ઞાનમયજીવ પોતાના જ્ઞાનમયસ્વભાવમોક્ષથી જુદો નથી તોપણ ભ્રમભ્રાંતિથી માક્ષમા જવાની ઇચ્છા કરે છે

હવે આગળ ફક્ત માત્ર દૃષ્ટાંતદ્વારા પોતાના પોતામા પોતામય સ્વસ્વરૂપ સ્વાનુભવગમ્ય સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવસર્વનો અચન અનુભવ લેવો હવે —

કેવલ દૃષ્ટાંત સગ્રહપ્રારભ—

નમો જ્ઞાનસિદ્ધાંતને, નમો જ્ઞાન શિવરૂપ,
ધર્મદ્વારા વદન કરે, દેખ્ય આત્માભૂપ

પ્રશ્ન —સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય આત્મા કેવો છે અને તે કેવીરીતે પમાય ? તેના ઉત્તર દૃષ્ટાંતદ્વારા કહે છે આ આત્મા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય ચૈતન્યસ્વરૂપ અનત ધર્માત્મક એક દ્રવ્ય છે, તે અનતધર્મ અનત નયથી ગમ્ય છે, અનત નય છે તે સર્વ શ્રુતજ્ઞાન છે, એ શ્રુતજ્ઞાનપ્રમાણથી અનતધર્માત્મક આત્મા જાણીએ છીએ માટે નયો વડે સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનવસ્તુ દર્શાવીએ છીએ, એજ આત્મા, દ્રવ્યાર્થિકનયથી ચિ માત્ર (ચૈત યમાત્ર) છે દૃષ્ટાત —જેમ વસ્ત્ર એક છે તેમ સ્વભાવ સમ્યગ્જ્ઞાનમય આત્મા એક છે

જેમ વસ્ત્ર, સુતર-તત આદિ વડે અનેક છે તેજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય આત્મા, દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર સુખ સત્તા ચેતન અને જિવત્વાદિથી અનેક છે

જેમ લોહમય બાણ પોતાના દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભાવથી અસ્તિ છે એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય આત્મા પોતાના પોતામા પોતામય પોતે જ દ્રવ્ય છે, પોતામા જ પોતે રહે છે માટે પોતે જ ક્ષેત્ર (છે) પોતે જ છે-પોતે જ વર્તે છે માટે પોતે જ કાલ છે, પોતે જ પોતાના સ્વભાવમા છે માટે પોતે જ ભવ-ભાવથી અસ્તિ છે

જેમ લોહમય બાણ પરદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભવ ભાવાદિ વડે નાસ્તિ છે એજ પ્રમાણે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનમય આત્મા, પરદ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાલ-ભવભાવાદિથી નાસ્તિ છે

જેમ દર્પણમા સ્વમુખ ન જુઓ તોપણ સ્વમુખ છે, એજ પ્રમાણે હે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન ? તુ તને સસાર જગત જન્મમરણ, નામઅનામ, બન્ધ-મોક્ષ અને સ્વર્ગ-નર્કાદિમા ન દેખે તોપણ તુ અનાદિ અનત નિરતર સમ્યગ્જ્ઞાન જ છે, વળી હે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન ? તુ તને સૂર્યપ્રકાશવત્ એક ત મય તારા તારાપણાની જ અદર તુ જ તને દેખે તોપણ તુ તેનો તેજ અનાદિ અનત નિરતર સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન જ છે

જેમ કોઈ પોતાના હાથથી પોતાના જ સ્વસ્થાનમા પોતાની જ નીજપેટી-તીજોરીમા રત્ન રાખે, રાખીને પછી તે અન્ય વૃત્તિમા લાગી જાય ત્યારે તે રત્નને ભૂલી પણ જાય છે પરતુ જ્યારે યાદ કરે તે વેળા જ તે રતન તેને અનુભવમા આવે છે, એજ

પ્રમાણે કોઈ શિષ્યને શ્રીસદ્ગુરુવચનોપદેશદ્વારા અને કાળલબ્ધિ પાચદ્વારા સ્વસ્વરૂપ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવ થવા યોગ્ય હતો તે થઈ ગયો પરતુ પૂર્વકર્મવશાત અન્ય વૃત્તિમા લાગી જાય ત્યારે તે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવને ભૂલી પણ જાય છે પરતુ જ્યારે યાદ કરે ત્યારે સાક્ષાત તે સ્વાનુભવમા આવે છે તેના જ ત્રણ દૃષ્ટાત છે કે-જેમ એક વાર ચદ્રને દીઠા પછી ચદ્રનો અનુભવ જતો નથી એક વાર ગોળને ખાવા પછી ગોળનો અનુભવ જતો નથી તથા એકવાર ભોગ ભોગવ્યા પછી ભોગનો અનુભવ જતો નથી

જેમ કોઈ દર્પણને અનામત પાતાના હાથમા રાખીને, દર્પણના પ્રષ્ઠભાગને (પાછના ભાગને) વારવાર દેખે છે, પણ એનાથી પોતાનુ મુખ દખાતુ નથી, પરતુ એ દર્પણના પૃષ્ઠભાગને પલટી સ્વચ્છ દર્પણમા પોતાનુ મુખ જુએ તો (તુરત જ) સ્વમુખ દેખે, એજ પ્રમાણે મિથ્યાદૃષ્ટિ, આ સસાર તન-મન ધન-વચનની તરફ અને તન-મન-ધન-વચનાદિના જેટલા શુભાશુભ વ્યવહારક્રિયાકર્મ તથા તેના શુભાશુભ ફેન તરફ જુએ છે પણ એ રસ્તે સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન નથી દેખાતુ-નથી સ્વાનુભવમા આવતુ, પરતુ આ સસાર તનમનધનવચનાદિની તરફ દેખવાનુ છોડીને સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન તરફ નિશ્ચયથી દેખે તો સ્વસમ્યગ્જ્ઞાન જ દેખાય અને સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની અચલતા-પરમાવગાઢતા થાય

આ પુરૂષ આમાનાગ્યાની નિમા લઈને ગાલ્ય
ક ાન ચાલ્ડીમા હાથે ના ફરૂ૦ બફ૩

કમ વશ દોષ પણ ધારણ કરે તો તે પુરુષને દોષ લાગતો નથી મહાન (પુરુષના) શરણનું અજાણ્યું છે

જેમ મૂકપુરુષના મુખમા ગોળનો કટકો મુકી પછી તે મૂકપુરુષને પૂછે કે કેવો ગોળ કેવો મીઠો છે? અહીં એ મૂકપુરુષને ગોળનો મિષ્ટઅનુભવ તો છે પરંતુ તે કહી શકતો નથી, એજ પ્રમાણે કોઈને ગુરુવચનો પદેશદ્વારા સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની અલૌકિક-પરમાર્થ ગાઢતા હોવા યોગ્ય હતી તે થઈ ચુકી પરંતુ તે કહી શકતો નથી

જેમ હાથીના દાંત બહાર જોવાના જુદા છે તથા અંદર ચાવવાના ખાવાના જુદા છે, એજ પ્રમાણે જૈન, વૈષ્ણવ આદિના ઋષિ, મુનિ, આચાર્યના રચના વેદ સિદ્ધાંત શાસ્ત્ર સુત્ર પુરાણાદિક છે તે તો હાથીના બહારના દાંત જેવા સમજવા તથા અંદરનો ખોરાક આગમ જેનો જે તે જાણે છે

મનના વિલાસ પુદ્ગલમા નાખો (
તથા દેહના વિકાર તમે દેહ માથે નાખો

સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાન છે તે તો
નાદિકથી તન્મયરૂપ-તત્સ્વરૂપ કદાપિ
શ્રીગુરુ સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની
નિશ્ચયતા કરી દે છે, ધન્ય છે
 છે

જેમ જૈન-વૈષ્ણવ-બૌદ્ધ-શિવાદિક કોઈ પણ હો છતાં જે ચોરી કરશે તે બંધમાં પડશે, એજ પ્રમાણે કોઈ પણ હો છતાં જે કોઈ શ્રીગુરૂવચનોપદેશદ્વારા વા કાલલબ્ધિ પરિપકવતા દ્વારા પોતાના પોતામાં પોતામય સ્વસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની અચલતા-પરમાનગાઢતા આરંભ કરશે તેજ સંસારભ્રમજાળથી ભિન્ન થઈને સનાકાળ સુખાનુભવમાં મગ્ન રહેશે.

પ્રશ્ન —આત્મા કેવો છે અને તે કેવી રીતે પમાય ?

દ્દષ્ટાંતદ્વારા ઉત્તર—આ આત્મા ચેતનસ્વરૂપ અનંતધર્માત્મક એક દ્રવ્ય છે, તે અનંતધર્મ અનંતનયનો વિષય છે, અનંતનય બધાં શ્રુતજ્ઞાન છે, અને એ શ્રુતજ્ઞાન-પ્રમાણ વડે આત્માને અનંતધર્માત્મક જાણીએ છીએ તેથી નયદ્વારા વસ્તુ દર્શાવીએ છીએ —

નયદ્વારા આત્મવસ્તુ વિવરણ

દ્રવ્યાર્થિકનયથી એજ આત્મા ચિન્માત્ર છે, જેમ વસ્ત્ર એક છે ૧

તથા પર્યાયાર્થિકનયથી એજ આત્મા જ્ઞાન-દર્શનાદિરૂપથી અનેક સ્વરૂપ છે જેમ એજ વસ્ત્ર સૂતરના તંતુઓ દ્વારા અનેક છે ૨

એજ આત્મા અસ્તિત્વનય વડે સ્વદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલ ભાવોથી અસ્તિ સ્વરૂપ છે, જેમ લોહનું બાણ

પોતાના દ્રવ્યાદિ ચતુષ્ટયવડે અસ્તિત્વરૂપ છે, તેમાં લોખંડ તો દ્રવ્ય છે, તે પણછ અને દોરીની વચ્ચે રહે છે તેથી તે બાણનું ક્ષેત્ર છે એ સાંધવાનો સમય છે તે કાળ છે અને નિશાનની સામે છે તે ભાવ છે, એ પ્રમાણે પોતાના ચતુષ્ટય વડે લોહમય બાણ અસ્તિત્વરૂપ છે એ રીતે સ્વચતુષ્ટય વડે આત્મા અસ્તિત્વરૂપ છે ૩

એજ આત્મા નાસ્તિત્વનયથી પરદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવથી નાસ્તિત્વરૂપ છે, જેમ એજ લોહમય બાણ પરચતુષ્ટયથી લોહમય નથી, પણછ અને દોરીની વચ્ચે પણ નથી, સાંધવાનો સમય અન્ય નથી અને નિશાનની સામે નથી એ પ્રમાણે એજ લોહમય બાણ પર ચતુષ્ટયનયથી નાસ્તિત્વરૂપ છે એ પ્રમાણે પરચતુષ્ટયથી આત્મા નથી ૪

એજ આત્મા અસ્તિનાસ્તિત્વનયથી સ્વચતુષ્ટય પરચતુષ્ટયના ક્રમવડે અસ્તિનાસ્તિરૂપ છે, જેમ એજ બાણ સ્વચતુષ્ટય-પરચતુષ્ટયની ક્રમપૂર્વક વિવક્ષાથી અસ્તિનાસ્તિરૂપ હોય છે ૫

એજ આત્મા અવક્તવ્યનયથી એક જ સમયમાં સ્વચતુષ્ટય-પરચતુષ્ટય વડે અવક્તવ્ય છે, જેમ એજ બાણ સ્વ-પરચતુષ્ટય વડે અવક્તવ્ય સાવે છે ૬

એજ આત્મા અસ્તિઅવક્તવ્યનયથી સ્વચતુ

ષ્ટયથી તથા એક જ વાર સ્વ-પરચતુષ્ટયથી અસ્તિ અવક્તવ્યરૂપ બાણના દૃષ્ટાંતથી સમજવુ ૭

નાસ્તિઅવક્તવ્યનયથી એજ આત્મા, પરદ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાલભાવથી અને એક જ સમય સ્વપરચતુષ્ટયથી નાસ્તિઅવક્તવ્યરૂપ બાણના દૃષ્ટાંતથી સમજવો ૮

અસ્તિનાસ્તિઅવક્તવ્યનયથી એજ આત્મા, સ્વચતુષ્ટયવડે-પરચતુષ્ટય વડે તથા એક જ વાર સ્વ પર ચતુષ્ટયવડે બાણની માફક અસ્તિનાસ્તિઅવક્ત વ્યરૂપ સિદ્ધ થાય છે ૯

વિકલ્પનયથી એજ આત્મા, ભેદ સહિત થયો છે, જેમ એક પુરૂષ, કુમાર બાળક યુવાન અને વૃદ્ધના ભેદોથી સવિકલ્પ થાય છે ૧૦

અવિકલ્પનયથી એજ આત્મા અભેદરૂપ છે, જેમ એજ પુરૂષ અભેદરૂપ છે ૧૧

નામનયથી એજ આત્મા શબ્દબ્રહ્મ દ્વારા નામ લઇને કહેવામા આવે છે ૧૨

સ્થાપનાનયથી એજ આત્માને પુદ્ગલનો સહારો લઇને સ્થાપિત કરવામા આવે છે જેમ મૂર્તીક પદાર્થ સ્થાપન છે ૧૩

દ્રવ્યનયથી એજ આત્મા, અતીત-અનાગત પર્યાયવડે કહેવામા આવે છે, જેમ શ્રેણિકરાજા તીર્થંકરમહારાજ છે ૧૪

ભાવનયથી એજ આત્મા કે જ્ઞાનરૂપ પરિણમન રૂપ ભાવની તન્મય થઈ જાય છે, જેમ પુરુષાધીન સ્ત્રી વિપરીત સંયોગમાં પ્રવર્તતી થકી તે પર્યાયરૂપ થાય છે એ પ્રમાણે આત્મા (પણ) વર્તમાન પર્યાયરૂપ થાય છે ૧૫

સામાન્યનયથી એજ આત્મા પોતાના સમસ્ત પર્યાયોમાં વ્યાપી છે જેમ હારનું સૂત્ર સર્વ મોતીઓમાં વ્યાપ્યું છે ૧૬

વિશેષનયથી એજ આત્મા એક પર્યાય દ્વારા કહેવામાં આવે છે, જેમ એજ હારમાંનું એક મોતી સર્વ હારમાં અવ્યાપી છે ૧૭

નિત્યનયથી એજ આત્મા ધ્રુવસ્વરૂપ છે જેમ નટ જોકે અનેક સ્વાંગ ધારે છે તોપણ એજ નટ એક છે એ પ્રમાણે નિત્ય છે ૧૮

અનિત્યનયથી એજ આત્મા અનવસ્થાનરૂપ વડે અનવસ્થિત છે, જેમ એજ નટ રામ-રાવણાદિના સ્વાંગ દ્વારા અન્યનો અન્ય થઈ જાય છે ૧૯

સર્વગતનયથી સર્વ પદાર્થવર્તી છે, જેમ ખુલ્લી આંખ સમસ્ત ઘટપટાદિ પદાર્થોમાં પ્રવર્તે છે ૨૦

અસર્વગતનયથી પોતાનામાં જ પ્રવર્તે છે, જેમ મીંચેલા નેત્ર પોતાનામાં જ મોજુદ છે ૨૧

૩

શુન્યનયથી કેવલ એ-જ ગોભાયમાન છે, જેમ શુન્ય મકાન એક જ છે २२

અશુન્યનયથી અનેકોથી મળેલુ ગોભે છે, જેમ અનેક લોકોથી ભરેલી નોકા ગોભે છે २३

જ્ઞાનજ્ઞેયના અભેદકથનરૂપ નયથી એક છે, જેમ અનેક ઇધનાકાર પરિણમેલા અગ્નિ એક છે २४

જ્ઞાન-જ્ઞેયના ભેદકથનરૂપ નયથી અનેક છે, જેમ દર્પણ પોતાના અનેક ઘટ-પટાદિ પદાર્થોના પ્રતિ બિંબોથી અનેકરૂપ થાય છે २५

નિયતનયથી પોતાના નિશ્ચિત સ્વભાવસહિત હોય છે, જેમ પાણી પોતાના સહજ સ્વભાવથી શિતલતાસહિત હોય છે २६

અનિયતનયથી અનિશ્ચિતસ્વભાવરૂપ છે, જેમ પાણી, અગ્નિના સબંધથી ઉષ્ણ થઇ જાય છે २७

સ્વભાવનયથી કોઇનો બનાવેલો તે નથી, જેમ કાંટો સ્વભાવથી જ કોઇનો વગર બનાવ્યા જ તીક્ષ્ણ હોય છે २८

અસ્વભાવનયથી બનાવેલો હોય છે, જેમ લોખંડનુ બાણ બનાવવાથી તીક્ષ્ણ થાય છે २९

કાળનયથી કાળના આધિન સિદ્ધિ થાય છે, જેમ

ગ્રીષ્મકાળ (ગરમી) ના અનુસાર કાળ (ઉપરનુ) આમ (કેરી) સહજમા પાકી જાય છે ૩૦

અકાળનયથી કાળને આધિન સિદ્ધિ (થતી) નથી જેમ ઘાસની ગરમીથી પાલમા કેરી પાકી જાય છે ૩૧

પુરૂષાકારનયથી યત્નપૂર્વક સિદ્ધિ થાય છે, જેમ મધ ઉત્પન્ન કરવા માટે કાષ્ઠના છેદમા એક મધુમક્ષિકા રાખવામા આવે છે, તે મક્ષિકાના ગંજથી બીજી મધુમક્ષિકાઓ આવીને પોતાની મેળે જ મધપુડો બનાવ છે એ પ્રમાણે પ્રયત્નથી પણ મધની સિદ્ધિ થાય છે તેમ યત્નથી પણ દ્રવ્યની સિદ્ધિ થાય છે ૩૨

દૈવનયથી યત્ન વિના પણ સાધ્યની સિદ્ધિ થાય છે, જેમ યત્ન તો કર્યો હુતો, મધ માટે પરતુ દૈવયોગથી તે મધુછત્તામાથી (મધપુડામાથી) માણેક રત્નની પ્રાપ્તિ થઈ ગઇ, એ પ્રમાણે યત્ન વિના પણ (સાધ્યની) સિદ્ધિ થાય છે ૩૩

ઈશ્વરનયથી પરાધિન થયો થકો ભોગવે છે, જેમ બાળક ધાયને આધીન થઈને ખાનપાન ક્રિયા કરે છે

અનિશ્વરનયથી સ્વાધિન ભોક્તા છે, જેમ સ્વેચ્છાચારી સિંહ મૃગોને મારી ખાનપાન ક્રિયા કરે છે

ગુણનયથી ગુણોને ગ્રહણ કરનાવાળો છે, જેમ ઉપાધ્યાય દ્વારા ભણાવેલો કુમાર ગુણગ્રાહી થાય છે

અગુણનયથી માત્ર સાક્ષિભૂત છે-ગુણગ્રાહી નથી જેમ અધ્યાપક દ્વારા ભણાવેલા કુમારના રક્ષક પુરુષ ગુણગ્રાહી થતો નથી ૩૭

કર્તાનયથી રાગાદિભાવોનો કર્તા છે, જેમ રંગરેજ રંગનો કરવાવાળો હોય છે ૩૮

અકર્તાનયથી રાગાદિભાવોનો કરનાવાળો નથી, પણ સાક્ષીભૂત છે, જેમ રંગરેજ જ્યારે અનેક રંગ કરે છે ત્યારે કોઇ તમાસો જોનાવાળો તો માત્ર તમાસો જ દેખે છે-પણ કર્તા થતો નથી ૩૯

ભોક્તાનયથી સુખ-દુ ખનો ભોક્તા છે, જેમ હિત અહિત પથ્યને લેનાર રોગી સુખદુ ખને ભોગવે છે

અભોક્તાનયથી સુખ દુ ખનો ભોક્તા નથી પણ માત્ર સાક્ષીભૂત છે, જેમ હિત અહિત પથ્યને ભોગવવાવાળા રોગીના તમાસાને જોનાવાળો વૈદ્યનો નોકર (માત્ર) સાક્ષીભૂત છે ૪૧

ક્રિયાનયથી ક્રિયાની પ્રધાનતાથી સિદ્ધિ થાય છે, જેમ કોઈ અંધે મહાકષ્ટથી કોઈ પાષાણના થંભને પામીને પોતાનુ માથુ ફોડયુ, ત્યા તો તે અંધના મસ્તકમા જે રક્તવિકાર હતો તે દૂર થઇ ગયો અને તેથી તેની આંખો ઉઘડી ગઈ, વળી તે જગ્યાએથી તેને ખજાનો મળ્યો, એ પ્રમાણે ક્રિયાકષ્ટ કરીને પણ થાય છે ૪૨

જ્ઞાનનયથી વિવેકની જ પ્રધાનતાથી વસ્તુની સિદ્ધિ થાય છે, જેમ કોઈ રત્નના પરિક્ષકપુરૂષે કોઈ અજ્ઞાની ગરીબપુરૂષના હાથમાં ચિંતામણીરત્ન દીઠું ત્યારે તે ગરીબપુરૂષને બોલાવી પોતાના ઘરના ખુણામાંથી એક મુઠી ચણાનું અન્ન આપી તેના બદલામાં ચિંતામણીરત્ન તેણે લઈ લીધું, એ પ્રમાણે ક્રિયાકષ્ટ વિના પણ વસ્તુની સિદ્ધિ થાય છે ૪૩

વ્યવહારનયથી આ આત્મા બંધ-મોક્ષ અવસ્થાની દ્વિવિધામાં પ્રવર્તે છે, જેમ એક પરમાણુ બીજા પરમાણુથી બંધાય છે-છુટે છે તેમ આ આત્મા બંધ-મોક્ષ અવસ્થાને પુદ્ગલની સાથે ધારણ કરે છે ૪૪

નિશ્ચયનયથી પરદ્રવ્યવડે બંધ-મોક્ષ અવસ્થાની દ્વિવિધાને ધારણ કરતો નથી પણ માત્ર પોતાના જ પરિણામથી બંધ-મોક્ષ અવસ્થાને ધારણ કરે છે, જેમ એકલો પરમાણુ બંધ-મોક્ષ અવસ્થા યોગ્ય પોતાના સ્નિગ્ધ-રૂક્ષગુણપરિણામને ધારતો થકો બંધ-મોક્ષ અવસ્થાને ધારણ કરે છે ૪૫

અશુદ્ધનયથી આ આત્મા ઔપાધિક ભેદસ્વભાવસહિત છે, જેમ એક મૃતિકા ઘડો-સરાવા આદિ અનેક ભેદ સહિત હોય છે ૪૬

શુદ્ધનયથી ઉપાધિ રહિત અભેદસ્વભાવરૂપ છે, મૃતિકા ભેદસ્વભાવરહિત કેવલ મૃતિકા જ છે

ઇત્યાદિ અનંત નયોથી વસ્તુની સિદ્ધિ થાય છે વસ્તુને અનેક પ્રકારથી વચનવિલાસથી દર્શાવવામા આવે છે, જેટલા વચન છે તેટલા જ નય છે અને જેટલા નય છે તેટલા જ મિથ્યાવાદ છે શ્લોક —

य एवमुक्ता नयपक्षपात स्वरुपगुप्तानिवसति नित्यम्
विकल्पजालच्युतशांतचित्ता सएवसाक्षादमृत पिबति,
एकस्यबद्धोननथापरस्य चितिद्वयोर्द्धाविति पक्षपातौ
यस्तत्ववेदी च्युतपक्षपातस्तस्यास्तिनित्य खलु चिचदेव

ઇત્યાદિ૦

કારણકે એક નયને સર્વથા માનિએ તો મિથ્યા વાદ થાય તથા જો કથંચિત્ માનિએ તો યથાર્થ અનેકાંતરૂપ સર્વજ્ઞવચન થાય માટે એકાતતાનો નિષેધ છે એક જ વસ્તુ અનેક નયવડે સાધિએ છીએ

આ આત્મા નય અને પ્રમાણથી જાણવામા આવે છે, જેમ એક સમુદ્રને જ્યારે જુદા જુદા નદીઓના જલો વડે સાધવામા આવે ત્યારે ગંગા જમના આદિના શ્વેત-નીલા જલોના ભેદથી તે એક એક સ્વભાવને ધારણ કરે છે, તેમ આ આત્મા નયોની અપેક્ષા એક એક સ્વરૂપને ધારે છે, અને જેમ એ જ સમુદ્ર અનેક નદીઓના જલોથી એક સમુદ્ર જ છે–તેમા ભેદ નથી–અનેકાતરૂપ એક વસ્તુ છે, તેમ આ આત્મા પ્રમાણ વિવક્ષાથી અનંત સ્વભાવમય એક

દ્રવ્ય છે, એ પ્રમાણે એક-અનેક સ્વરૂપ નય-પ્રમાણથી સાધનામા આવે છે, નયોથી તો એક સ્વરૂપ દર્શાવીએ છીએ તથા પ્રમાણ વડે અનેકસ્વરૂપ આદિ પામીએ છીએ એ પ્રમાણે 'સ્યાત્' પદની શોભા વડે ગર્ભિત નયોના સ્વરૂપથી તથા અનેકાતરૂપ પ્રમાણથી (વસ્તુ) અનતધર્મસયુક્ત છે શુદ્ધ ચિન્માત્ર વસ્તુને જે પુરુષ અવધારે છે તે પુરુષ સાક્ષાત આત્મસ્વરૂપનો અનુભવી થાય છે, એ પ્રમાણે આત્મદ્રવ્યનુ સ્વરૂપ જાણવુ, હવે તે આત્માની પ્રાપ્તિનો પ્રકાર દર્શાવીએ છીએ —

આત્મપ્રાપ્તિનો પ્રકાર

આ આત્મા અનાદિકાળથી લઈને પુદ્‌ગલકર્મના નિમિત્તથી મોહમદિરા પીને મગન કરતો થકો ઘુમે છે સમુદ્રની માફક પોતાને વિષે જ વિકલ્પ (રૂપ) તરગો વડે મહા ક્ષોભિત છે, ક્રમપૂર્વક પ્રવર્તતા જે ઇંદ્રિયજ્ઞાનના અનત ભેદોથી સતાકાળ પલટનાને પ્રાપ્ત થાય છે પણ એકરૂપ નથી અજ્ઞાનભાવથી પરરૂપ બાહ્યપદાર્થોમા આત્મબુદ્ધિ કરી મૈત્રિભાવ ...ે છે, આત્મવિવેકની શિથિલતા કરી સર્વથા બહિર્મુખ થયો છે, વારવાર પુદ્‌ગલિકકર્મને ઉપજાવવાવાળા જે રાગદ્વેષભાવ છે તેની દ્વૈતતામા પ્રવર્તે છે, એ પ્રમાણે તો આત્માને શુદ્ધ સચ્ચિદાનદપરમાત્માની ...પ્તિ કેવીરીતે થાય? ક્યાથી થાય? પરતુ એજ

આત્મા જો અખંડજ્ઞાનના અભ્યાસથી અનાદિ પુદ્ગલિકકર્મથી ઉપજાવેલો જે આ મિથ્યાત્વમોહ તેને પોતાનો ઘાતક જાણી ભેદવિજ્ઞાન વડે પોતાનાથી જુદો કરી કેવલ આત્મસ્વરૂપની ભાવનાથી નિશ્ચલ સ્થિર થાય તો પોતાના સ્વરૂપમા નિસ્તરંગ સમુદ્રની માફક નિષ્કંપ થઈ બિરાજે છે

એક જ વાર તૃપ્ત થયો છે જે અનંત જ્ઞાન શક્તિનો ભેદ, તેનાથી પલટતો નથી, પોતાના જ્ઞાનની શક્તિઓ વડે બાહ્ય પરરૂપ જ્ઞેયપદાર્થોમા મૈત્રીભાવ કરતો નથી નિશ્ચલ આત્મજ્ઞાનના વિવેક વડે અત્યંત સ્વરૂપ-સન્મુખ થયો છે, પુદ્ગલીક કર્મબંધના ગજ જે રાગદ્વેષભાવ છે તેની દુવિધાથી દૂર રહે છે, એવો જે પરમાત્માનો આરાધક પુરુષ છે તે ભગવાનઆત્મા કે જે પૂર્વે અનુભવ્યો જ નહોતો તેવો જ્ઞાનાનંદસ્વભાવ છે પરમબ્રહ્મ છે તેને પ્રાપ્ત થાય છે પોતે જ સાધક છે, અવસ્થાના ભેદથી સાધ્ય-સાધક ભેદ છે

આ સમસ્ત જે જગતજીવ છે તે પણ જ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ જે પરમાત્મજ્ઞાન છે તેને પ્રાપ્ત થાઓ ! અને આનંદરૂપ જે અમૃતજલ છે તેના પ્રભાવથી પરિપૂર્ણ જે વહી રહી છે તે કેવલજ્ઞાનરૂપ નદીમા જે આત્મતત્ત્વ મગ્ન થઈ રહ્યું છે, તથા જે તત્ત્વ સંપૂર્ણ લોક-અલોક દેખવાને સમર્થ છે, જે તત્ત્વ જ્ઞાન વડે પ્રધાન છે, જે તત્ત્વ અમુલ્ય અને

रत्ननी माफक अति शोभायमान छे, जे तत्त्व लो
लोकथी अलग छे (अर्थात्) जेवो लोकालोक
तेवु ए तत्त्व नथी अने जेवु ए तत्त्व छे
लोकालोक नथी, लोकालोक अने ए तत्त्वने
अंधकार जेवु अतर छे, छता ए तत्त्व लोकाले
देखवा-जाणवाने समर्थ छे, पण लोकालोक ए त
देखवा-जाणवाने समर्थ नथी, ए तत्त्वने (अ
स्याद्वादरूप जिनेश्वरना मतने अगिकार करो, ज
जन ! अगिकार करो, जगतजन ! अगिकार क
जेथी परमानदसुखनी प्राप्ति थाय

जेम दीपकनी ज्योतिमा कालिमा-काजळ
तेज प्रमाणे केवळज्ञानज्योतिपरमात्मामा आ ज
जुगत, जोग, तु, हुं ते, आ, विधि, निषेध, ब
मोक्षादिक छे एक दीपकनी साथे हजार दीपक
परतु ते प्रथमनी दीपकज्योत तो जेवी ने
भिन्न छे-तेज छे

कळश, हाडादि वासण थाय छे अने वि
जाय छे परतु माटी तो थती पण नथी तेम
रती (नाश पामती) पण नथी

सुवर्णना कडा-मुद्रिका थई जाय छे तथा ब
जाय छे परतु सुवर्ण तो थतु पण नथी तेम ब
पण नथी, लाखो मण घउं चणा, मग, मठ था
पचाई जाय छ अने फरी पाछा एज लाखो

ઘઉં, ચણા, મગ, મઠ જેવા ને તેવા ઉત્પન્ન થાય છે અર્થાત્ બીજનો નાશ કદી પણ થતો નથી

સમુદ્રમાંથી હજાર કળશ પાણીના ભરીને બહાર કાઢી નાખો તોપણ સમુદ્ર તો જેવો ને તેવો તે જ છે, તથા એ સમુદ્રમાં હજાર કળશ પાણીના અન્ય સ્થાનમાંથી ભરી લાવીને નાખો તોપણ સમુદ્ર તો જેવો ને તેવો તે જ છે

સ્ત્રી, વિધવાપણાને પ્રાપ્ત થાય અને તે ફક્ત કાજલ-ટીકી-નથની ન પહેરે તથા અન્ય સર્વ આભૂષણ પહેરેલા રાખે તોપણ તેને વિધવા જ કહેવા યોગ્ય છે

મોતી, સમુદ્રના પાણીમાં થાય છે પણ તે મોતીને સો વર્ષ સુધી તે પાણીમાં નાખી રાખો તોપણ તે મોતી ગળતું નથી પરંતુ તે મોતી હંસના મુખમાં જતાની સાથે જ ગળી જાય છે

સૂર્ય છે તે સૂર્યને વ્યર્થ જ ઢુંઢે છે તથા આંધળો છે તે અંધકારથી અલગ થવાની ઇચ્છા વૃથા જ કરે છે

શાસ્ત્રમાં લખે છે કે—મુનિ બાવીસપરિષહ સહન કરે છે, તેર પ્રકારના ચારિત્રને પાળે છે, દશ લક્ષણ ધર્મને પાળે છે, બાર ભાવનાને ચિંતવે છે, બાર પ્રકારના તપ કરે છે, ઇત્યાદિ મુનિ કરે છે, હવે

અહીં આવો વિચાર આવે છે કે—મુનિ તો એ અને પરિષહ બાવીસ, ચારિત્ર તેર પ્રકારનું, દસ લક્ષણધર્મ વા એક ધર્મના દસ લક્ષણ, બાર તપ અને બાર ભાવના ઇત્યાદિક બીજી ઘણી ભૂમીન કોઈ અન્ય છે અને બાવીસ પરિષહ કોઈ અન્ય છે બાવીસ પરિષહન તથા મુનિને અગ્નિ-ઉષ્ણતાવત્ વા સૂર્ય-પ્રકાશવત્ મેળ નથી, એજ પ્રમાણે તેર પ્રકારના ચારિત્રને તથા મુનિને અગ્નિ-ઉષ્ણતાવત્ વા સૂર્ય-પ્રકાશવત્ મેળ નથી, એજ પ્રમાણે દશલક્ષણધર્મ, બાર તપ, બારભાવના અને મુનિને અગ્નિ-ઉષ્ણતાવત વા સૂર્યપ્રકાશવત મેળ નથી

આકાશમા સૂર્ય છે તેનુ પ્રતિબિંબ ઘી-તેલની તસ (ગરમ) કડાઈમા પડે છે તોપણ તે સૂર્યના પ્રતિબિંબનો નાશ થતો નથી

કાચના મહેલમા શ્વાન પોતાના જ પ્રતિબિંબને દેખીને ભસી ભસીને મરે છે

સ્ફટિકની ભીંતથી હાથી પોતાની પ્રતિછાયા દેખીને પોતે તે ભીંતની સાથે લીડાઇ-અથડાઇ (લડી) પોતાનો દાંત પોતે તોડીને દુઃખી થયો

એક વાનર મોટા વૃક્ષ ઉપર રાત્રીસમયમા બેઠો હતો, વૃક્ષની નીચે એક સિંહ આવ્યો, ત્યા ચંદ્રમાની ચાંદનીમા પેલા વાનરની છાયા સિંહને

જુઓ પૃ ૧૫૩ પેરા ૪]

[પૃ ૧૫૨

जिप प्रापको अपा रूपमें देखकरिके आपही आपणा सरूप भूलिकरीके
आपही कूपमें पड़के दुःखअनुभव भोगता है

ળીને તે આનો નિશ્ચય કરે છે અને આ તેનો નિશ્ચય કરે છે, તથા ગળ્ય સાભળીને દેખવા-જાણવાની ઇચ્છા કરે છે

મેઘવાદળમા સૂર્ય છે તેને કોઈ કાળો વા મેઘવાદળ જેવો માને છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ છે, તથા સૂર્યની આડા મેઘવાદળ આવી જાય ત્યારે તે સૂર્ય પોતાના સૂર્યપણાને છોડીને કહે-વિચારે કે 'હું તો સૂર્ય નથી પણ મેઘવાદળ છુ' એ પ્રમાણે જો સૂર્ય પોતાને સમજે તો તે સૂર્ય પણ મિથ્યાદૃષ્ટિ જ છે

માર્ગમા પક્તિબધ વૃક્ષ છે તેની છાયા પણ પક્તિબધ છે, એક પુરુષ તે છાયાની પક્તિ (લાઈન) બરાબર ચાલ્યો જાય છે ત્યા (પીના વૃક્ષોનો) પડછાયો એક જાય છે અને એક આવે છે

ગરમ લોખડના ગોળામા અગ્નિ અદર અને બહાર છે પરતુ અગ્નિ અને લોખડનો ગોળો અલગ અલગ છે ચદ્રમા વાદળમા છુપાઈ રહ્યો છે પરતુ ચદ્ર અને વાદળ અલગ અલગ છે, ધ્વજા પવનના સયોગથી પોતાની મેળે જ ઉડે છે-સુનકે છે, સુરણ કહેવામાત્રમા એક છે પરતુ તેમા સુઠ, મરી, પીંપર, હરડે આદિ સવ અલગ અલગ છે, એક ચુદડીમા અનેક બુદ છે, એક કોટમા અનેક કાગળ છે એક સુમુદ્રમા અનેક લહેરો-કલ્લોલો છે, એક સુવર્ણમા અનેક આભૂષણ છે, એક માટી અનેક હાડા-વાસણ છે તથા પૃથ્વીમા

મા-મકાન છે તેજ પ્રમાણે એક પરમાત્માના કેવલ-જ્ઞાનમા અનેક જગત ઝળકી રહ્યુ છે

કંકુવરણની ગાયો ચાર ભલે હો પરતુ તે બધીનુ દૂધ મીઠુ જ હોય છે

લોખડના પીંજરામા બેઠેલો પોપટ રામ રામ કહે છે પરતુ રામ રામ કહેવાથી લોખડનો બધ ન ટુટ્યો તો એવા રામ રામ કહેવાથી જમનો ફદ કેવીરીતે ટૂટે?

એક પુરુષ પરસ્ત્રીલપટ હતો તેને સ્વપ્ન આવ્યુ ત્યા તે પુરુષ સ્વપ્નસમયમા પરસ્ત્રી ભોગનના લાગ્યો, તે સમયે (તેનો) એક પ્રતિપક્ષી શત્રુ આવ્યો, આવીને તેને તનવાર મારી તેનાથી પેલી વ્યભિચારી (સ્ત્રીનો) પણ હાથ કપાઈ ગયો અને તેમાથી લોહી નિકળ્યુ, તથા એજ સમયે તેનુ વિર્ય સ્ખલિત થઈ ગયુ, પછી તે જાગ્યો ત્યારે વિર્યથી તો (પોતાનુ) અધોવસ્ત્ર લિપ્ત થયેલુ પ્રત્યક્ષ જોયુ પણ રૂધિરથી વસ્ત્રાદિક લિપ્ત ન દેખ્યુ

એક બાળક જૂઠા માટીના બળદની સાથે પ્રીતિ કરે છે તથા એક ખેડુતનો બાળક સાચા બળદની સાથે પ્રીતિ કરે છે પરતુ જૂઠા અને સાચા (બળદ સાથે) થી પ્રીતિ કરનારા બને (બાળકો) ૬ ખો ૮૦

કારણકે તેના બળદોને કોઇ જોતરે-પકડે-એ યથા કરે તો તે બને દુખી થાય છે

કોઈ એક માણસને કીચ્ચડમાથી રત્ન-જવેરાતની ભરેલી [1]વટલોઈ મળી ત્યારે તે પેલી વટલોઈને વાવમા ધોવા માટે લઈ ગયો, ત્યા ધોતા ધોતા વટલોઈ વાવમા પડી ગઇ તેથી તે રડવા લાગ્યો

સફેત લાકડાનો અગ્નિની સગતિથી કાળો કોલસો થયો, હવે તે કોલસો કોઈ પણ ઉપાયથી સફેત થવાનો નથી, પરતુ પાછો જો અગ્નિની સગતિ કરે તો તે કોલસો સફેદ થઈ જાય

એક માટીના કળશમા જયાસુધી પાણી છે ત્યાસુધી તેના અનેક નામ છે, પણ તે કળશ ફુટી જાય તો પછી પાણીનુ કે કળશનુ નામ કયા રહ્યુ ?

મોર નાચે છે તો શ્રેષ્ટ, પરતુ પાછળનો અધો ભાગ (ગુદા-) ઉઘાડીને નાચે છે એજ પ્રમાણે ગુરૂ વિના ક્રિયા વ્યર્થ છે

કાચા આટાથી પણ પેટ તો ભરાઈ જાય છે પરતુ એજ આટાની રોટલી બનાવીને પકાવે અને પછી તે ખાય તો સ્વાદીષ્ટ લાગે છે

તસ્વીરથી તસ્વીર ઉતરી શકે છે, વડની વચમા

---

૧ વટલોઈ-ધાતુનું કામ

અનેક વડ તથા એ અનેક વડમા અનતાનત બીજ છે, એક સનિપાતસહિત પુરૂષ પોતાના ઘરમા સુતો છે તો પણ તે કહે છે કે 'મારા ઘરમા જાઉં', એક શેખસલ્લીની પાઘડી પોતાના માથા ઉપરથી જમીન ઉપર ગરી પડી તેને પેલો શેખસલ્લી ઉપાડીને કહે છે કે 'આ એક પાઘડી મને મળી ગઈ', વાસની સાથે વાસ ઘસાય ત્યારે અગ્નિ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે અગ્નિ તે વાસને ભસ્મ કરી પોતે પણ ઉપશમ (ઠરી) થઈ જાય છે, શખ ધોળો છે તે કાળી-પીળી લાલ માટી ભક્ષણ કરે છે તોપણ શખ પોતે શ્વેતનો શ્વેત રહે છે

બે બજાજની (વેપારીની) દુકાન ભાગીદારીમા ભેગી હતી, ત્યા કોઈ કારણથી એ બને વેપારીને પરસ્પર રાગ ઉતરી ગયો તેથી તે બને વેપારી પરસ્પર અડધા અડધા વસ્ત્ર ફાડીને ભાગ વહેચવા લાગ્યા, ત્યારે કોઈ સમ્યક્ જાણનારે કહ્યુ કે તમે આ પ્રમાણે પરસ્પર ભાગ કરો છો પણ એથી તો તમને સો રૂપીઆના વસ્ત્રના પચાસ રૂપીઆ ઉપજશે અને ઘણુ નુકશાન થશે' ત્યારે એ બને નુકશાન થતુ જાણીને ભેગા જ રહ્યા

પૂર્ણિમાના ચદ્રને અને અમાસના સૂર્યને ભ્રાતિથી અતર દેખાય છે

એક શાહુકારે પોતાના પુત્રને પરદેશ મોકલ્યો,

કેટલાક દીવસ પછી દીકરાની વહુ બોલી કે 'હું તો વિધવા થઈ ગઈ' ત્યારે તે શેઠે પોતાના પુત્રના નામપર પત્ર મોકલ્યો તેમા આ પ્રમાણે લખ્યુ કે-'હે દીકરા ? તારી વહુ તો વિધવા થઈ ગઈ છે' એટલે તે શેઠનો પુત્ર (આ પત્ર) વાચીને શોક કરવા લાગ્યો, ત્યા કોઈએ પુછ્યુ કે 'તુ શા માટે શોક કરે છે ? ત્યારે તેણે કહ્યુ કે- મારી સ્ત્રી વિધવા થઈ ગઈ' એ સાભળીને પેલો માણસ કહે છે કે 'તુ તો પ્રત્યક્ષ જીવતો માણુસ છે છતા તારી સ્ત્રી વિધવા કેવીરીતે થઈ' ત્યારે તે શેઠનો પુત્ર બોલ્યો કે 'તમે કહો છો તે તો સત્ય છે પરતુ મારા દાદાજીની લખેલી (ચીઠ્ઠી) આવી છે તેને જૂઠી કેમ માનુ ?

બે સ્વાનુભવજ્ઞાની પરસ્પર વાર્તા કરવા લાગ્યા કે—

પ્રશ્ન-સૂર્ય મરી જાય તો પછી શુ થાય ? ઉત્તર-ચદ્રમા છે કે નહિ ? પ્રશ્ન-એ ચદ્રમા પણ મરી જાય તો પછી શુ થાય ? ઉત્તર-ચીરાગ-દીપક છે કે નહિ ? પ્રશ્ન-એ ચીરાગ-દીપક પણ મરી જાય તો શુ થાય ? ઉત્તર-શબ્દ વચન છે કે નહિ ? પ્રશ્ન-જો શબ્દવચન પણ મરી જાય તો શુ થાય ? ઉત્તર-અટકળ (અનુમાન) છે કે નહિ ? ત્યારે બોલ્યો ઠીક છે હુ સમજી ગયો ઇતિ પ્રશ્ન સપૂર્ણ

સદ્દેતનસ્ત્રના ઉપર રગ શ્રેષ્ઠ લાગે છે, કાચી હાડીમા જે મુર્ખ હોય તે જલ ભરે, તેલ અને રૂની

અતી શ્રેષ્ટ હોય તો દીપક પ્રકાશ કરે છે (અર્થાત્) શીઘ્ર જ્યોતિ પ્રકાશમાન કરી દે છે

એક એકાંતવાદી પોતાના શિષ્યને બોલ્યો કે- 'આ બધુ ય બ્રહ્મ જ બ્રહ્મ છે (બ્રહ્મમય છે) ત્યારે આ સાભળીને શિષ્ય બજારમા ગયો હતો ત્યા એક હાથીનો મહાનત હાથીને લઈને આવતો હતો, તે હાથી ઉપર બેઠો થકો પોકાર કરતો હતો કે 'મારો હાથી દીવાનો થઇ ગયો છે માટે આઘા ખસી જાઓ' ત્યારે પેલા એકાંતવાદીના શિષ્યે પોતાના દીલમા વિચાર્યુ કે-'આ હાથી બ્રહ્મરૂપ છે અને હુ પણ બ્રહ્મરૂપ છુ, ત્યારે સ્યાદ્‌વાદીએ તેને કહ્યુ કે ' તો પેલો મહાનત શુ સ્યાત્ બ્રહ્મરૂપ નથી?

ક્ષીરોદધિસમુદ્રમા કોઈ એક જહેરનુ બિંદુ નાખી દે તો શુ સમુદ્ર ઝહેરમય બની જશે? અર્થાત્ નહિ બને, ઉંધા કળશ ઉપર ગમે તેટલુ પાણી રેડો તોપણ પાણી તે કળશની અદર જવાનુ નથી

એક યોજન સમચોરસ મકાનમા એક સરસવનો દાણો પડયો છે તે કોણ જાણે કયા પડ્યો છે?

એક દર્પણમા મયુરની રગ બેરગી પ્રતિછાયા દેખાય છે તે નિશ્ચયથી મયુરથી ભિન્ન નથી તથા દર્પણ, દર્પણથી ભિન્ન નથી

એક ધૂળ ધોવાવાળા નારીયાને પાચ લાખ રૂપીઆના

પાચ રત્ન મળી ગયા ત્યારે કોઈએ તે નારીયાને કહ્યું કે-'હવે તો આ ધૂળ ધોવાનુ છોડી દે, ત્યારે તે નારીઓ બોલ્યો કે-ઠાકુ કેવીરીતે? અને તો આ ધૂળમાથી રત્ન મળ્યા છે, દીવાના પ્રકાશમા મનવાન્છિત રત્ન મળી ગયુ હવે દીવો રાખો તોપણ શુ અને ન રાખો તોપણ શુ?

અચેતન મુર્તિ ઉપર પક્ષિ આવીને બેસે છે પણ ડરતુ નથી

કોઈ સ્ત્રીનો ભર્થાર પરદેશમા ગયો હતો ત્યા મરી ગયો ત્યારે તે સ્ત્રી તેની મુર્તિ બનાવીને ભર્થારની માફક આનદ લેવા ઇચ્છે છે પણ તે મિથ્યા છે, અથવા એ જ સ્ત્રી પરદેશમા મરવા ભર્થારનુ નામમાત્ર સ્મરણ કરે તોપણ શુ તે સ્ત્રીને પ્રત્યક્ષ ભર્થારના જેવો આનદ થશે? અર્થાત્ નહિ થાય

સર્વ નામને કરવાવાળો તેનુ નામ શુ?, તથા સર્વનો સાક્ષીદાર તેના રગ-રૂપ શા?

એક મૂર્ખ જે ઝાડની ડાળ ઉપર બેઠો છે તે જ ડાળને પોતાને (બોય) પડી જવા તરફથી કાપે છે એ જોઈને જ્ઞાનીને જ્ઞાન થયુ

એક કળશ ગગાજલથી ભર્યો છે તથા બીજો કળશ વિષ્ટાથી ભર્યો છે, કદાપિ એ બને કળશ ફુટી જાય તો તે ફુટનાથી શુ જતુ રહે છે?

ચામાચીડી, વડવાગોલ અને ઘુનડને સૂર્યની બીલકુલ ખબર નથી, એક દીવસે ચામાચીડીયાને એવુ સાભળવામા આવ્યુ કે-'સૂર્ય ઉગવાનો છે, ત્યારે તે ચામાચીડીયુ વડવાગોલની પાસે જઈને કહ્યુ કે-'સૂર્ય ઉગવાનો છે' ત્યારે વડવાગોલ બોલી કે-'સૂર્ય તો કદી ઉગ્યો જ નથી છતા ભલા આપણો માલિક ઘુનડ છે તેને જઈને પુછીએ' એવો વિચાર કરીને તે ચામાચીડીયુ અને વડવાગોલ એ બને પેલા ઘુનડની પાસે ગયા, અને જઈને કહ્યુ કે-સૂર્ય ઉગવાનો છે એવુ અમે સાભળ્યુ છે, ત્યારે ઘુનડ બોલ્યો કે-એક વખને હુ સ્થાન મુકીને ચાર પહોર બેસી રહ્યો હતો તેથી મારી પાખો ગરમ થઈ ગઈ, એજ કદાચિત ગરમ ગરમ અર્થાત તાનો તાતો સૂર્ય હોય તો હોય !

માનસરોવરની ખબર કુવાના દેડકાને હોતી નથી કોઇ હસ એ દેડકાને માનસરોવરની સાચી (ખબર) પણ કહે તોપણ તે દેડકો (તે વાતને) પ્રમાણરૂપ કરતો નથી

દોહરો

જાતિલાભકુલરૂપતપ, બલ વિદ્યા અધિકાર
એ આઠ મદ હે બુરા, મત પીવો દુખકાર

જેમ સૂર્યથી અધકર જુદો છે તેમ આ આઠ મદ પરમાત્માથી જુદા છે, સમ્યગ્દર્શન-સમ્યગ્જ્ઞાન-

સમ્યગ્ચારિત્ર એ કહેવામાત્ર ત્રણ છે પણ નિશ્ચયથી જોઈએ તો એક જ છે, જેમ અગ્નિ, ઉષ્ણતા અને પ્રકાશ એ ત્રણ નામ કથનમાત્ર છે પણ નિશ્ચયથી જોઈએ તો એ એક જ છે

જે અવસ્થામા મુનિ સુતા છે તે અવસ્થામા જગત જાગતુ છે તથા જે અવસ્થામા જગત જાગતુ છે તે અવસ્થામા મુનિ સુતા છે

સૂર્યને અધકારની ખબર નથી તથા અધકારને સૂર્યની ખબર નથી

કવિત્ત

લાલવસ્ત્ર પહેરેસે દેહ તો ન લાલ હોય૦
સદ્દગુરૂ કહે ભવ્યજીવસે તોરો તુરત મોહકી જેલ૦

માટીનુ કાર્ય ઘટ, જેમ માટી તેના બહાર અને અદર છે

પૂર્ણિમાનો ચદ્રમા અને અમાસના સૂર્યમા અતર નથી

દક્ષિણાયન તથા ઉત્તરાયણની અને કૃષ્ણપક્ષ તથા શુક્લપક્ષની અને ચાર પહોર રાત્રીની પક્ષ છોડીને જોવુ કે પૂર્ણિમા અને અમાસના સૂર્ય-ચદ્રમા શુ અતર છે?

બીજનો ચદ્ર ઉગ્યો છે તે (જરૂર) પૂર્ણ ગોળાકાર થશે ફીકર ન કરવી

બાળકના હાથની મુઠીમા અમુલ્ય રત્ન છે અને તે બાળક એ રત્નને શ્રેષ્ઠ જાણીને છાડતુ પણ નથી મુઠી દૃઢ બાધી રાખી છે, પરતુ તે બાળક તે રત્નને બાળભાવથી શ્રેષ્ઠ જાણે છે પણ સમ્યગ્જ્ઞાનભાવથી (શ્રેષ્ઠ) જાણતા નથી

જ્ઞાનાવર્ણાદિ દ્રવ્યકર્મ, રાગાદિક ભાવકર્મ અને શરીરાદિક નોકર્મથી તે પરમાત્મા અલગ છે, જેમ સૂર્યથી અંધકાર અલગ છે તેમ એ પરમાત્માથી ભાવકર્મ, દ્રવ્યકર્મ અને નોકર્મ આદિ સર્વ કર્મો અલગ છે

જે અનત જ્ઞાનાદિરૂપ નિજભાવને કદી પણ ન છોડે તથા કામ-ક્રોધાદિરૂપ પરભાવને કદી પણ ન ગ્રહે, જેમ સૂર્ય પોતાના ગુણ, પ્રકાશ અને કિરણાદિને છાડતો નથી તથા પર જે અંધકાર આદિને કદી પણ ગ્રહણ કરતો નથી તે જ પ્રમાણે તે પરમાત્મા પરને ગ્રહણ કરતો નથી તથા પોતે પોતાના જ્ઞાનાદિ ગુણોને છોડતો નથી એવો તે પરમાત્મા પરમ પવિત્ર છે

હું તુ આ તે સોહ હું તથા હું હું ઇત્યાદિ શબ્દો-વચનોના આદિ અત મધ્ય છે તે પરમાત્મા છે તે શુદ્ધ છે, તથા 'આ હું તુ તે સોહ હું હું' કે તે અશુદ્ધ છે, જેમ સૂર્ય સામે-સન્મુખ અંધકાર નથી તેમ એ કેવળજ્ઞાનરૂપ પરમાત્માની સન્મુખ એ 'હું તુ તે આ સોહ હું હું' આ અશુદ્ધ કર્મ ન...

કાલમા સૂર્ય અને અંધકારનો મેળ થશે તે કાલમા પરમાત્માનો અને આ 'હું તું તે આ સોહં હું હું' નો મેળ થશે પરમાત્મા કેવળજ્ઞાની છે અને આ (નિજરૂપો) અજ્ઞાની છે, જ્ઞાન અને અજ્ઞાનનો મેળ કદી થયો પણ નથી, થશે પણ નહિ તથા છે પણ નહિ, એવો કેવળજ્ઞાની હું છું

ઠીક છે, જેવું અન્ન ખાય તેને તેવો જ ઓડકાર આવે, સૂર્ય અંધકારની ઇચ્છા પણ વૃથા જ કરે છે તથા સૂર્ય સૂર્યની ઇચ્છા પણ વૃથા જ કરે છે

હજારો મણ ઘઉં-ચણા ખર્ચાઈ જાય છે અને ફરી પાછા હજારો લાખો મણ ઉત્પન્ન થઈ જાય છે છતા ન તો બીજનો નાશ થાય છે કે ન તો ફળનો નાશ થાય છે

એક જાતના લાલ રત્નનો ઢગલો દૂરથી એક સરખો અગ્નિના ઢગના જેવો દેખાય છે પરતુ તે રત્નરાશીના રત્ન ન્યારા ન્યારા છે

અતિશય અમૃતનો સમુદ્ર ભર્યો છે પણ આખા સમુદ્રનુ જળ કોઈથી પીવું જતું નથી માટે પોત પોતાની તૃષા પ્રમાણે તે જળ પીને સંતુષ્ટ રહો!

ધર્મદાસક્ષુલ્લક મો નામ, રચ્યા જ્ઞાન અનુભવકો ધામ મન માની મો કહુી વખાણ,પૂરણ કરી સમજોજી સુજાણ

ઇતિશ્રી ક્ષુલ્લકબ્રહ્મચારીધર્મદાસ રચિત દ્રષ્ટાંત-મહ સંપૂર્ણ—શ્રીરસ્તુ ! શ્રીઅરિહંતાણ જયતિ

ૐ

तत् सत् परब्रह्मपरमात्मने नम

અથ આકિંચન ભાવના:—

દોહા -

મેરા મુજસે અલગ નહિ, મો પરમાતમદેન,
તાકુ વહુ ભાનસે, નિર્શાન કરતા મેન
મેરા મુજસે અલગ નહિ, સો સ્વરૂપ હૈ મોય,
ધર્મદાસ ક્ષુલ્લક કહે, અંતર-બાહિર જોય
જયા અપના નિજ રૂપ હૈ, જાનન દેખન જ્ઞાન,
ઇસ બીન ઔર અનેક હૈ, સો મે નહિ સુજાન
અન્ય દ્રવ્ય મેરા નહિ, મે મેરા હી સાર,
ધર્મદાસ ક્ષુલ્લક કહે, સો અનુભવ શિર ૧૨

"મારા જ્ઞાનદર્શનમય સ્વરૂપ વિના અન્ય કિંચિતમાત્ર પણ મારૂં નથી, હું કોઇ અન્ય દ્રવ્યનો નથી, મારૂં કોઇ અન્ય દ્રવ્ય નથી, જે મારાથી અલગ છે તેનાથી હું પણ અલગ છું," એવા અનુભવને આકિંચન કહે છે એજ અનુભવ મને છે, હું આત્મા છું તેજ મને 'હું' સમજું છું હે આત્મન્? (તમે) પોતાના આત્માને દેહથી અન્ય જ્ઞાનમય, અન્ય દ્રવ્યની ઉપમારહિત તથા સ્પર્શ-રસ-ગંધ-વર્ણ રહિત જાણો? દેહ છે તે હું નથી તથા દેહની અંદર-બહાર જે આકાંગાદિક છે તે પણ હું નથી, દેહ ... ...

જડ છે, હાડ માસ મળમૂત્રથી બ ન્યો છે, તન મનથી બન્યો છે હું એ દેહથી પ્રથમથી જ એવો અલગ છું કે જેમ અંધકારથી સૂર્ય અલગ છે તેમ, તથા આ બ્રાહ્મણપણું, ક્ષત્રી, વૈશ્ય શુદ્રાદિક જાતકુળ દેહના છે, અને સ્ત્રી-પુરુષ-નપુંસકાદિક લિંગ દેહના છે-મારા નથી, અને દેહ જ જાણે છે-માને છે તે બહિરાત્મા-મિથ્યાદષ્ટિ છે, વળી આ ગોરાપણું-શ્યામપણું-રાજાપણું-રંકપણું-સ્વામિપણું-સેવકપણું-પંડિતપણું-મૂર્ખપણું-ગુરૂપણું-ચેલાપણું ઇત્યાદિ રચના દેહની જ છે-મારી નથી, હું તો જ્ઞાતા છું નામ અને જન્મ-મરણાદિક દેહના ધર્મ છે, ત્રણ લોક નવખંડ વા લોકાલોકમાં જેટલા નામ છે તે (સર્વે) મારા નથી, તથા ત્રણલોક ત્રણકાળ વા લોકાલોક છે તે (સર્વે) મારાથી એવા અલગ છે કે જેવો સૂર્યથી અંધકાર અલગ છે તેવા, વળી હું જૈનમતવાળા, વૈષ્ણવમતવાળા, શિવમતવાળા વગેરે કોઈ મતવાળાનો શિષ્ય કે ગુરૂ નથી, પર (રૂપ) કર્તા કર્મ, ક્રિયા, સંપ્રદાન, અપાદાન અને અધીકરણથી (હું) અલગ છું

એ આકિંચન ભાવના, ભાવે સુરત સંભાલ,
ધર્મદાસ સાચુ લખે મુક્ત હોય તતકાલ
અપનો આપો દેખકે, હોય આપકો આપ
હોય નિશ્ચિંત તિષ્ટયો રહે, કીસકા કરના જાપ ?

ઇતિ આકિંચનભાવના સમાપ્ત

ૐ

नमः सिद्धेभ्य

ભેદજ્ઞાન વિવરણ—

ચોપાઈ

પ્રથમ હી ભેદજ્ઞાન જો ભાવે,
સોહી શિવસુંદરી પદ પાવે
તાતે ભેદજ્ઞાન મે ભાવુ,
પરમાતમ પ. નિશ્ચય ધ્યાવુ.
ક્ષુલ્લક ધર્મદાસ અમબોલે,
દેશવચનિકામે નિત ભાઈ
વાચો પઢો ભાવ મન લાઈ
તાતે મીલે મોક્ષ ફેરાઈ
ભે.જ્ઞાન હી જ્ઞાન હૈ, બાકી બુરે અજ્ઞાન
ધર્મદાસ સાચુ લખે, ભેમરાજ ૪ માન્ય!

નિશ્ચયથી એક દ્રવ્યનુ બીજુ દ્રવ્ય કાંઈ સબંધી નથી, કારણકે તે દ્રવ્ય ભિન્નભિન્ન પ્રદેશરૂપ છે માટે એ (બનેમા) એક સત્તાની અનુપપત્તિ છે દ્રવ્યે દ્રવ્યની સત્તા ન્યારી ન્યારી છે પણી એક સત્તા નથી એવા અન્ય દ્રવ્યને અન્ય દ્રવ્યની સાથે આધાર આધેય સબંધ પણ નથી દરેક દ્રવ્યને પોતાના સ્વરૂપમા પ્રતિષ્ઠારૂપ આધાર... છે, તેથી જ્ઞાન આધેય (...

પોતાના સ્વરૂપઆધારમાં જ પ્રતિષ્ઠિત છે, કારણ કે—
જાણનાપણું છે તે જ્ઞાનથી અભિન્નભાવ છે,—ભિન્નપ્ર
દેશરૂપ નથી, તેથી જાણનક્રિયારૂપ જ્ઞાન છે તે જ્ઞાનમાં
જ છે, તથા ક્રોધાદિક છે તે ક્રોધરૂપ ક્રિયા ક્રોધપણા
સ્વરૂપમાં પ્રતિષ્ઠિત છે કારણ કે—ક્રોધપણારૂપ ક્રિયા
ક્રોધાદિકથી અપૃથગ્ભૂત છે— અભિન્નપ્રદેશ (રૂપ)
છે માટે ક્રોધરૂપ ક્રિયા ક્રોધાદિમાં જ હોય છે વળી
ક્રોધાદિકમાં અથવા કર્મ નોકર્મમાં જ્ઞાન નથી,
કારણ કે—જ્ઞાનને અને ક્રોધાદિકને તથા કર્મ-નોકર્મને
પરસ્પર સ્વરૂપનું અત્યંત વિપરીતપણું છે તેનું
સ્વરૂપ એક નથી તેથી (તેમાં) પરમાર્થરૂપ આધાર
આધેય સંબંધનું શૂન્યપણું છે વળી જેમ જ્ઞાનનું
જાણનક્રિયારૂપ જાણપણું સ્વરૂપ છે તેમ (તેનું)
ક્રોધરૂપ ક્રિયાપણું સ્વરૂપ નથી તથા જેમ ક્રોધાદિકનું
ક્રોધપણું આદિ ક્રિયાપણું સ્વરૂપ છે તેમ (તેનું)
જાણનક્રિયારૂપ સ્વરૂપ નથી કોઈ પણ પ્રકારથી જ્ઞાનને
ક્રોધાદિક્રિયારૂપ પરિણામસ્વરૂપ સ્થાપી શકાતું નથી
તેથી જાણનક્રિયાને અને ક્રોધરૂપક્રિયાને સ્વભાવના
ભેદથી પ્રગટ (ભિન્ન) પ્રતિભાસમાનપણું છે અને
સ્વભાવના ભેદથી જ વસ્તુનો ભેદ છે એવો નિયમ છે,
માટે જ્ઞાનને અને અજ્ઞાનસ્વરૂપ ક્રોધાદિકને આધાર
આધેયભાવ નથી અહીં દૃષ્ટાંતથી વિશેષ કહે છે—

જેમ આકાશ દ્રવ્ય એક જ છે તેને પોતાની
બુદ્ધિમાં સ્થાપી (તેમાં) આધાર-આધેયભાવ કલ્પીએ

તો આકાશ સિવાય અન્ય દ્રવ્યના અધિકારરૂપ આરોપણનો તો નિરોધ થયો, તેથી બુદ્ધિને ભિન્ન આધારની અપેક્ષા તો ન રહી હવે જ્યારે ભિન્ન આધારની અપેક્ષા ન રહી ત્યારે બુદ્ધિમા એ જ ઠર્યુ કે-જે આકાશ છે તે એક જ છે, અને તે આકાશમા જ પ્રતિષ્ઠિત છે પણ આકાશનો આધાર અન્ય દ્રવ્ય નથી, પોતે પોતાનો જ આધાર છે એ પ્રમાણે ભાવના કરવાવાળાને અન્યનો અન્યને આધાર-આધેયભાવ પ્રતિભાસતો નથી, એ જ પ્રમાણે જ્યારે એક જ જ્ઞાનને પોતાની બુદ્ધિમા સ્થાપી આધાર-આધેયભાવ કલ્પવામા આવે તો ત્યા બાકીના અન્ય દ્રવ્યોનો આરોપ કરવાનો નિરોધ થયો અને તેથી બુદ્ધિને ભિન્ન આધારની અપેક્ષા રહેતી નથી અને જ્યારે ભિન્ન આધારની અપેક્ષા જ બુદ્ધિમા ન રહી ત્યારે એક જ્ઞાન જ જ્ઞાનમા પ્રતિષ્ઠિત ઠર્યું, એ પ્રમાણે ભાવના કરવાવાળાને અન્યને અન્યનો આધાર આધેય-ભાવ પ્રતિભાસતો નથી, માટે જ્ઞાન છે તે તો જ્ઞાનમા જ છે અને ક્રોધાદિક છે તે ક્રોધાદિમા જ છે એ પ્રમાણે જ્ઞાન અને ક્રોધાદિકનુ તથા કર્મ-નોકર્મના ભેદનુ (તફાવતનુ) જ્ઞાન છે તે ભલા પ્રકારથી સિદ્ધ થયુ

ભાવાર્થ-ઉપયોગ છે તે તો ચેતનાના પરિણમન જ્ઞાનસ્વરૂપ છે અને ક્રોધાદિક ભાવકર્મ, જ્ઞાનાવર ણાદિ દ્રવ્યકર્મ તથા શરીરાદિ નોકર્મ એ બધાય

પુદ્ગલદ્રવ્યના પરિણામ છે તે જડ છે, તેને અને જ્ઞાનને પ્રદેશભેદ છે તેથી (તેમાં) અત્યંત ભેદ છે, માટે ઉપયોગમાં તો ક્રોધાદિક કે કર્મ-નોકર્મ નથી તથા ક્રોધાદિમાં અને કર્મ-નોકર્મમાં ઉપયોગ નથી એ પ્રમાણે તેમને પરમાર્થસ્વરૂપ આધાર-આધેયભાવ નથી પણ પોતપોતાના આધાર-આધેયભાવ પોતપોતામાં છે તેમને પરમાર્થથી પરસ્પર અત્યંત ભેદ છે, એના ભેદને જાણે તે જ ભેદવિજ્ઞાન છે અને તે ભલા પ્રકારથી સિદ્ધ થાય છે

દોહા

પરમાતમ અર જગત કે, બડો ભેદ સુન સાર,
ધર્મદાસ ઔરૂ લીખે, વાચ કરો નિરવાર
જૈસે સૂરજ તમ વિષે, નહિ નહિ સુન વીર,
તૈસેહી તમકે વિષે, સૂરજ નહિ રે ધીર
પ્રભશ-સૂરજ એક હે, જડ-ચેતન નહિ એક,
ધર્મદાસ સાચી લિખે, મનમે વારિ વિવેક

સ્પર્શ આઠ, રસ પાંચ, વર્ણ પાંચ, ગંધ બે (એ સર્વ) આત્મા નથી, કારણ કે એ સ્પર્શાદિક પુદ્ગલ અચેતન-જડ છે, માટે આત્માને અને અચેતનપુદ્ગલને ભેદ છે, વળી શબ્દ, બંધ, સૂક્ષ્મ, સ્થૂલ, સંસ્થાન, ભેદ, અંધકાર, છાયા, આતાપ અને ઉદ્યોત (એ સર્વ) પણ આત્મા નથી, કારણ કે એ શબ્દાદિક પુદ્ગલની પર્યાયો છે માટે આત્માને

અને શબ્દ-અંબાદિકને ભેદ છે, તન મન ધન વચન એ (પણ) આત્મા નથી, યથા—

દોહરો

તનતા મનતા વચનતા, જડતા જડસે મેલ
લઘુતા ગુરૂતા ગમનતા, એ અજીવકા ખેલ

સમયસાર નાટક પા ૨૧

અર્થાત્-આત્મા અજીવ નથી માટે આત્માને અને એ તનમનાદિકને ભેદ છે ભાવાર્થ—જેમ સૂર્યના પ્રકાશને અને અમાવાસ્યાની અંધરાત્રીના અંધકારને અત્યંત ભેદ છે તે જ પ્રમાણે આત્મા અને અનાત્માને ભેદ છે, તન મન ધન વચન કોઈ અન્ય છે અને આત્મા કોઈ અન્ય છે, મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, અહંકાર અને અંતઃકરણ કોઈ અન્ય છે તથા આત્મા કોઈ અન્ય છે, તુ-હું-આ-તે અને મોહ એ કોઈ અન્ય છે તથા આત્મા કોઈ અન્ય છે, યોગ-યુક્તિ-જગત લોક-અલોક કોઈ અન્ય છે અને આત્મા કોઈ અન્ય છે, બંધ-મોક્ષ-પાપ-પુણ્ય કોઈ અન્ય છે અને આત્મા કોઈ અન્ય છે, જૈન, વિષ્ણુ, બૌદ્ધ, નૈયાયિક-મિમાંસકાદિ વેદાંતિક કોઈ અન્ય છે અને આત્મા કોઈ અન્ય છે, તેરાપંથ, મેરાપંથ, તેનોપંથ, આનોપંથ, વીસ પંથ, ગુમાનપંથ, નાનકપંથ, [illegible] અને [illegible]

[illegible]

જૈનમતવાળા, વિષ્ણુમતવાળા, શિવમતવાળા, વેદાંતમતવાળા, તેરાપંથમતવાળા, વીસપંથમતવાળા અને ગુમાનપંથમતવાળા એ બધા મતવાળા જે મદને પીને મતવાળા થયા છે તે મદ કોઈ અન્ય છે અને આત્મા કોઈ અન્ય છે

દોહરો

ભેદજ્ઞાનસે ભ્રમ ગયો, નહિ રહી કુછ આસ,
વર્ધમાન શ્રુલ્લક લિખે, અબ તોડ મોહકી પાસ

જેમ સૂર્યના પ્રકાશમાં દીપકનો પ્રકાશ પ્રસિદ્ધ છે તેમ સ્વસ્વરૂપ સમ્યગ્જ્ઞાનમય સ્વભાવસૂર્યના પ્રકાશમાં આ સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા નામનું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ છે—ભવ્ય ભાવથી પૂર્ણ પ્રસૂત (જન્મ) થઈ ચૂક્યું છે જેમ અંધભુવનમાં રત્ન પડ્યું છે ત્યાં રત્નનો વાંછક પુરૂષ દીપક હાથમાં લઈને તે અંધભુવનમાં રત્નને અર્થે જાય અને રત્નને જ ઢુંઢે તો તે પુરૂષને નિશ્ચયથી રત્નલાભ થાય જ, તેવી જ રીતે આ ભ્રમઅંધકારમય ભુવન જગતસંસાર છે તેમાં તેનાથી અસન્મયરૂપ રત્નત્રયમય અમૂલ્યરત્ન પડ્યું છે તેને કોઈ ઇચ્છક ધન્ય પુરૂષ તેનો ઇચ્છક પુરૂષ આ સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા નામના પુસ્તકને ગ્રહણ કરીને આ ભ્રમઅંધકારમય સંસારભુવનમાં તે સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનમય-રત્નત્રયમય રત્નને ઢુંઢે તો તેને નિશ્ચયથી પો . પોતામાં પોતામય સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની

પરમાવગાઢતા અચલ થશે, પણ કોઈ આ સમ્યગ્જ્ઞાન દીપિકા નામના પુસ્તકથી તથા તેના સુદર અક્ષર-શબ્દ-પત્ર-ચિત્રાદિકની સાથે પોતાના પોતામા પોતા મય સ્વભાવસમ્યગ્જ્ઞાન છે તેને સૂર્ય-પ્રકાશવત્ એક તન્મયરૂપ્ સમજશે-માનશે-કહેશે તેને આ સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા નામનુ પુસ્તક ભણવા વાચવાથી સ્વ-ભાવ સમ્યગ્જ્ઞાનાનુભવની પરમાવગાઢતા-અચલતા નહિ થાય

જેમ કોઈને બારણાદ્વારા સૂર્યના દર્શનનો લાભ થાય છે તેવી રીતે કોઈ મુમુક્ષુને આ સમ્યગ્જ્ઞાન-દીપિકા નામના પુસ્તકથી નિશ્ચય સ્વસ્વભાવ સ્વ સમ્યગ્જ્ઞાનમયી સૂર્યના દર્શનનો લાભ થશે

આ સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા નામનુ પુસ્તક મે બનાવ્યુ છે તેમા મૂળ હેતુ મારો આ છે કે-સ્વય જ્ઞાનમય જીવ જે સ્વભાવથી તન્મયરૂપ છે તે સ્વભાવની સ્વ-ભાવના જીવથી તન્મયરૂપ અચલ થાઓ એ જ હેતુ અત કરણમા ધારણ કરીને આ પુસ્તક બનાવ્યુ છે

(વસતતિલકા)

श्री सिद्धसेनमुनिपादपयोज भक्त्या
देवेंद्रकिर्तिगुरुवाक्य सुधारसेन ।
जातामतिर्विबुधमडल मडनेच्छो
श्री धर्मदासमुहतो महति विशुद्धा ॥

ઇતિશ્રી ક્ષુલ્લક બ્રહ્મચારી ધર્મદાસરચિત સમ્યગ્ જ્ઞાનદીપિકા સંપૂર્ણ ॥ શ્રી અર્હંતાણં નમઃ ॥

છપ્પા ૭૬

દોયનયન પટકર્ણ ભુજારવિ સંખ્યા જાણ
પાખા તત્ત્વપ્રમાણ સ્યામ અરૂ શ્વેત વખાણ
સાત સીસ દશપંચ દશન દો પંક્તિ સોહૈ
નખશીખ પંચવીસ કરણશિવ સંખ્યા દો હૈ
પંખ પંખ પ્રતિ પંચદશ અંબર પટ અનવાચરણ
શ્રીનર સાચો દેખિયે બ્રહ્મરૂપ અગરજશરણ

કુંડલીયા ૭૬

જાકી નિર્મળબુદ્ધિ હૈ, તાકું સબ અનુકૂલ
ભૂત ભવિષ્ય વિચારીએ, વર્તમાનકો મૂલ
વર્તમાન કો મૂલ ભૂલમેં કબહું ન ભૂલે
પં સબ શાસ્ત્ર પુરાણ વૃથાહિ ભ્રમમેં ઝુલે
કહતે લહનભરામ બ્રહ્મ હૈ સાચો સાખી
વિદ્યાસુ સબ હોત અગમગુરુ નિર્મલ જાકી

આ સમ્યગ્જ્ઞાનદીપિકા ગ્રંથ ક્ષુલ્લક બ્રહ્મચારી શ્રીધર્મદાસજીએ વિક્રમ સં ૧૯૪૬ ના મહા સુદી ૧૫ મે રચીને પ્રકાશિત કર્યો

ૐ શાંતિ શાંતિ

શુદ્ધિપત્રક

પાનું	લીટી	અશુદ્ધિ	શુદ્ધિ
૮	૭	લાભ	લોભ
૯	૨૪	સધ્યા	સંધ્યા
૧૯	૧૩	ચિત્રહસ્તાલીથી	ચિત્રહસ્તાગુલીથી
૪૩	૧૩	કલ્પ	વિકલ્પ
૫૯	૨૨	સ્મ્યગ્જ્ઞાનમયી	સમ્યગ્જ્ઞાનમયી
૫૯	૨૩	સ્ભાવને	સ્વભાવને
૭૦	૧૩	તોટવા	તોડવા
૯૨	૧૨	સમ્યગ્જ્ઞામમય	સમ્યગ્જ્ઞાનમય
૧૪૭	૮	ચિચદેવ	ચિચ્ચિદેવ
૧૬૧	૨૧	અ ૧કર	અંબર

જીવનું કર્ત્તવ્ય.

યમ નિયમ સજમ આપ કિયો,
પુની ત્યાગ બિરાગ અથાગ લહ્યો,
વનવાસ લયો મુખ મૌન રહ્યો,
દઢ આસન પદ્મ લગાય દિયો. ૧

મનપૌન નિરોધ સ્વબોધ કિયો,
હઠજોગ પ્રયોગ સુતાર ભયો,
જપ ભેદ જપે તપ ત્યૌહિ તપે,
ઉરસેંહિ ઉદાસિ લહી સબપે ૨

સબ શાસ્ત્રન કે નય ધારિ હિયે,
મત મંડન ખંડન ભેદ લિયે,
વહ સાધન બાર અનંત કિયો,
તદપી કછુ હાથ હજૂ ન પર્યો 3
અબ ક્યોં ન બિચારત હૈ મનસે,
કછુ ઔર રહા ઉન સાધનસે,
બિન સદ્ગુરુ કોય ન ભેદ લહે,
મુખ આગન હૈં કહ બાત કહે? ૪
કરૂના હમ પાવત હૈ તુમકી,
વહ બાત રહી સુગુરુ ગમકી,
પલમેં પ્રગટે મુખ આગલસે,
જબ સદ્ગુરુચર્નસુ પ્રેમ બસે ૫
તનસે, મનસે, ધનસે, સબસે,
ગુરુદેવકિ આન સ્વઆત્મ બસે,
તબ કારજ સિદ્ધ બને અપનો,
રસ અમૃત પાવહિ પ્રેમ ઘનો ૬
વહ સત્ય સુધા દરશાવહિંગે,
ચતુરાંગુલ હૈ ... મિલહે ...
રસદેન નિરંજન ...

૫૨ ...

વહ

કેરી ખાનાના પરિણામ છએ પુરુષના છે, પરંતુ
એક તો થડ કાપે છે, બીજો જાડી ડાળીઓ કાપે
છે ત્રીજો પાતળી ડાળીઓ કાપે છે, ચોથો માચી-
પાકી કેરીઓ તોડે છે, પાંચમો એકલી પાકી
તોડે છે, છઠ્ઠો બોય પર પડેલી પાકી કેરીઓ તે
ઉત્તરોત્તર વ્યક્તિના મનના પરિણામ-પરિ

॥ श्रीः ॥

धर्म-फलसिद्धांत

लेखक—

पं० माणिकचन्द्र कौन्देय
न्यायाचार्य

॥ श्री ॥

धर्म-फलसिद्धान्त

लेखक—

पं० माणिकचन्द्र कौन्देय

न्यायाचार्य